

RISTRUKTURIMI FINANCIAR I PORTOFOLIT TË KREDIVE BANKARE SI MËNYRA MË EFIKASE PËR RRITJEN E PËRFITUESHMËRISË SË SISTEMIT BANKAR

ELONA SHEHU

RISTRUKTURIMI FINANCIAR I PORTOFOLIT TË KREDIVE BANKARE SI MËNYRA MË EFIKASE PËR RRITJEN E PËRFITUESHMËRISË SË SISTEMIT BANKAR

Elona SHEHU

Rrahje që ndryshuan botën time..!

PËRMBAJTJA

Deklarata e autorësisë	9
Abstrakt	11
Abstract	13
Falenderime	15
Lista e shkurtimeve	17
Lista e tabelave ose diagrameve	19
Përmbledhje ekzekutive	21
Identifikimi i problematikës	21
Mundësitë e zgjidhjes	21
Platforma e Propozuar	22
Metodologjia	22
Rezultatet e Studimit	23

KAPITULLI I

HYRJE DHE PARASHTRIM I TEMATIKËS

25

1.1. Debati Aktual mbi Shëndetin e Sistemit Financiar	28
1.2. Qëllimi i Studimit dhe Objektivat	40
1.3. Pyetja Kërkimore dhe Hipotezat	40
1.4. Rëndësia e Studimit	41
1.5. Kufizimet e Studimit	42
1.6. Shpjegim i përmbledhur i Metodologjisë	43
1.7. Struktura e Punimit	44

KAPITULLI II

VËSHTRIM I PËRGJITHSHËM MBI SISTEMIN BANKAR SHQIPTAR

47

2.1. Tregu financiar në Shqipëri dhe komponentët përbërës	48
2.1.1. Sistemi Bankar	50
2.1.2. Fondet e Pensioneve	52
2.1.3. Fondet e Investimeve	53
2.1.4. Shoqëritë e Kursim-Kreditit	53
2.1.5. Kompanitë e Sigurimit	53
2.1.6. Institucionet financiare jo banka	54

2.2. Vështrim mbi Sistemi Bankar në Shqipëri.....	54
2.2.1. Përfitueshmëria e Sistemit Bankar dhe Portofoli i Kredive	59
2.2.2. Kreditë me probleme	61
2.2.3. Risku i aftësisë paguese	66
2.2.4. Konkurrueshmëria e Sistemit Bankar në Shqipëri.....	67
2.2.5. Fenomeni “Too Big Too Fail” dhe Rreziku Moral.....	69
2.3. Sistemi bankar shqiptar përballë treguesve të BE.....	71
Përmbledhje kapitulli.....	72

KAPITULLI III

RISHIKIM LITERATURE MBI SISTEMIN BANKAR DHE

RËNDËSINË E RISTRUKTURIMIT FINANCIAR TË ASETVE	75
--	----

3.1. Përkufizime dhe terminologji.....	76
3.2. Shkaqet që çojnë drejt rristrukturimit bankar	82
3.3. Rreth Kushteve të Ristrukturimit.....	84
3.4. Instrumentat e Ristrukturimit.....	86
3.5. Agjensia përballë Bankës Qëndrore	88
3.6. Kostot e Procesit dhe Barra Financiare.....	90
3.6.1. Shteti	93
3.6.2. Publiku.....	94
3.6.3. Sektori Bankar	95
3.7. Modele dhe Eksperienca të Ristrukturimit Bankar	95
3.7.1. Kazakistani	97
3.7.2. Bregu i Fildishtë.....	98
3.7.3. Mauritania	99
3.7.4. Suedia	99
3.7.5. Kili dhe Spanja	100
3.7.6. Filipinet	102
3.7.7. Meksika	102
3.7.8. Italia	103
3.7.9. Japonia	104
3.8. Efektet e Ristrukturimit Bankar.....	110
3.9. Ristrukturimi i Kapitalit dhe Ristrukturimi i Aseteve	110
3.10. Formë e Centralizuar apo Decentralizuar	111
Përmbledhje Kapitulli	115

KAPITULLI IV

TË DHËNA DHE METODOLOGJIA	117
---------------------------------	-----

4.1 Dizenjimi i të Dhënave.....	117
4.1.1. Kampionimi i të dhënave	118
4.1.2. Grupimi dhe përpunimi i të dhënave.....	118
4.1.3. Dizenjimi i variablave	119

4.2. Metodologjia	121
4.2.1. Metodatat dhe modelet e mundshme	121
4.2.2. Model i zgjedhur: Supozimet	123
4.2.3. Supozimet e Modelit të Diferencave	125

KAPITULLI V

ANALIZA QUASI EKSPERIMENTALE PËR IMPLEMENTIMIN E REFORMËS SË RISTRUKURIMIT FINANCIAR

TË ASETEVE TOKSIKE	127
---------------------------------	------------

5.1 Statistika Përshkruese	128
5.2 Analiza e Parakushteve të Metodës	130
5.3 Analiza e rezultateve	132
5.3.1. Analizë e Efektit të Ristrukturimit në Përfitueshërinë e Bankave	134
5.3.2. Analizë e Efektit të Ristrukturimit në Aftësinë Paguese	136
5.4 Zhvillimi i Hipotezës	136
Përmbledhje Kapitulli	137

KAPITULLI VI

REFORMA RISTRUKTURUESE NË SHQIPËRI

DHE PLATFORMA E PROPOZUAR	139
--	------------

6.1. Ku konsiston programi i ristrukturimit të kredive me probleme?.....	140
6.2. Kushte që duhet të plotësojë Shqipëria për të hyre në një proces ristrukturimi	141
6.2.1 Rritja Ekonomike.....	142
6.2.2. Normat e Interesit	143
6.2.3. Konkurrueshmëria	145
6.2.4. Mbështetja e FMN	146
6.3. Platforma e Propozuar për hyrjen në Procesin e Ristrukturimit	147
6.4. Ndërtimi dhe Zhvillimi i Bankës së Keqe.....	148
6.4.1. Avantazhet.....	148
6.4.2. Disavantazhet	149
6.5. Struktura Organizative e Bankes së Keqe dhe Bankës së Mirë.....	150
6.6. Ndërhjyra dhe Roli i Qeverisë në procesin ristrukturimit të aseteve.....	152
6.7. Program i Centralizuar apo i Decentralizuar	153
6.8. Ku Konsiston Ristrukturimi Financiar në Shqipëri?.....	154
6.8.1 Çmimi i transferimit të aseteve toksike	162
6.9. Klasifikimi i Bankës së Keqe bazuar në formën e tranferimit të aseteve toksike.....	162
Përmbledhje kapitulli.....	163

KAPITULLI VII

KONKLUZIONE DHE REKOMANDIME 165

7.1 Konkluzione Përmbyllëse..... 166

7.2. Rekomandime..... 170

7.2.1.Rekomandime për kërkime të mëtejshme..... 174

Lista e referencave..... 177

Fjalor i termave 191

Shtojca..... 193

Shtojca A 193

Shtojca B..... 196

Shtojca C 197

DEKLARATA E AUTORËSISË

Unë e nënshkruara Elona Bardhyl Shehu, lindur me datë 12.09.1988, bazuar në urdhërin nr.105, datë 23.03.2012 të Ministrit të Arsimit dhe Sportit për miratimin e rregullores “Për etiken në veprimtarinë kërkimore dhe botuese”, deklaroj në dijeninë time të plotë mbi origjinalitetin e këtij punimi. Kjo temë prezantohet për herë të parë si si kërkim në kuadër të marrjes së gradës shkencore “Doktor” pranë Universitetit European të Tiranës, Departamentit të Financës dhe Ekonomiksit. Çdo pjesë e këtij punimi respekton rregulloren mbi të drejtën e autorit të specifikuar në rregulloren e Universitetit European të Tiranës. Përdorimi i pa cituar i çdo pjese të këtij punimi është i ndaluar bazuar në ligjin për të drejtat e autorit.

© Elona SHEHU

ABSTRAKT

Kriza globale e vitit 2008, ngriti debate të shumta mbi “shëndetin financiar” të bankave. Në këtë kontekst shumë ekonomistë ngritën diskutime dhe teza mbi platformat e mundshme për rikapitalizimin e sektorit bankar. Në vendin tonë, sistemi financiar e gjen veten të kufizuar kryesisht brenda industrisë së bankingut, e cila përbën mbi 90 për qind të sistemit tonë financiar. Bankat tregtare në vendin tonë, gjatë dekadës së fundit kanë hasur vështirësi të shumta lidhur me portofolin e tyre të kredive si edhe me përfitueshmërinë. Nevoja e vazhdueshme për financim dhe dhënia pa kriter e kredive për të konkurruar tregun dhe për të gjeneruar të ardhura, po e drejton sektorin bankar drejt një rrethi vicioz. Në kushtet aktuale kur tregu bankar karakterizohet nga një portofol i konsiderueshëm asetesh toksike, të cilat në tremujorin e tretë të vitit 2014 arritën nivelet mbi 24% —rritja e përfitueshmërisë dhe reduktimi i portofolit të kredive me probleme mbeten çështjet kryesore që shqetësojnë bankierët dhe jo vetëm. Ky punim rekomandon implementimin e paketës për ristrukturimin e kredive me probleme si një zgjidhje eficiente në periudhë afatmesme. Punimi ngrihet mbi një metodë quasi-experimentale e cila ndyshe nga pjesa dërrmuese e metodave gjeneron kauzalitet, midis implementimit të reformës si shkak dhe impaktit në përfitueshmëri si pasojë. Metoda e përdorur është diferenca e diferencave. Punimi në të njëjtën kohë propozon një platformë rekomandimesh dhe sugjerimesh për implementimin e reformës, nëpërmjet së cilës propozohet financimi i një agjensie për monitorimin e procesit dhe një Banke të “Keqe” për menaxhimin e asetëve toksike. Ky punim sjell një risi në fushën akademike dhe më gjerë, nisur nga fakti se në Shqipëri kjo strategji për menaxhimin e asetëve toksike nuk është propozuar ende në këtë format.

***Fjalë Kyçe:** sistem bankar, bankë e keqe, ristrukturim, asete toksike, përfitueshmëri.*

Klasifikimi në JEL¹ : G21, G32, G33, G38

¹ JEL (Termi Angl. Journal of Economic Literature) është një sistem i kodimit dhe klasifikimit të literaturës akademike në fushën e ekonomisë.

ABSTRACT

The recent financial crisis of 2008, arose many debates and discussions about the banks' "financial health". Therefore, many economists started taking into consideration an implementation of a new platform in order to recapitalise the banking sector. Albanian financial system is narrowed mainly into the banking system. During the last decade, commercial banks in our country have been dealing with many obstacles related to their loan portfolio and profitability. The continuous demand for financing and inappropriate lending in order to compete the market and generate profit on the other side, is driving banking sector into a vicious cycle. Now a days when the banking market is characterised by a considerably high toxic asset portfolio, which in the third quarter of 2014 out reached 24% — the main issues to be taken into consideration are an increase of profitability and a cut-back of the non performing loan portfolio. This study advocates the implementation of asset restructuring as an efficient alternative in a medium term. The study is build up based on a quasi experimental method, which generates causality between the treatment as a cause and profitability as a consequence; this is the difference in difference analysis. Meanwhile, this study proposes a well established platform of recommendations and suggestions for implementing the assets restructuring reform, thorough which the establishment of an agency for monitoring the proces and a bad bank for managing the toxic assets, are proposed. This research comes up with a novelty in the academic field and beyond, due to the fact that this strategy of managing the toxic assets in not yet proposed in Albania.

Key words: *banking system, bad bank, restructuring, toxic assets, profitability.*

JEL Classification: G21, G32, G33, G38

FALENDERIME

Në këtë pjesë, kaq të ndjeshme të kësaj pune, më duhet të mendohem pak, jo për emrat, por për të gjetur fjalët e duhura për të gjithë ata persona që besuan tek unë deri në çastin e fundit! Prof. Assoc. Dr. Elvin Meka, udhëheqësi im shkencor pranë Universitetit European të Tiranës, i cili më besoi një temë kaq sfiduese, e më orientoi në fushën e duhur. I jam thellësisht mirënjohëse për presionin pozitiv, shtysën për të mbyllur në kohë punimin tim doktoral.

Po ashtu dëshiroj të falënderoj PhD. Kornelia Lazanyi, supervizoren time pranë Universitetit Obuda në Hungari, e cila më ka mbështetur dhe motivuar gjatë kërkimit tim shkencor në Budapest. Njëkohësisht falënderoj Richard Szabo për këshillimin dhe kohën e kushtuar.

I jam veçanërisht mirënjohëse familjes sime të shtrenjtë; gjithmonë e gatshme për të më mbështetur, shpirtërisht dhe moralisht. Dua të ndaj në krye të kësaj teme dashurinë dhe mirënjohjen ndaj familjes sime, veçanërisht prindërve të mi.

Përtej të gjithë falënderimeve, dua t'i kushtoj një vëmendje të posaçme, dy djemve që u bënë frymëzimi dhe lumturia ime më e madhe: Besi dhe biri ynë i vogël... Ju dua! Sot, më shumë se dje, më pak se nesër! Jeni frymëzimi im i pashtershëm...

Në mënyrë të përzemërt dua të falënderoj të gjithë miqtë e kolegët. E sigurisht, i fundit, por jo më pak i rëndësishëm UET-in që më besoi auditorin në vitet e mia të para të rrugëtimit tim në akademi!

Përzemërsisht mirënjohëse!

*Juaja,
Elona*

LISTA E SHKURTIMEVE

ATK	Agjencia e Trajtimit të Kredive
JEL	Journal of Economic Literature
NPL	Kreditë me Probleme (Termi Anglisht: Non Profit Loans)
AMC	Kompani për Menaxhimin e Aseteve (Angl. Asset Management Company)
SSM	Mekanizmi i Mbikëqyrjes (Angl. Single Supervisory Mechanism)
EBA	Autoriteti Bankar Europian (Angl. European Banking Authority)
BQE	Banka Qendrore Europiane (Angl. European Central Bank – ECB)
SPV	Mekanizëm për Qëllime të Veçanta (Angl. Special Purpose Vehicle)
ASP	Skema e Mbrojtjes së Aseteve (Angl. Asset Protection Scheme)
DID	Modeli i Diferencave të Dyfishta (Angl. Difference in Difference Analysis)
ROAA	Kthimit nga Asetet Mesatare (Angl. Return On Average Assets)
ROAE	Kthimit nga Kapitali Mesatar (Angl. Return On Average Equity)
ALM	Menaxhimi i Aseteve e Detyrimeve (Angl. Asset & Liability Management)

LISTA E TABELAVE OSE DIAGRAMEVE

Tabela nr.1:	Indikatorët për matjen e përfitueshmërisë në sistemin bankar	83
Tabela nr.2:	Përmbledhje e eksperiencave të Ristrukturimit Bankar.....	107
Tabela nr.3:	Matrixa e klasifikimit dhe formës së organizimit të Bankave të Keqija.....	114
Tabela nr.4:	Përmbledhje e variablave të marra në analizë	120
Tabela nr.5:	Statistika Përshkruese	130
Tabela nr.6:	Matrica e efekteve fikse të dyfishta	131
Tabela nr.7:	Llogaritja e koeficientit të diferencës së dyfishtë.....	133
Tabela nr.8:	Rezultatet e analizës së diferencave të dyfishta	134
Tabela nr.9:	Përmbledhja e Kushteve Specifike për Shqipërinë.....	147
Tabela nr.10:	Klasifikimi i Bankave të Këqija bazuar në formën e transferimit të aseteve toksike.....	162
Tabela nr.11:	Përmbledhje e konkluzioneve të punimit	168
Tabela nr.12:	Paketa e rekomandimeve të punimit	173
Tabela B.1:	Pesha e bankave tregtare sipas aseteve	197
Grafiku nr.1:	Ecuria e Performancës së Sistemit Bankar në Shqipëri	29
Grafiku nr.2:	Struktura e Sistemit Financiar Shqiptar (2013).....	49
Grafiku nr.3:	Ecuria e bankave te nivelit të dytë në Shqipëri.....	55
Grafiku nr.4:	Sasia e kredive me probleme në rajon.....	57
Grafiku nr.5:	Portofoli i kredive në monedhë të huaj në rajon.....	58
Grafiku nr.6:	Pesha specifike e bankave sipas grupeve (2004-2017)	60
Grafiku nr.7:	Performanca e bankave sipas madhësisë	60
Grafiku nr.8:	Ecuria e Portofolit të kredive me probleme në Sistemin Bankar Shqiptar	63
Grafiku nr.9:	Indeksi i përqendrimit përgjatë viteve.....	68
Grafiku nr.10:	Ndihma në sektorin bankar bazuar në madhësinë e bankave (në milion euro).....	70
Grafiku nr.11:	Numri i degëve të bankave për 100.000 banore në Shqipëri dhe BE	71
Grafiku nr.12:	Masat Rregulluese për Sistemin Financiar.....	81
Grafiku nr.13:	Rikapitalizimi sipas disa shteteve për periudhën kohore 2008 – 2014.....	87

Grafiku nr.14:	Rikapitalizimi i bankave të vendeve të Bashkimit Europian për periudhën kohore 2008 – 2014 (në përqindje ndaj PBB-së).....	87
Grafiku nr.15:	Ndihma financiare në raport me madhësinë e bankave të shpëtuar.....	91
Grafiku nr.16:	Paraqitja Grafike e Matjes së Efektit të Ristrukturimit Bankar.....	132
Grafiku nr.17:	Relacioni midis kredive me probleme dhe rritjes ekonomike	143
Grafiku nr.18:	Relacioni midis normës së interesit dhe kredive me probleme	144
Grafiku nr.19:	Niveli i konkurrueshmërisë në sistemin bankar shqiptar	145
Figura nr.1:	Shkaqet që kanë kontribuar në rritjen e Kredive me Probleme	33
Figura nr.2:	Reformat e propozuara për zgjidhjen e “ngërçit” të NPL-ve...	37
Figura nr.3:	Kushtet ekonomike përpara aplikimit të reformës rristrukturuese	86
Figura nr.4:	Shpërndarja e barrës financiare përgjatë procesit të rristrukurimit	92
Figura nr.5:	Eksperienca centralizuese dhe decentralizuese	112
Figura nr.6:	Skema e Funksionimit të Bankës së Keqe	159

PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE

Identifikimi i problematikës

Duke qenë se sistemi bankar përbën mbi nëntë të dhjetën e sistemit tonë financiar, cënimi i përfitueshmërisë së këtij sistemi, shkakton një tronditje të thellë për të gjithë sistemin. Problematika themelore ku mbështetet ky punim është çështja e portofolit të kredive me probleme dhe për pasojë edhe përfitueshmëria e bankës. Portofoli i kredive me probleme ka kaluar vlerën e 20 për qind të totalit të kredive të sistemit bankar, duke u shndërruar kështu në një kërcënim për mbarë sistemin financiar si edhe atë ekonomik e politik në tërësi. Këto janë cilësuar nga shumica e studiuesve si problemi themelor që mund të çojë sistemin drejt një dështimi të mundshëm. Shkaqe që e kanë çuar problemin në këto përmasa janë asimetria e informacionit, mundësia e kufizuar për transferimin e borxhit, kërkesat e licencimit, pamundësia e trajtimit të humbjeve, kosto e lartë e borxhit dhe politikat për menaxhimin e riskut.

Mundësitë e zgjidhjes

Për të zgjidhur problemin e kredive me probleme në sistemin bankar propozohen dy lloje reformash: reforma strukturore dhe reforma operacionale. Të para konsistojnë në reforma për reduktimin e kostonë së borxhit dhe kohëzgjatjes së tij, reforma për zbatueshmërinë e kuadrit ligjor,

favorizimin e procedurave të falimentimit, përmirësimin e kanaleve të informimit dhe ristrukturimin e aseteve toksike. Nga pikëpamja e reformave operacionale mund të implementohet Skema e Mbrojtjes së Aseteve (APS), titullizimi, ngritja e një kompanie për menaxhimin e aseteve, shitja direkte e subjektit dhe faktoringu.

Platforma e Propozuar

Platforma e propozuar e zgjidhjes për këtë problem me të cilin po përballet sistemi ynë bankar është ristrukturimi i portofolit të kredive me probleme. Megjithatë për të nxjerrë vendin nga ngërçi, nevojitet një bashkërendim i këtyre reformave. Për realizimin me sukses të kësaj reforme kërkohet plotësimi i disa parakushteve ekonomike¹. Skema dhe platforma e propozuar kërkon implementimin përgjatë këtij procesi të një Banke të Keqe dhe të një Agjencie monitoruese. Banka e Keqe do të grumbullojë në formë “pooling” të gjithë portofolin e aseteve toksike të sistemit tonë bankar, ndërsa agjencia do të monitorojë procesin. I gjithë ky portofol asetesh problematike do të shkojë drejt tregut financiar nëpërmjet procesit të titullizimit.

Metodologjia

Studimi ndërtohet mbi analizën e diferencave të dyfishta bazuar në të dhëna dytësore të gjeneruara nga Bank Scope Bureau van Dijk. Kampionimi, i cili përfshin një numër të konsiderueshëm bankash në rajonin e Europës dhe përtej është i ndarë në dy grupe: (i) në grupin e parë përfshihen ato banka të cilat kanë qenë subjekt ristrukturimi dhe ky grup cilësohet në vijim si grupi i trajtuar; (ii) në grupin e dytë janë bankat të cilat nuk kanë qenë subjekt trajtimi, dhe quhen grupi i kontrollit. Grupi i parë, pra grupi i trajtuar, përpara reduktimit të të dhënave përbëhej nga 850 banka dhe grupi i kontrollit përbëhej nga 1234 banka. Pas reduktimit, grupi i observimeve u ngushtua në 429 banka. Punimi bazohet në përdorimin e metodës *quasi* eksperimentale diferenca në diferenca apo diferencave të dyfishta (DID). Modeli plotëson dy kushtet kryesore për t’u cilësuar i përshtatshëm: (i) së pari, gjeneron kauzalitet të njëanshëm (pra për shkak të ristrukturimit,

¹ Shiko kapitulli 6, ceshtja 2.

si ndryshon përfitueshmëria) dhe (ii) së dyti, modeli kategorizohet tek metodat eksperimentale. Vetëm një metodë e tillë mund të masë efektin e një ngjarjeje që nuk ka ndodhur ende. Për këto dy arsye, ky model është konsideruar i përshtatshëm për t'u përfshirë në këtë punim doktoral.

Rezultatet e Studimit

Si pasojë e implementimit të kësaj reforme, pritet që përfitueshmëria e sistemit bankar të rritet dukshëm. Nëpërmjet analizës *quasi* eksperimentale u konstatua se kthimi nga asetet (matur me vlerën mesatare të aseteve-ROAA) e sistemit bankar pas ristrukturimit pritet të rritet me 0.62 për qind krahasuar me periudhën përpara implementimit të reformës ristrukturuese.

Në rast se bankat shqiptare futen në procesin e ristrukturimit të aseteve, me një probabilitet 90 për qind, në kushte ceteris paribus pritet që përfitueshmëria e tyre pas ristrukturimit të rritet me 4.9 për qind afërsisht. Punimi konkludon me vërtetimin e dy hipotezave të ngritura në krye të këtij punimi që: implementimi i reformës për ristrukturimin e portofolit të kredive me probleme, do të rrisë përfitueshmërinë e sistemit bankar në Shqipëri dhe pritet të ketë një efekt pozitiv në përmirësimin e indikatorëve të aftësisë paguese

HYRJE DHE PARASHTRIM I TEMATIKËS

Shpesh herë kur vendet ndodhen përballë sfidave të mëdha, recetën e zgjidhjes e gjejnë në praktikat më të mira të vendeve të tjera, të cilat kanë shkelur mbi të njëjtën “dërrase të kalbur”. Por në këtë studim të thelluar doktorat qëllimi është të shikojmë përtej thjeshtë adaptimit të eksperiencës më të mirë, por përshtatjes me to; vende të ndryshme karakterizohen nga rrethana të ndryshme, për këtë arsye nuk mund të pranojmë që “one size fits all”¹.

Punimi analizon problematikat themelore të sistemit bankar në Shqipëri dhe sfidat me të cilat ky sistem po përballlet aktualisht. Problematika themelore ku mbështetet ky punim është çështja e portofolit të kredive me probleme dhe përfitueshmëria e bankës. Këto janë cilësuar nga shumica e studiuesve si problemi themelor që mund të çojë sistemin drejt një dështimi të mundshëm. Shumë studime janë bërë mbi evidentimin e këtij problemi, por pak prej tyre kanë orientuar një paketë për zgjidhjen e tij.

Ky punim në vijim i paraqet lexuesit një sërë alternativash të mundshme të cilat vijnë nga eksperiencat e vendeve që kanë kaluar nëpër këtë “shteg” më parë. Përtej këtyre alternativave, punimi sintetizon një platformë zgjidhjeje për problemin e kredive me probleme të cilën ja paraqet lexuesit si paketë të plotë. Kjo platformë zgjidhje është një propozim i autorit, e cila vjen pas një analize të detajuar të të gjitha vendeve, problemeve që ato kanë hasur, karakteristikave specifike të secilit prej tyre, kostove që ka imponuar reforma dhe në fund nëpërmjet një analize përshtatshmërie është hartuar

¹ Përshtatja nga autori: referuar një modeli nuk i përshtatet të gjitha rrethanave

paketa e zgjidhjes, e cila në vijim të punimit do të cilësohet si reforma për ristrukturimin financiar të aseteve toksike ose reforma për ristrukturimin financiar të portofolit të kredive me probleme.

Megjithatë lind nevoja të theksohet fakti se reforma e ristrukturimit financiar të portofolit të kredive me probleme nuk ka një formë dhe recetë “fanatike”, e cila duhet ndjekur nga të gjitha shtetet njësoj. Kjo reformë nuk vjen si një paketë e gatshme, për të cilën mjafton vetëm të respektohet rradha e punës, por përkundrazi merr formë të ndryshme sipas vendeve që e aplikojnë apo përmasave të problemit.

Në vijim të këtij studimi lexuesi do të përballë me argumentet dhe sfidat të cilat e çojnë sistemin financiar në Shqipëri drejt një ristrukturimi. Disa vende e kanë bazuar ristrukturimin në kuadër të aseteve dhe disa të tjera në kuadër të kapitalit, disa shtete kanë zgjedhur të shkojnë drejt decentralizimit dhe disa të tjera e kanë zbatuar këtë reformë nëpërmjet centralizimit. Reforma për të cilën do të diskutohet në vijim të këtij punimi është ajo e bazuar në asete. Në këtë pikënisje të analizës, është e vështirë të gjykojmë nëse forma e centralizuar apo e decentralizuar është më e përshtatshme për Shqipërinë, sepse nuk ka një model që i përshtatet të gjitha kushteve. Megjithatë në kapitujt në vijim analizohet secila prej këtyre formave dhe propozohet e forma e duhur bazuar në analizën e zhvilluar.

Arsyeja kryesore pse vendet kanë shkuar drejt ristrukturimit financiar lidhet me përmirësimin dhe forcimin e sistemit bankar në rastet kur janë shfaqur problematika lidhur me likuiditetin, keq menaxhimin e portofolit të aseteve, rënien e performancës e përfitueshmërisë, etj. Pavarësisht specifikave që kjo reformë ka në varësi të vendeve të ndryshme që e aplikojnë, qëllimi final është pasja e një sistemi financiar të shëndetshëm. Misioni kryesor i ristrukturimit bankar është të pastrojë bilancet e bankave nga asetet toksike, të reduktojë borxhin e huaj, të rrisë qëndrueshmërinë si edhe besueshmërinë së publikut në mënyrë që të tërheqë sa më shumë depozitues dhe kredimarrës.

Duke qënë se rreth 92 për qind të sistemit financiar shqiptar e përbëjnë bankat tregtare në nivelit të dytë, punimi shpesh përgjithëson rezultatet e sistemit bankar për të gjithë sistemin financiar. Gjatë dekadës së fundit sistemi ynë financiar është ndeshur, dhe vazhdon të ndeshet me çështjen e kredive me probleme, të cilat kanë rritur ndjeshëm ineficencën e sistemit financiar në vendin tonë. Ndërkohë lidhur me këtë të fundit Avkiran, K. N. and Thoraneenitiyan, N. (2007) konstatojnë se janë pikërisht ineficencat

e zgjatura, ato që e çojnë sistemin bankar drejt një krize. Për këtë arsye duhen krijuar kushtet dhe gjetur zgjidhja që kjo inefficencë të mos e dëmtojë sistemin tonë bankar.

Gjatë gjysmë dekadës së fundit niveli i këtyre kredive ka kaluar vlerën e 20 për qind, duke u shndërruar kështu në një kërcënim për mbarë sistemin financiar si edhe atë ekonomik e politik. Problematika e këtij diskutimi është mjaftueshëm e debatuar në qarqet akademike në Shqipëri, por pjesa dërrmuese e këtyre punimeve ndalen vetëm tek identifikimi i problemit, pa shkuar më tej në evidentimin apo propozimin e një zgjidhjeje konkrete. Literatura e disponueshme në nivel vendas nuk i paraqet lexuesit një paketë zgjidhjesh të mirëfilltë, ndaj mendohet se literatura ekzistuese në kuadër të zgjidhjes së problematikës së kredive me probleme është kryesisht e kufizuar.

Shpeshherë kur flitet për sistemin financiar në vendin tonë, nënkuptohet sistemi bankar. Ky pohim teknikisht nuk është i saktë, por arsyeja pse shpesh herë konsiderohet si i tillë është sepse mbi 90 për qind të sistemit financiar në Shqipëri e përbëjnë bankat tregtare. Nëse kërcënohet përfitueshmëria e bankave të nivelit të dytë në Shqipëri, kërcënohet i gjithë sistemi financiar për pasojë edhe ai ekonomik. Ndaj ky punim është i përqendruar kryesisht në sistemin bankar, duke e konsideruar këtë të fundit si “përgjegjës” kryesor për rënien e performancës së sistemit financiar në vendin tonë.

Sistemi bankar në Shqipëri, si pasojë e rënies së përfitueshmërisë dhe rritjes së kredive me probleme në më shumë se 20%, po kërcënohet çdo ditë e më shumë nga alarmi i një krize të mundshme. Sipas autorëve të ndryshëm, kreditë me probleme duhet të mbahen në nivele të kontrollueshme një shifrore, më pak se 10%. Rritja e tyre mbi këto nivele, përbën një kërcënim të pashmangshëm për tregun financiar; në parantezë Dziobek et.al. (1998) nënvizon se rritja e portofolit të kredive me probleme mbi 20 për qind të totalit të aseteve, paralajmëron një krizë të mundshme financiare. Në këto kushte, kur ky portofol kredish numëron mbi 20 për qind të totalit të aseteve— duhet të pranohet se bilancet e bankave janë të mbingopura me asete toksike.

Marrja e masave për trajtimin e kredive me probleme si shpenzime të zbritshme dhe lehtësirat fiskale që u miratuan në fund të vitit 2014, nuk dhanë një rezultat të ndjeshëm në përmirësimin e kësaj situate. Portofoli i kredive të këqija po rritet dita ditës dhe përfitueshmëria e bankave po ulet me të njëjtin ritëm. Problemi i kredive me probleme, po merr përmasa

shqetësuese edhe përtej kufijve, dhe për pasojë Banka Qëndrore Europiane duke filluar që në vjeshtën e vitit 2016 ka cilësuar këtë problem si kryefjalën ku duhen përqëndruar të gjitha strategjitë.

Në këto kushte, sistemi bankar shqiptar është seriozisht i kërcënuar nga rreziku i një krize bankare. Por duke pasur parasysh se asetet e sistemit bankar, sidomos në vendin tonë, përbëjnë një pjesë të konsiderueshme të GDP-së, dështimi i këtij sistemi do të shkaktonte një goditje shumë të madhe financiare dhe ekonomike në vend. Në këto kushte, gjetja e një zgjidhje eficiente, përbën një domosdoshmëri. Evidentimi dhe propozimi i kësaj zgjidhje është pikërisht fokusi i këtij studimi.

Ky seksion paraqet një përmbledhje sintetike lidhur me procesin e rishtrukturimit dhe kushtet aktuale në të cilat ndodhet sistemi ynë financiar. Punimi—në tërësi— pritet që të krijojë një “arenë” diskutimesh mbi reformën, efikasitetin e saj dhe zgjidhjet alternative. Këto debate janë shteg i ri diskutimi që pritet të ngrihet nga ky punim.

1.1. Debati Aktual mbi Shëndetin e Sistemit Financiar

Kur diskutohet mbi shëndetin financiar të një sistemi bankar, indikator i kryesor për t’u marrë si referencë janë treguesit e performancës e përfitueshmërisë. Musta dhe Shehu (2015) analizojnë përfitueshmërinë dhe konkurrueshmërinë e sistemi bankar shqiptar duke i grupuar bankat sipas madhësisë së tyre. Sigurisht që impaktin më të madh në sistemin tonë bankar dhe kudo tjetër e japin bankat e mëdha për shkak të peshës që asetet e tyre zënë në raport me ato të sistemin bankar. Për këtë arsye ata theksojnë se rëndësinë më të madhe në përfitueshmërinë e sistemit bankar e për pasojë dhe atë financiar në Shqipëri, e kanë bankat e mëdha. Treguesi kryesor i performancës mbi të cilin ata ndërtojnë analizën e tyre është kthimi nga asetet (ROA²)

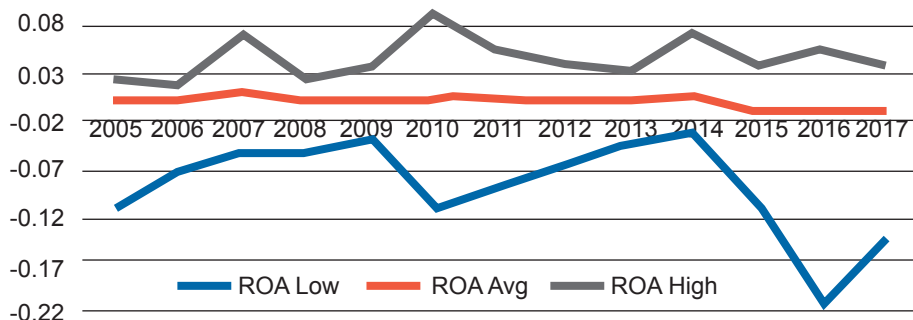
Në grafikun e mëposhtëm (Grafiku 1) paraqitet ecuria e performancës së sistemit bankar në Shqipëri përgjatë 13 viteve të fundit. Për të pasur një

² Llogaritja e vlerës së kthimit nga Asetet është bërë sipas kësaj formule

$$ROA = \frac{\left(\text{Net Income after taxes for the quarter} \times \frac{365}{91} \right)}{\text{Total Assets}}$$

pasqyrim më të mirë të situatës janë marrë në konsideratë vlerat mesatare të kthimit nga asetet, vlera më e ulët si dhe vlera më e lartë vjetore.

Grafik nr.1: Ecuria e Performancës së Sistemit Bankar në Shqipëri

Burimi: Autori duke shfrytëzuar të dhëna nga Shoqata e Bankave (2017)³

Në përgjithësi është vënë re një rënie e konsiderueshme e performancës së bankave sidomos gjatë katër viteve të fundit të kësaj dekade. Kjo rënie është me e ndjeshme për bankat e vogla dhe të mesme krahasuar me bankat e mëdha, megjithatë e mjaftueshme për të cënuar fitimet e bankave dhe për pasojë kontributin e tyre fiskal në buxhetin e shtetit. Aktualisht, në fund të muajit qershor të këtij viti, sistemi bankar në tërësi e mbylli raportin gjashtëmuor me vlera negative, konkretisht 0.05 për qind nën zero.

Por nëse do të merren në konsideratë vlerat minimale, vihet re se disa nga bankat brenda sistemit tonë bankar kanë prekur fundin. Të ardhurat neto në raport me asetet totale janë zhvlerësuar përafërsisht 21 për qind. Kjo shifër sigurisht që përkthehet në një “alarm” për sistemin bankar, pasi falimentimi i mundshëm i kësaj banke brenda sistemit, shkakton më pas një efekt zinxhir për të gjithë bankat e tjera, si pasojë e perceptimit të panikut që publiku mund të ketë.

Nga ana tjetër edhe nëse merret në konsideratë magnituda e ndryshimit të vlerave maksimale me magnitudën e vlerave minimale të kthimit nga asetet, vëmë re se peshën më të madhe për sistemin tonë bankar e kanë vlerat negative treguesit. Kjo është një indicie që në tërësi sistemi bankar është i rrezikuar, pasi një pjesë e madhe e bankave kanë performancë negative.

Arsyet që kanë çuar në këtë rënie të performancës, nuk janë më të panjohura. Sipas studimeve të fundit në këtë fushë, shkaku kryesor që ka

³ Shënim: Të dhënat e vitit 2017 i përkasin 6 muorit të parë të vitit, ndryshe nga pjesa tjetër e të dhënave që janë llogaritur me bazë vjetore.

çar në këtë rënie të përfitueshmërisë është “pasurimi” i bankave tregtare me asete toksike. Dhënia pa kriter e kredive, vlerësimi jo korrekt i riskut të aftësisë paguese, dështimi i politikave për menaxhimin e riskut të aseteve, asimetria e informacionit etj., kanë shkaktuar këtë rënie të përfitueshmërisë së sistemit tonë bankar.

Portofoli i kredive me probleme në tërësi ka pasur një tendencë rritëse dyshifrore, e cila po merr përmasa shumë shqetësuese që kërkojnë një zgjidhje të menjëhershme. Ka pasur diskutime të shumta se cila do të ishte zgjidhja më eficente dhe me kosto më të ulëta. Aktualisht në Shqipëri janë ngritur disa shoqëri që menaxhojnë ndjekjen e kredive me probleme, por duke mos qenë të rregulluara ligjërisht, ato nuk funksionojnë si shoqëri të mirëfillta faktoringu. Nga ana tjetër ndryshimet në legjislacion, po ashtu kanë pasur efektet e tyre përmirësuese, por shumë pak efikase.

Një nga diskutimet e fundit lidhur me këtë çështje është reforma ristrukturuese e sistemit bankar. Qëllimi i kësaj reforme është t’i rikthejë sistemit bankar përfitueshmërinë, performancën dhe efikasitetin. Reforma ristrukturuese nuk është një çështje e ditëve të sotme, por është diskutuar dhe zbatuar në disa shtete shumë dekada më parë. Kjo reformë kërkon marrjen e masave ristrukturuese me qëllim që t’i rikthejë sistemit bankar përfitueshmërinë dhe aftësinë paguese. Pavarësisht se qëllimi i reformës është i njëjtë për të gjithë shtetet, forma dhe organizimi i skemës varion në mënyra të ndryshme midis shteteve të ndryshme. Ndryshimi konsiston kryesisht në shpërndarjen e riskut midis sistemit bankar, dhe taksapaguesve të përfaqësuar nga shteti.

Sigurisht që duhet pasur në vëmendje që zbatimi i kësaj reforme jo domosdoshmërisht garanton sukses, siç edhe experienca e disa vendeve ka treguar. Kjo për faktin, se marrja e platformës si e mirëqenë pa e përshtatur me kontekstin vendas nuk siguron rezultatin e pritur. Programi që i përshtatet një konteksti të caktuar ekonomik e politik, jo domosdoshmërisht mund t’i përshtatet një vendi tjetër; vendet kanë karakteristika të ndryshme, “*timing*” të ndryshëm, nivel zhvillimi dhe shkallë problematike të ndryshme.

Sfidat aktuale të sistemit bankar

Sistemi bankar shqiptar, i cili përbën edhe pjesën dërrmuese të sistemit financiar në vend aktualisht është venë përballë disa sfidave domethënëse. Gjatë dekadës së fundit bashkë me zhvillimin e sistemit janë rritur edhe rreziqet që çenojnë përfitueshmërinë e sistemit bankar. Nëse n’a duhet të

“diagnostikojmë” shëndetin financiar të sistemit bankar, sigurisht që do të analizohen shumë faktorë, por më të rëndësishmit do të ishin: (i) portofoli i kredive me probleme e rreziku i aftësisë paguese, (ii) konkurrueshmëria, (iii) likuiditeti (iv) asimetria e informacionit dhe (v) përfitueshmëria.

Së pari, portofoli i kredive me probleme duhet mirë menaxhuar përsa i përket vlerësimit të riskut së aftësisë paguese dhe vlerësimit korrekt të kolateralit. Shmangia e humbjeve që buron nga risku i kreditit (credit risk), përkthehet në rritje të përfitueshmërisë së sistemit financiar. Përsa i përket vendit tonë, duhet pranuar se pjesa dërrmuese e portofolit të kredive me probleme, buron nga dështimi i bankave në menaxhimin e këtij risku. Nëse këtij elementi do t’i jepej një vlerësim i përshkallëzuar i kontributit në shëndetin financiar, ky kontribut do të ishte shumë i ulët.

Së dyti, nga pikëpamja e konkurrueshmërisë, sistemi bankar shqiptar konsiderohet i moderuar. Kjo i shërben pjesërisht pozitivisht shëndetit financiar të sistemit.

Së treti, menaxhimi i likuiditetit është shumë i lidhur me politikën e bankës dhe sistemin bankar, por duhet thënë se nuk është ky problemi themelor që po dobëson sistemin.

Së katërti, asimetria e informacionit përbën një nga problemet themelore, e cila kontribuon në mënyrë të drejtpërdrejtë në menaxhimin e riskut të kredimarrësit. Mungesa e kanaleve të informimit e ka vështirësuar vlerësimin korrekt të riskut të kreditit.

Së pesti, duhet pranuar se një nga problemet më akute nga të gjithë faktorët e përmendur më sipër do të cilësohej përfitueshmëria e cila është ngushtësisht e lidhur dhe cilësohet si derivat i të gjithë faktorëve të tjerë. Studimet e deritanishme kanë “fajësuar” rritjen e portofolit të kredive me probleme si faktorin kryesor që po cënon përfitueshmërinë e bankave të nivelit të dytë në Shqipëri. Rritja e këtij portofoli në mbi 20% ka alarmuar sistemin. Sipas Dziobek (1998), nëse kreditë me probleme tejkalojnë një të pestën e aseteve totale të sistemit, atëherë sistemi gjendet pranë një krize të mundshme financiare.

Pavarësisht gjithë sfidave të vazhdueshme me të cilat përballlet sistemi financiar, e kryesisht ai bankar në Shqipëri, duket se alarmi gjatë kësaj gjysëm dekade po bie kryesisht dhe vetëm për kreditë me probleme. Ka shumë argumente pse kreditë me probleme janë kthyer në kërcënuesin më të madh të përfitueshmërisë së sistemit bankar.

Së pari, kreditë me probleme janë ngushtësisht të lidhura me faktorët makroekonomik. Referuar Louzis, Vouldis and Metaxas (2010), rritja e kredive me probleme është një faktor që ecën paralelisht me recensionin ekonomik të një vendi. Po ashtu ata shtojnë së Produkti i Brendshëm Bruto (PBB) në periudha afatgjata ka tek portofoli i kredive me probleme një efekt po aq të rëndësishëm sa edhe punësimi. Në vijim të kushteve makroekonomike, Nazaj dhe Meka (2012) theksojnë së kreditë me probleme vonojnë rimëkëmbjen ekonomike.

Së dyti, sipas Nazaj dhe Meka (2012, fq.3), kreditë me probleme paraqesin një kërcënim të konsiderueshëm në terma të stabilitetit financiar. Kjo për faktin se humbjet e bankave, shoqërohen me humbje të bazës kapitale duke i shërbyer në këtë mënyrë mungesës së likuiditetit si dhe rënies së aftësisë paguese.

Së treti, sipas Marcus Evans (2016), kreditë me probleme janë një nga prioritetet e Bankës Qëndrore Europiane. Evans (2016) i cilëson kreditë me probleme si prioritetin themelor të Mekanizmit të Mbikqyres⁴ për dekadën që pason, nisur nga fakti që ky problem tashmë është i shtrirë në të gjithë rajonin europian. Autoriteti Bankar Europian⁵ ka llogaritur se shumica e kredive me probleme në bankat më të mëdha europiane është 1.1 trilion euro, ose 6% në terma relativ. Duke u bazuar në këtë fakt, që është bërë shkas për ta klasifikuar çështjen e kredive me probleme si prioritetin kryesor të dekadës së ardhshme, është shumë e thjeshtë për të gjykuar paralelisht nivelin akut të këtij problemi në vendin tonë, ku aktualisht këto norma janë ende në nivele dyshifrore.

Së katërti, Evans (2016) shton se sipas metodës së standartizuar të Bazel III, pesha e rrezikut të kredive me probleme është llogaritur të jetë 150 për qind.

Së pesti, në kuadër të Iniciativës së Vienës, Banka e Shqipërisë së bashku me Forumin Financiar Shqiptar, Ministrinë e Financave dhe Ministrinë e Ekonomisë, përcaktuan në qershor të vitit 2015 çështjen e kredive me probleme si shqetësimin themelor të sistemit bankar vendas. Në vijim të forumit u diskutua marrja e masave ligjore, rregullatore dhe operacionale që do të mbështesin sistemin bankar në menaxhimin e kredive me probleme. Ministria e Drejtësisë, në kuadër të iniciativës së Vienës propozoi disa ndryshime në Ligjin nr.8901, datë 23.05.2002 “Për Falimentin” me qëllim

⁴ Termi në anglisht Single Supervisory Mechanism (SSM)

⁵ Termi në anglisht European Banking Authority (EBA)

që të evitojë disa pengesa ligjore. Gjatë këtij forumi, palët pjesëmarrëse evidentuan: (i) nevojën për skema vullnetare ristrukturimi, (ii) nevojën për rritje të transparencës së pasqyrave financiare apo aftësisë paguese të huamarrësve, (iii) nevojën për përdorimin e instrumenteve fiskale mbikqyrëse etj.

Shkaqet themelore që kanë çuar sistemin drejt këtij ngërçi janë të shumta, por punimi do të ndalet vetëm në disa prej tyre, nisur nga fakti se rëndësinë më të madhe në këtë studim e kanë alternativat e mundshme për zgjidhjen e problematikës. Studiues të ndryshëm e kanë parë gjenezën e problemit në “skuta” të ndryshme të historisë së sistemit bankar. Për t’a filluar mbarë analizën e shkaqeve, për efekt të këtij studimi ato kategorizohen në dy drejtime: shkaqet që vijnë nga huamarrësit dhe ato nga huadhënësit. Duke u mbështetur në teorinë e tregjeve, teknikisht këto dy drejtime do të trajtohen si shkaqe që derivojnë nga oferta dhe shkaqe që derivojnë nga kërkesa (figura 1).

Figura 1: Shkaqet që kanë kontribuar në rritjen e Kredive me Probleme

Kërkesa	Oferta
Asimetria e Informacionit Kufizimet e transferimit të borxhit Kërkesat e Licencimit	Pamundësia e trajtimit të humbjeve Kosto e lartë e borxhit të panjohur Politikat për menaxhimin e riskut

Burimi: Pershtatur nga autori bazuar në fjalimin e Vitor Constancio,
Zv.President i BQE në Bruksel (3 Shkurt 2017)

Nga pikëpamja e ofertës për kredi, disa nga shkaqet që evidentohen në këtë punim janë: (i) pamundësia e trajtimit të humbjeve, në përputhje me të cilën kërkohet që bankat të kenë mundësi të njohin kreditë me probleme si shpenzime të zbritshme me qëllim që të pastrojnë bilanci të tyre. Në vitin 2015 u morën disa masa paraprake nga Banka e Shqipërisë, për t’i lejuar bankave të “fshinin” një pjesë të aseteve toksike nga portofoli i tyre i aseteve, por kjo vetëm sa e zbuti problemi në dukje, por nuk mundi t’a zgjidhë atë; (ii) kosto e lartë e borxhit të panjohur; (iii) mungesa e politikave të mirëfillta dhe efikase për vlerësimin e riskut dhe menaxhimin e tij. Çështja—për rastin e Shqipërisë—nuk qëndron më shumë tek mungesa e politikave sesa tek keq menaxhimi i vlerësimit të riskut. Bankat duhet të rrisin përgjegjshmërinë e tyre lidhur me vlerësimin e profilit të riskut të një huamarrësi, i cili mund të shtojë kostot por jo fitimet bankës.

Nisur nga këndvështrimi i kërkesës, shkaqet kryesore që kanë kontribuar pa kursim në uljen e përfitueshmërisë së sistemit bankar në tërësi— jo vetëm në vendin tonë — janë: (i) asimetria e informacionit, (ii) kufizimet për transferimin e borxhit, (iii) kërkesat e licencimit.

Së pari, problemi i mungesës së informacionit dhe keq-informimit me dashje që kredi marrësit bëjnë kundrejt bankës, përveçse krijon një risk të lartë të aftësisë paguese, por edhe ç'balancon tregun e kredive, duke detyruar kështu bankat që të rrisin koston e kredive, duke dashur të rrisin kështu të ardhurat me qëllim që të përballojnë humbjet e kredimarrësve problematikë.

Së dyti, kufizimet për transferimin e borxhit, krijonë një ngërç brenda sistemit. Sistemi ynë bankar duhet të lehtësojë procedurat për transferimin e borxhit ndërmjet bankave, në rastet kur huamarrësi e sheh të domosdoshme. Nëse një investitor gjendet përballë një oferte të volitshme përse i përket kostonë së borxhit, brenda kufizimeve kontraktuale ai duhet ta ketë shumë të thjeshtë procedurën e transferimit të këtij borxhi. Këto procedura ekzistojnë në vendin tonë, por thjeshtimi i tyre, do t'i jepte më shumë frymëmarrje sistemit.

Së treti, kërkesat e licencimit përkthehen në kosto për investitorët: kohë, para, dhe pasiguri— duke e ekspozuar bankën drejt investitorëve të vegjël ose kredi marrësve individual e konsumator, të cilët kanë zakonisht risk më të lartë krahasuar me investitorët e mëdhenj, për faktin se mbulimi i kolateralit që ata sigurojnë është më i ulët.

Këto janë disa nga shkaqet kryesore që kanë çuar edhe sistemin tonë bankar drejt kësaj situatë financiarisht jo produktive. Kjo luhatje midis kërkesës dhe ofertës për kredi, reflektohet menjëherë në gjendjen dhe çmimin e ekuilibrit. Përse i përket gjendjes së ekuilibrit, mund të konstatohet se problemi ka marrë përmasa afatmesme dhe afatgjata, ndërsa përse i përket çmimit, duhet pranuar se ky çorientim dhe këto kosto, të cilat sistemi bankar e ka të vështirë t'i axhustojë në mënyra alternative— do t'ia ngarkojë klientëve dhe huamarrësve potencial duke rritur kostot e tyre të borxhit. Situata ku risku i peshuar i aftësisë paguese është shumë i lartë, i ka alarmuar bankat, të cilat për të përballuar këtë prim risku, mund të rrisin koston e tyre të kreditimit.

Çfarë është bërë deri tani në drejtim të zgjidhjes së kredive me probleme?

Situata e portofolit të aseteve toksike të bankave në Shqipëri nuk është një diskutim i sotëm, por ka shqetësuar grupet e interesit dhe akademikët prej disa vitesh. Situata e kredive me probleme u rëndua dukshëm duke filluar

nga fillimi i vitit 2010, kur ky portofol zinte 10 për qind të sistemit. Pas kësaj periudhe e në vazhdim trendi i këtij portofoli filloi të rritej në mënyrë të konsiderueshme nga njëri muaj në tjetrin.

Shumë studiues, grupe interesi, politikëbërës e kanë diskutuar këtë situatë dhe janë përpjekur ta parandalojnë atë. Agjencia e Trajtimit të Kredive (në vijim quajtur ATK), është person juridik që ushtron veprimtarinë bazuar në ligjin Nr.9731, datë 10.05.2007 dhe referuar Udhëzimit nr.33, datë 24.09.2010 të Ministrisë së Financave—është institucion publik, nën varësinë e Ministrisë së Financave dhe ka për qëllim mbledhjen e kredive të këqija të ish bankave të nivelit të dytë me kapital shtetëror në favor të buxhetit të shtetit.

ATK synon nëpërmjet programit të saj të: (i) rrisë disiplinën në treg, (ii) të zgjidhë kërkesat ndaj debitorëve, (iii) të mbulojë koston e procesit të ristrukturimit dhe privatizimit të bankave tregtare në vend, (iv) të forcojë të drejtat e kredituesve, (v) të përmbushë objektivat e caktuara nga Banka Botërore etj. Agjencia e trajtimit të kredive është e përjashtuar nga taksat dhe detyrimet fiskale (ligji Nr.9731, datë 10.05.2007, neni 6/1, pika 2). Pyetja lind natyrshëm; çfarë është bërë në drejtim të trajtimit dhe zgjidhjes së problemit të kredive me probleme?

Së pari, Agjencia e Trajtimit të Kredive (ATK) ka hapur një rrjet zyrash nëpër qytetet kryesore të vendit, të cilat kanë për qëllim krijimin dhe lehtësimin e kontakteve me debitorët; megjithatë kjo alternativë nuk siguron feedback të menjëhershëm. Rezultatet e saj pritet të jenë afatmesme.

Së dyti, kjo agjenci ka në prioritetin e aktivitetit të saj bllokimin e pronave, mjeteve, llogarive dhe aktiviteteve për debitorët pasi kanë kaluar një nivel të caktuar risku të aftësisë paguese. Për të realizuar këtë qëllim ATK bashkëpunon me zyrat e regjistrimit të pasurive të paluajtshme, agjencinë e legalizimit të dokumenteve, organet e pushtetit vendor, organet tatimore dhe disa struktura të tjera shtetërore.

Së treti, në vitin 2014 u bë një përshtatje dhe ndryshim në kuadrin ligjor, sipas të cilit u korrigjua padrejtësia e trajtimit të kredive me probleme për bankat tregtarë në Shqipëri. Për pasojë, ligji në vitin 2014 i njohu bankave provigjionet dhe lejoi që kreditë me probleme të trajtoheshin si shpenzime të zbritshme. Kjo metodë dha rezultatet e saj, megjithatë nuk mjaftoi për të rikthyer sistemin në kushte optimiste.

Së katërti në nivel ndërkombëtar Menanizmi i Mbikëqyrjes (SSM) në vitin 2016 vuri në prioritetet e veta emergjente të gjitha bankat, portofoli i aseteve toksike të të cilave kalonte masën 12 për qind.

Me gjithë përpjekjet për t'i rikthyer sistemit financiar rentabilitetin dhe përfitueshmërinë, këto metoda nuk siguruan sukses të plotë. Problemi i kredive me probleme vijon të mbetet kryefjalë e debateve midis bankierëve, akademikëve, grupeve të interesit e jo vetëm. Aktualisht niveli i portofolit të kredive toksike në sistemin bankar shqiptar është ende dyshifror dhe shqetësues. Nisur nga jetëgjatësia e problemit, nga masat e marra—që rezultuan pjesërisht të suksesshme—studimi propozon ndërmarrjen e një reforme e cila do të sigurojë stabilitet afat-gjatë për sistemin bankar duke rritur përfitueshmërinë.

Alternativat për zgjidhjen e problemit

Pas identifikimit të shkaqeve që kanë ulur dukshëm përfitueshmërinë e sistemit financiar gjatë dekadës së fundit, punimi evidenton alternativat e mundshme për zgjidhjen e ngërçit. Përpara se të kalohet në shqyrtimin e alternativave për zgjidhjen e problemit, është e domosdoshme të identifikohen parakushtet që duhet të përmbushë sistemi bankar në mënyrë që të përballojë sa më suksesshëm reformimin e sistemit, qoftë ky i fundit strukturor apo operacional.

Gandrud dhe Hallerberg (2017) identifikojnë tre elementë të dosmosdoshëm për adresimin e suksesshëm të problematikës së kredive të këqija: (i) së pari, sistemi bankar duhet të ketë disa banka të kapitalizuara që janë në gjendje të përballojnë humbjet që do të shkaktohen nga reduktimi i kredive me probleme; (ii) së dyti, përfshirja në sistem e një institucioni të pavarur rregullator i cili duhet të identifikojë problemin dhe të jetë në gjendje të kushtëzojë zbatimin e një plani; (iii) së treti, garantimi i instrumentave dhe mjeteve që sigurojnë një proces të rregullt të reduktimit të kredive me probleme.

Plotësimi i këtyre parakushteve është një domosdoshmëri për të përballuar riskun, pavarësisht reformave që do të zgjidhen për t'u zbatuar. Bazuar në karakterin e tyre, këto reforma në vijim të punimit do të klasifikohen në dy grupe: reforma strukturore dhe reforma operationale (Figura 2)

Vënia në zbatim e reformave strukturore krijon premisa për rritjen e vlerës aktuale neto të portofolit të kredive me probleme, duke krijuar kështu mundësinë për të absorbuar humbjet e mundshme dhe për të rritur mundësitë për zgjidhjen e problemit dhe daljen nga ngërçi. Një nga reformat bazë strukturore do të ishte menaxhimi i kostos dhe afateve të akordimit të kredive. Këto afate duhet të jenë në funksion të cilësisë operationale të portofolit të kredive.

Figura 2: Reformat e propozuara për zgjidhjen e “ngërçit” të NPL-ve.

Reforma Strukturore	Reforma Operacionale
Kohëzgjatja dhe kosto e borxhit	Zgjidhje e Brendshme
Zbatueshmëria e Ligjit	Skema e Mbrojtjes së Aseteve (APS)
Mundësia për Falimentim	Titullizimi
Aksesimi i Informacionit Financiar	Kompania e Menaxhimit të Aseteve
Ristrukturimi i Portofolit të kredive	Shitje Direkte
	Faktoringu

Burimi: Përshtatur nga autori

Së dyti, reformizmi i kuadrit ligjor në funksion të plotësimit të boshllëqeve që lënë hapësirat ligjore. Pas këtyre axhustimeve, sugjerohet rigorozitet në zbatueshmërinë e ligjit.

Së treti, bankat që nuk përballojnë dot presionin e tregut në kuadër të përfitueshmërisë dhe nuk janë në gjendje të përballojnë humbjet, duhet të likuidohen ose nëpërmjet procesit të shkrirjes dhe bashkimit të riorganizohen.

Së katërti, rritja e disponueshmërisë së informacionit financiar. Aktualisht subjektet, sidomos bizneset operojnë me standarde të dyfishta dhe dy pasqyra financiare. Kjo situatë vështirëson mirë-informimin e bankës për kapacitetin pagues të kredi marrësit. Bankat pranojnë si të mirëqena, pasqyrat financiare që subjektet u paraqesin. Pritet që nëpërmjet reformës së fundit të vitit 2015 për formalizimin e ekonomisë, ky problem të jetë më i zbehtë duke kontribuar në këtë mënyrë në përmirësimin e cilësisë së portofolit të bankave.

Së fundmi, ristrukturimi i portofolit të kredive me probleme. Kjo, për rastin e Shqipërisë, është një nga format ekstreme, por të domosdoshme për zgjidhjen e problemit. Alternativat e vëna në zbatim deri më tani, kanë rezultuar jo fort efçente përse kohë që niveli i kredive me probleme vijon të jetë me dy shifra. Reforma pritet të garantojë rezultat në periudhë afatmesme deri në afatgjatë. Kjo reformë ka kosto relativisht më të larta se pjesa tjetër e reformave, por ka rezultuar e suksesshme në afat gjatë dhe përfitueshmëria në raport me GDP, tejkalon kostot.

Megjithatë duhet theksuar se pavarësisht reformës së zgjedhur për të nxjerrë vendin nga ngërçi, nevojitet një bashkërendim i këtyre reformave. Nuk mund të kuptohet asnjë prej reformave pa rritjen e zbatueshmërisë së ligjit, apo menaxhimin e kostove të borxhit etj. Më shumë sesa një paketë ku mund të zgjidhet reforma më e mirë, duhet parë si një tërësi faktorësh të cilët duhet të bashkëpunojnë me njëri-tjetrin për t'i garantuar një sistemi

bankar stabilitet dhe përfitueshmëri afat-gjatë. Problemi aktual me të cilin janë përballur shumica e vendeve që kanë kaluar nëpërmjet ristrukturimit të kredive me probleme, nuk është mos njohja e këtyre parakushteve apo reformave, por mungesa e incentivës për të siguruar bashkërendimin e tyre në funksion të një qëllimi të vetëm: rritjen e përfitueshmërisë së sistemit bankar.

Constancio, V. (2017) sugjeron se këto reforma janë të domosdoshme për sistemet bankare të cilat po përballen me kërcënimin e kredive me probleme. Por që këto reforma të garantojnë sukses duhet të jenë në harmoni me kushtet specifike të ekonomisë (*këto kriteret specifike të ekonomisë janë shtjelluar në seksionin 6.2*). Në këtë pikë të analizës, zv. Drejtori i Bankës Qendrore Europiane bashkohet me Dziobek (1998), Avkiran and Thoraneenitiyan (2007), Vives (2001) etj., ku arsyetojnë se reformat nuk mund të jenë të suksesshme nëse nuk implementohen nën kushtet e duhura ekonomike të një vendi.

Nga këndvështrimi i reformave operacionale, mundësitë për zgjidhjen e problematikës së kredive me probleme konsistojnë në: së pari mundësinë e bankës origjinuese për të parandaluar apo ulur riskun e aftësisë paguese, duke rritur kështu përfitueshmërinë. Rritja e kësaj të fundit krijon premisa që banka të jetë më solvente dhe më e gatshme për të përballuar riskun.

Së dyti, nëpërmjet skemës së mbrojtjes së aseteve (ASP). Kjo është një skemë sigurimi e dizenuar për të suportuar bankat që kanë një sasi të madhe kredish me probleme në portofolin e tyre. Bankat tregtare paguan një sasi të caktuar parash për sigurimin e aseteve të tyre. Për shembull, Royal Bank of Scotland, në kuadër të kësaj skeme pagan rreth 2 për qind ë aseteve të saj për sigurimin e portofolit të kredive në masën 90 për qind. Kjo skemë është gjerësisht e përhapur në sistemin bankar britanik dhe deri tani ka rezultuar eficiente. Megjithatë, duhet theksuar se skema ka një disavantazh të madh përse i përket rrezikut moral. Nëse kjo skemë e mbrojtjes së aseteve do të aplikohet në Shqipëri, do të krijonte premisa shumë të mëdha për rrezikun moral; bankat duke e ditur se janë të siguruar në masën 90 për qind të aseteve, do të prireshin të jepnin sa më shumë kredi, pa u shqetësuar për cilësinë e tyre dhe aftësinë paguese të kredi marrësit. Kjo do të rriste menjëherë rrezikun e dështimit të këtyre kredive dhe do të ngarkonte agjencinë e sigurimit më kosto shumë më të larta sesa fitimet e tyre, duke e çuar sistemin në këtë mënyrë drejt një dështimi. Në rast se do të zgjidhej aplikimi i kësaj skeme, do të ishte e domosdoshme hartimi dhe zbatimi i masave strikte për shmangien e rrezikut moral.

Së treti, nëpërmjet titullizimit, i cili krijon premisat për një shitje të menjëhershme të portofolit të kredive me probleme, duke reduktuar kështu pjesërisht riskun e bankës origjinuese.

Së katërti, nëpërmjet kompanisë për menaxhimin e aseteve (Asset Management Company – AMC). Kjo formë konsiston në përfshirjen e një institucioni që operon si agjenci ndërmjetëse për të menaxhuar portofolin e kredive me probleme. Zakonisht implementimi i kësaj reforme operationale, bëhet kur parashikohet një zgjidhje afatgjatë e për humbje shumë të mëdha. Eksperienca e implementimit të kësaj lloj zgjidhjeje në të shkuarën është shoqëruar edhe me ndërhyrjen financuese të shtetit. Kjo zgjidhje nëpërmjet përfshirjes së agjencisë si palë ndërmjetëse, e transferon rrezikun nga banka tek agjencia. Në kushtet optimale të funksionimit të saj nevojitet mbështetja financiare e shtetit, garantimi i simetrisë së informacionit.

Së pesti, propozohet shitja direkte e aseteve drejt investitorëve. Kjo metodë kontribuon në rritjen e likuiditetit të tregut, por sigurisht ka vështirësitë e veta përsa i përket asimetrisë së informacionit, kredibilitetit dhe vlerësimit të çmimit të portofolit të kredive që do të shitet etj.

Së fundi, një zgjidhje e mundshme do të ishte edhe menaxhimi i këtij portofoli nëpërmjet faktoringut. Duhet theksuar se kjo skemë është provuar më parë në Shqipëri, për t'i ardhur në ndihmë sistemit bankar, por ka dështuar pjesërisht. Sipas Meka. E. (2015), kompanitë e faktoringut që do të bënin ndjekjen e kreditorëve të këqij me qëllim rritjen e arkëtimeve dhe uljen e humbjeve.

Pse kjo zgjidhje dhe jo një zgjidhje alternative?

Evidentimi i alternativave për zgjidhjen e problematikës së kredive me probleme në sistemin tonë bankar nuk mjafton për t'i rikthyer atij përfitueshmërinë. Pasi janë analizuar të gjitha alternativat, avantazhet dhe disavantazhet e secilës, më poshtë argumentohet pse ristrukturimi i portofolit të aseteve toksike është zgjidhja më efciente për momentin, bazuar në kushtet ekonomike të vendit tonë.

Së pari, sepse sistemi e ka tejkaluar nivelin e moderuar të rrezikut dhe zgjidhje të moderuara nuk japin rezultate për problemin që tashmë ka prekur kufirin ekstrem të tolerancës; *Së dyti*, alternativa e shoqërive të menaxhimit dhe ndjekjes së kredive me probleme duket sikur nuk dha rezultatin e pritur; *Së treti*, problemi lind nga portofoli i aseteve toksike dhe zgjidhja duhet të fokusohet në këtë çështje. Kjo reformë duket se është alternativa më e përshtatshme e momentit për të menaxhuar këtë portofol kredish

me probleme; *Së katërti*, kjo zgjidhje ka rezultuar efikase në vendet që e kanë zbatuar në momentin e duhur duke përshtatur parametrat e duhura, pasi reforma nuk është e rekomandueshme vetëm për vendet e zhvilluara por edhe për vendet me zhvillim të moderuar apo vendet në zhvillim; *Së pesti*, kostot që kreditë me probleme i kanë shkaktuar sistemit bankar dhe ekonomik në tërësi në terma financiar janë më të larta sesa kostot e supozuara të ristrukturimit të sistemit; *Së gjashti*, kjo reformë gjeneron rezultate pozitive afatgjata. Për arsyet e përmendura më sipër, punimi në vazhdim sugjeron në mënyrë të argumentuar pse dhe si duhet aplikuar kjo reformë për ristrukturimin e portofolit të kredive.

1.2. Qëllimi i Studimit dhe Objektivat

Qëllimi themelor i këtij punimi doktoral në tërësi është të vlerësojë rëndësinë e ristrukturimit të portofolit të kredive me probleme të sistemit bankar shqiptar. Objektivat kryesore të këtij punimi janë: (i) të hapë një shteg të ri diskutimi në rangjet akademike dhe profesionale, në kuadër të sistemit bankar në Shqipëri; (ii) të analizojë sistemin bankar dhe parametrat e tij si përfitueshmëria, konkurrueshmëria dhe parametrat e tjerë që përcaktojnë “shëndetin financiar” të sistemit; (iii) të vlerësojë situatën aktuale të sistemit bankar dhe financiar në përgjithësi; (iv) të evidentojë alternativat e mundshme për ta nxjerrë sistemin nga gjendja e “ngërçit”; (v) të përcaktojë cila është zgjidhja më e mirë që i përshtatet sistemit dhe kushteve të tregut bankar në vend; (vi) të dizajnojë programin e implementimit të reformës ristrukturuese; (vii) të modelojë dhe të propozojë një set rekomandimesh për strukturat politikëbërëse në Shqipëri.

1.3 Pyetja Kërkimore dhe Hipotezat

Ekzistojnë studime të shumta lidhur me përfitueshërinë e sistemit financiar, por pjesa dërrmuese e këtyre studimeve mjaftohen me evidentimin e problemeve kryesore të sistemit. Problemi themelor i sistemit bankar përgjatë gjysmë dekadës së fundit ka qenë keq-menaxhimi i portofolit të kredive. Ky portofol e “faturor” shumë sistemin bankar, sidomos pas vitit 2010 e në vazhdim. Pas kësaj periudhe e në vazhdim trendi i këtij

portofoli filloi të rritej në mënyrë të konsiderueshme nga njëri muaj në tjetrin, duke e çënuar gjithmonë e më shumë produktivitetin dhe efikasitetin e sistemit.

Shumë studime janë bërë për të evidentuar “recetën” më efektive për zgjidhjen e këtij ngërçi, megjithatë barra financiare është ende shumë e lartë. Pasi janë konsideruar disa alternativa për zgjidhjen e problemit, punimi propozon ristrukturimin e portofolit të kredive si platformën më efektive për t’i rikthyer sistemit përfitueshmërinë. Bazuar në objektivat dhe qëllimin e këtij punimi, pyetja kërkimore mbi të cilën ngrihet ky studim është:

Cili është efekti i pritshëm i ristrukturimit të portofolit të kredive bankare në përfitueshmërinë dhe në aftësinë paguese të sistemit?

Në përputhje me literaturën ekzistuese, e cila shtjellohet e detajuar në kapitullin pasardhës, pritet që kjo reformë të ketë një efekt pozitiv në rritjen e përfitueshmërisë së sistemit bankar. Eksperienca e vendeve që e kanë zbatuar një program të tillë më parë ka treguar se përshtatja e programit më kushtet specifike të vendeve dhe adresimi i instrumenteve të zgjidhjes në përputhje me problematikën e evidentuar garantojnë suksesin e kërkuar. Në mbështetje të hipotezës që:

H₁: Implementimi i reformës për ristrukturimin e portofolit të kredive me probleme, do të rrisë përfitueshmërinë e sistemit bankar në Shqipëri.

H₂: Implementimi i reformës për ristrukturimin e portofolit të kredive me probleme, pritet të ketë një efekt pozitiv në përmirësimin e indikatorëve të aftësisë paguese.

Bazuar në literaturën bashkëkohore të trajtuar në kapitullin e dytë të këtij punimi, pritet të identifikohet vërtetësia e hipotezës. Siç vihet re, pyetja kërkimore është në harmoni metodologjike me qëllimin e punimit dhe hipotezat janë në të njëjtin bosht me hipotezat e ngritura në këtë studim.

1.4. Rëndësia e Studimit

Ky punim doktoral është një studim i thelluar në fushën e qeverisjes së korporatave dhe kryesisht bankingut. Rëndësia e këtij studimi mund të shihet në katër dimensione themelore.

Së pari, ky studim krijon një shteg të ri diskutimi akademik dhe profesional për rastin e sistemit tonë bankar; ndonëse tema e ristrukturimit financiar është relativisht e diskutuar në nivel ndërkombëtar dhe kryesisht është praktikë e përdorur në disa prej vendeve të zhvilluara dhe në zhvillim—në Shqipëri ende nuk ka shumë punim akademike të cilat ngrenë propozimin për ristrukturimin e portofolit të kredive me probleme si zgjidhjen themelore të aseteve toksike.

Në Shqipëri, ka pasur shumë diskutime akademike lidhur me problematikën dhe shqetësimin që shfaqin kreditë me probleme për sistemin financiar dhe ekonomi të vendit, por shumica prej tyre mjaftohen me identifikimin e problemit pa propozuar një paketë zgjidhjesh. Një pjesë e këtyre punimeve kanë propozuar disa zgjidhje, të tilla si futja në skemë e kompanive të faktoringut, ndryshimi fiskal për trajtimin e këtyre aseteve, por mesa duket këto zgjidhje nuk dhanë rezultatin e duhur. Sigurisht këto zgjidhje janë efikase, por në rastin e një sistemi që nuk e ka kaluar nivelin 10 për qind të kredive me probleme. Rasti i ekonomisë sonë flet për një situatë më dramatike se kjo, pasi niveli i kredive me probleme në vend tejkaloi një të pestën e aseteve totale.

Së dyti, realizimi i këtij studimi krijon një vlerë të shtuar në literaturën aktuale në kuadrin e tematikës së ristrukturimit. Ky punim krijon një bazë të mire teorike për studiuesit dhe kërkuesit e rinj, po ashtu edhe për politikëbërësit në fushën e bankngut dhe tregjeve financiare.

Së treti, nga pikëpamja metodologjike, ky studim sjell një risi të veçantë në sferën akademike. Aplikimi i metodës shkakësore, *quasi* eksperimentale përbën një risi metodologjike në akademi. Kjo metodë i përgjigjet më së miri kërkesave, kushtëzimeve dhe supozimeve të modelit, e në këtë mënyrë premton të gjenerojë një analizë tejet cilësore dhe robuste nga pikëpamja shkencore. Ky është nga të paktët modele që është në gjendje të masë efektin e parashikuar të një ngjarje që pritet të implementohet.

Së fundmi, ky punim dizenjon dhe propozon një set rekomandimesh të cilat i vijnë drejtpërdrejtë në ndihmë strukturave politikëbërëse si dhe studiuesve të rinj të fushës së bankngut dhe qeverisjes së korporatave.

1.5. Kufizimet e Studimit

Përpos risive që ky punim sjell si nga pikëpamja teorike ashtu edhe metodologjike, sigurisht që paraqet edhe disa kufizime. *Së pari*, mungesa e diskutimeve të shumta akademike mbi ristrukturimin e aseteve toksike

konkretisht për rastin e Shqipërisë, përbën një kufizim të konsiderueshëm në pikëpamjen e kritikës teorike. Për këtë arsye, një pjesë thuajse dominuese të kapitullit teorik mbi rishikimin e literaturës e zë literatura e huaj dhe shembuj nga vende të cilat e kanë zbatuar këtë reformë më parë.

Së dyti, matja e efektit të një ngjarje përpara ndodhjes, është sigurisht një kufizim i madh. Në këto kushte gjetja e metodës për të vlerësuar efektin e ristrukturimit, përpara implementimit sigurisht që është një sfidë e cila kushtëzoi një pjesë të konsiderueshme të kohës kushtuar këtij studimi. Në këto kushte duhet theksuar, se kjo metodë ka një marzh të caktuar gabimi, dhe supozon që kushtet ekonomike të jenë stabël.

Së treti, punimi doktoral ka gjenezën e tij në vitin 2013. Kjo ka qenë një nga periudhat ku kreditë me probleme sapo kishin filluar të “kërcënojnë” sistemin bankar shqiptar. Edhe pse u morën disa masa—nëpërmjet Agjencisë për Trajtimin e Kredive, faktoringut, lehtësirave fiskale dhe ligjore—problematika pati një amortizim të lehtë, por vijon të jetë në norma shumë shqetësuese. Në gjysmë dekadën e fundit ka qenë një nga tematikat më të trajtuara, duke e bërë shumë të vështirë nxjerrjen në pah të një risie. Megjithatë vlen të përmendet fakti se punimi sjell një qasje interesante nga pikëpamja metodologjike dhe këndvështrimi analitik.

1.6. Shpjegim i përmbledhur i Metodologjisë

Studimi bazohet në një analizë sasiore. Të dhënat mbi të cilat ngrihet ky studim, janë të dhëna dytësore që gjenerohen nga databaza më e madhe për sektorin bankar, Bank Scope Bureau van Dijk. Kampionimi përfshin një numër të konsiderueshëm bankash në rajonin e Europës dhe përtej. Ky kampionim është i ndarë në dy grupe (*shpjegime të detajuara mbi grupimet dhe trajtimet e modelit diskutohen në kapitullin e metodologjisë në vijim të këtij punimi*), në mënyrë që t'i vijë në ndihmë analizës së diferencës në diferenca (DID). Në grupin e parë përfshihen ato banka të cilat kanë qenë subjekt ristrukturimi dhe ky grup cilësohet në vijim si grupi i trajtuar dhe nga ana tjetër janë bankat të cilat nuk kanë qenë subjekt trajtimi, dhe quhen grupi i kontrollit. Këto të fundit janë grupi kryesor për të cilin pritet të gjenerohen rezultate shpjeguese. Grupi i parë, pra grupi i trajtuar, përpara reduktimit të të dhënave përbëhej nga 850 banka dhe grupi i kontrollit përbëhej nga 1234 banka. Pas reduktimit, grupi i observimeve u ngushtua në 429 banka.

Ky punim bazohet në përdorimin e metodës *quasi* eksperimentale diferenca në diferenca (*në vijim referuar si modeli i diferencave të dyfishta*), e cila ndryshe nga shumica e metodave të përdorura gjerësisht, gjeneron kauzalitet midis variablave të marra në studim. Kjo metodë përbën një vlerë të shtuar në këtë studim e më gjerë. Pse ky model? Ky model, është vlerësuar të jetë modeli më i përshtatshëm, bazuar në faktin se është nga të paktët modele që mat efektin e ristrukturimit përpara implementimit të tij. Ka shumë studime të cilat, masin efektin e ngjarjeve pas ndodhjes së tyre.

Modeli plotëson dy kushtet kryesore për t'u cilësuar i duhuri: (i) gjeneron kauzalitet të njëanshëm (pra për shkak të ristrukturimit, si ndryshon përfitueshmëria) dhe (ii) modeli kategorizohet tek metodat eksperimentale, më saktësisht modeli i diferencave të dyfishta (D.I.D⁶) quhet metodë *quasi* eksperimentale. Vetëm një metodë e tillë mund të masë efektin e një ngjarjeje që nuk ka ndodhur ende. Për këto dy arsye, ky model është konsideruar i përshtatshëm për t'u përfshirë në këtë punim doktoral.

1.7. Struktura e Punimit

Ky punim doktoral është i ndarë në gjashtë kapituj. Në kapitullin e parë paraqitet një përmbledhje e problematikës që trajtohet në këtë punim, metodologjisë së aplikuar, objektivave, qëllimit të punimit, si edhe rëndësisë e akademike të këtij studimi. Po ashtu në këtë kapitull lexuesi njihet me pyetjen kërkimore dhe hipotezën e trajtuar përgjatë punimit shkencor.

Kapitulli i dytë, parashtron një vështrim të përgjithshëm të gjendjes aktuale të sistemit bankar në Shqipëri. Ky kapitull është i ndarë në dy pjesë; në pjesën e parë analizohen karakteristikat e sistemit bankar në Shqipëri, të tilla si performanca, konkurrueshmëria, përfitueshmëria, niveli i kredive bankare e të tjera. Në pjesën e dytë pasi identifikohen në mënyrë të detajuar faktorët determinant në procesin e ristrukturimit në Shqipëri, analizohen secili prej tyre nëse i plotëson kushtet për ta çuar Shqipërinë drejt ristrukturimit bankar. Po ashtu në këtë pjesë të punimit analizohet skema e propozuar e ristrukturimit si edhe shpjegohet forma që do ketë kjo platformë në rastin e vendit tonë.

Kapitulli i tretë paraqet një përmbledhje teorike të literaturës bazë lidhur me konceptet dhe tematikën e trajtuar. Ky kapitull fillon me diskutimin

⁶ Termi në Anglisht: Difference in Difference

lidhur me definimet e shumta të ristrukturimit; më pas vijon llojet e ristrukturimit, eksperiencat e vendeve që kanë kaluar nëpër këto faza reformimi, metodat kryesore të përdorura për të vlerësuar efektet e kësaj reforme si edhe evidentimin e variablave që ndikohen nga ky proces.

Në kapitullin e katërt shpjegohet metodologjia e përdorur, nëpërmjet së cilës synohet matja e efektit të ristrukturimit bankar nëpërmjet disa prej parametrave kryesore financiare. Në këtë pjesë të punimit shpjegohen: për zgjedhja dhe burimi i të dhënave, dizenjimi i të dhënave, argumentet që justifikojnë zgjedhjen e modelit sintetik kundër faktual, supozimet, sa prej këtyre supozimeve përmbush modeli si edhe rëndësinë e modelit.

Kapitulli i pestë paraqet në mënyrë shumë të detajuar analizën *quasi* experimentale për implementimin e reformës së ristrukturimit të portofolit të kredive. Kapitulli fillon me statistikat përshkruese, analizën e parakushteve për implementimin e ristrukturimit, analizën e rezultateve në drejtim të përfitueshmërisë dhe aftësisë paguese. Më tej në vijim të këtij kapitulli argumentohet qëndrimi ndaj hipotezave të ngritura në krye të këtij punimi.

Kapitulli i gjashtë paraqet në mënyrë të detajuar efektet e pritshme të ristrukturimit bankar në vendin tonë; kapitulli analizon ku konsiston konkretisht kjo reformë, cilat janë kushtet që duhet të plotësojë Shqipëria për të garantuar suksesin e saj, si do të ndryshojë produktiviteti, aftësia paguese dhe niveli i kredive me probleme pas implementimit të reformës ristrukturuese. Po ashtu në këtë kapitull shpjegohet në mënyrë të detajuar roli që Banka e Keqe do të ketë përgjatë këtij procesi, strukturën organizative të kësaj të fundit në raport me bankat e tjera të sistemit, si dhe rolin e qeverisë në këtë proces. Kapitulli përmbledh të gjithë argumentet teorike në një skemë të sintetizuar të aktorëve pjesëmarrës dhe procesit të ristrukturimit bankar.

Në kapitullin e fundit, paraqiten në mënyrë të përmbledhur përfundimet kryesore të nxjerra nga ky studim si edhe paketa e rekomandimeve. Në mbyllje të këtij kapitulli theksohen edhe limitimet kryesore dhe hapësirat e mundshme për ta zhvilluar më tej këtë punim doktoral.

VËSHTRIM I PËRGJITHSHËM MBI SISTEMIN BANKAR SHQIPTAR

Kriza globale e vitit 2008, ngriti debate të shumta mbi “shëndetin financiar” të bankave. Në këtë kontekst shumë ekonomistë filluan të diskutojnë mbi platforma të mundshme për kapitalizimin e sektorit bankar. Në vendin tonë, sistemi financiar e gjen veten të kufizuar në industrinë e bankingut. Bankat tregtare në vendin tonë, gjatë dekadës së fundit kanë hasur vështirësi të shumta në aspektin e kreditimit. Nevoja e vazhdueshme për financim dhe dhënia pa kriter e kredive për të konkurruar tregun, po e drejtojnë sektorin bankar drejt një rrethi vicioz.

Industria financiare në vendin tonë për fat të keq nuk ka njohur një zhvillim të bujshëm, e kjo kryesisht shpjegohet nga pasojat ekonomike dhe politike që ka krijuar tranzicioni ekonomik i pas viteve '90. Për këtë arsye, industria financiare është kryesisht e kufizuar në banking; kjo është edhe një nga arsyet pse ky punim në vijim fokusohet kryesisht tek sistemi bankar dhe eficientia e tij.

Gjatë dekadës së fundit, risku i aftësisë paguese është rritur së tepërmi dhe bashke me të janë rritur dukshëm edhe kreditë me probleme, duke “pasuruar” bankat me asete toksike. Nga ana tjetër përfitueshmëria e sistemit bankar ka pësuar një rënie të konsiderueshme, duke rrezikuar dukshëm sistemin tonë bankar, sidomos në kushtet kur kriza e fundit financiare, ngriti pikëpyetje të shumta mbi “shëndetin financiar” të bankave dhe nevojën e rikapitalizimit të sistemit bankar.

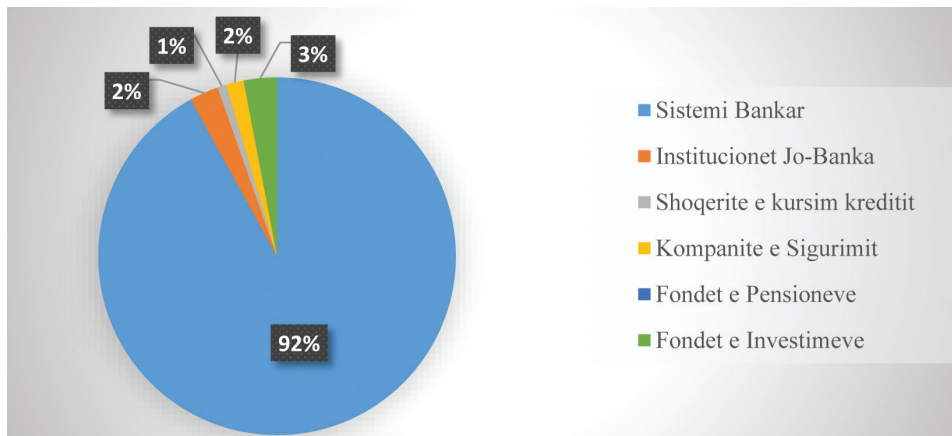
Në seksionet në vijim trajtohen karakteristikat e tregut bankar në Shqipëri dhe në mënyrë të veçantë sistemi bankar dhe komponentët e tjerë përbërës, por vëmendjen më të madhe e kanë treguesit që përcaktojnë “shëndetin financiar” të sistemit tonë bankar.

2.1. Tregu financiar në Shqipëri dhe komponentët përbërës

Tranzicioni ekonomik dhe politik i Shqipërisë pas viteve '90, diktoi nevojën e domosdoshme për të ndryshuar sistemin ekonomik në thelb, për të kaluar nga ekonomia e planifikuar në ekonominë e tregut. Rëndësi të madhe në këtë kontekst pati krijimi i sistemit financiar, edhe pse modest për nga struktura e organizimit. Sistemi ynë financiar i cili u krijuar si një grupim i institucioneve dhe instrumenteve financiare, u përball në vijim me shumë sfida të mëdha, karakteristike për ekonomitë e pazhvilluara dhe me kulturë të mangët financiare, të tilla si skemat piramidale dhe mungesa e tregut financiar. E para e tronditi shumë tregun financiar dhe pati një ndjeshmëri shumë të madhe në publik, kryesisht për faktin se shumica e qytetarëve humbën besimin në këtë sistem financiar. U desh një periudhë relativisht e gjatë kohe që sistemi financiar në Shqipëri të rifitonte kredibilitetin e humbur.

Aktualisht sistemi ynë financiar dominohet nga bankat me kapital të huaj. Nëse i referohemi të dhënave të vitit 2012, sistemi ynë bankar përbënte 90 për qind të PBB së vitit 2012. Nga ana tjetër sipas Raportit të Fondit Monetar Ndërkombëtar (2014), kreditimi brenda sektorit bankar është i përqendruar drejt korporatave, të cilat zotërojnë rreth 75 për qind të portofolit total të kredive.

Shpeshherë kur flitet për sistemin financiar në vendin tonë, nënkuptohet sistemi bankar. Ky pohim teknikisht nuk është i saktë, por arsyeja pse ndodh është se mbi 90 për qind të sistemit financiar në Shqipëri përbëhet nga bankat tregtare. Nëse kërcënohet përfitueshmëria e bankave të nivelit të dytë në Shqipëri, kërcënohet i gjithë sistemi financiar për pasojë edhe ai ekonomik. Grafiku i mëposhtëm paraqet në mënyrë të qartë përbërjen e sistemit financiar në Shqipëri. Të dhënat për ndërtimin e grafikut (Grafiku nr.2) i referohen vitit 2013.

Grafiku nr.2: Struktura e Sistemit Financiar Shqiptar (2013)

Burimi: Përshtatur nga Autori me të dhëna të FMN (2014)

Siç shihet edhe në grafikun e mësipërm (Grafiku 2), sistemi financiar strehon nën kupolën e tij jo vetëm sistemin bankar, por edhe institucionet jo banka, shoqëritë e kursim-kreditit, kompanitë e sigurimit, fondet e pensioneve dhe fondet e investimeve. Peshë e secilit prej këtyre komponentëve të sistemit financiar është matur nga FMN (2014) bazuar në peshën specifike që asetet e tyre zënë në raport me asetet totale të sistemit financiar.

Tregu financiar i konceptuar si bashkësi e këtyre institucioneve, nuk ka një përbërje homogjene. Kjo për faktin se sistemi bankar dominon kryesisht sistemin financiar. Asetet e institucioneve të tjera jo banka zënë një peshë të papërfillshme në raport me asetet totale të sistemit apo edhe me GDP e Shqipërisë. Duke qenë një sistem i zhvilluar në mënyrë jo homogjene, meritat dhe pasojat për zhvillimin apo jo të tregut financiar, i merr tregu bankar. Megjithatë duhet theksuar se gjatë dekadës së fundit ka pasur një zhvillim të konsiderueshëm të komponentëve të tjerë të sistemit financiar, zhvillimi i të cilave pritet të marrë një hov të konsiderueshëm në vitet në vijim.

Sipas Raportit të Fondit Monetar Ndërkombëtar (2014) pesë bankat më të mëdha të sistemit, zotërojnë rreth 75% të aseteve të sistemit. Ndërkohë sipas llogaritjeve të përditësuara, në fund të tremujorit të dytë të vitit 2017, konstatohet se 5 bankat më të mëdha¹ zënë rreth 74 për qind të sistemit

¹ 5 bankat më të mëdha të sistemit bankar shqiptar sipas llogaritjeve të tremujorit të dytë të vitit 2017 në rend zbritës janë: Banka Kombëtare Tregtare, Raiffeisen Bank, Credins Bank, Intesa San Paolo dhe Societe Generale.

bankar në tërësi. Ky punim është i përqëndruar kryesisht në sistemin bankar, duke e konsideruar këtë të fundit si “përgjegjësin” kryesor për rënien e performancës së sistemit financiar në vendin tonë.

2.1.1. Sistemi Bankar

Sistemi ynë bankar e ka zanafillën e tij në marrëveshjen midis Mbretit Zog të Shqipërisë dhe disa investitorëve italian, të cilët në muajt e parë të vitit 1925 vendosën të krijojnë bankën e parë në vendin tonë, e cila u quaj Banka Kombëtare e Shqipërisë. Rreth njëzet vjet më vonë u themelua Banka e Shtetit Shqiptar, e cila çoi përpara reformën për ngritjen e sistemit monetar dhe politikës së kursit të këmbimit. Deri në vitin 1970, kjo bankë kreu të gjitha funksionet në funksion të tregut monetar, të tilla si: politikat për emetimin e monedhës, zbatimin e politikës monetare, buxhetimin, mbajtjen e politikave të kreditimit me institucionet me funksion shtetëror etj. Kjo bankë ishte e vetmja gjurmë e sistemit bankar deri në vitin 1976. Pak vite më vonë sistemi bankar u përshtat politikisht për të krijuar sistemin socialist bankar.

Sistemi bankar kaloi nëpërmjet një procesi të gjatë tranzicioni, qëllimi i së cilës ishte përshtatja e sistemit financiar me ekonominë e tregut me qëllim arritjen e një politike makroekonomike të stabilizuar. Ky proces i transformimit dhe reformimit të sistemit tonë ekonomik e financiar në veçanti, synonte rritjen e pavarësisë së bankës qendrore, rritjen e konkurrencës, zhvillimin e politikës monetare, si dhe privatizimin e ristrukturimit të sistemit bankar.

Me kalimin e viteve, rëndësia që po merrte sistemi bankar dhe nevoja për të lehtësuar transaksionet krijoi premisat për ngritjen e një sistemi të mirëfilltë financiar. Kjo çoi në kalimin e sistemit bankar nga ai me një nivel, në sistemin bankar që kemi ende sot, atë me dy nivele, në të cilin banka e shtetit kryen rolin e bankës qendrore ndërsa bankat e nivelit të dytë kryejnë transaksione operacionale të pranimit të depozitave dhe dhënies së kredive. Periudhën kulminante, sistemi ynë bankar e ka njohur gjatë vitit 2001, duke u pasur në vijim me një zhvillim të hovshëm të sistemit bankar dhe sidomos me privatizimin e disa bankave me kapital shtetëror.

Sistemi bankar kishte një qëllim të trefishtë: mbështetja dhe zhvillimi i ekonomisë vendase, mbështetja dhe zbatimi i politikës monetare të përcaktuar nga Banka e Shqipërisë dhe progresi i mëtejshëm i sistemit

bankar. Me gjithë zhvillimin e dukshëm të tregut financiar, sektori bankar ishte i vetmi që njohu zhvillim dhe jo pa shkak shpesh herë kur diskutohet për sistemin financiar, shumica e analizave dhe diskutimeve përfundojnë duke shtjelluar sistemin bankar. Kjo ndodh kryesisht për faktin se pjesa dërrmuese e sistemit financiar në vendin tonë përbehet nga sistemi bankar, i cili përbën mbi 90 për qind të sistemit financiar dhe konsiston në 16 banka tregtare të nivelit të dytë.

Aktualisht, bazuar në pronësinë e bankave të nivelit të dytë në Shqipëri, vihet re se sistemi bankar është kryesisht më kapital të huaj. Për efekt analize bankat në Shqipëri klasifikohen në 3 grupeve sipas peshës specifike të aseteve, përkatësisht në grupin e parë përfshihen bankat me peshë specifike më të vogël se 2% e peshës totale të sistemit; në grupin e dytë bankat me peshë specifike 2-7%, dhe në grupin e tretë bankat me peshë më të madhe se 7% e peshës së industrisë.

Sipas Musta dhe Shehu (2015) në grupin e parë—sipas llogaritjeve me të dhëna të disponueshme deri në vitin 2013— në grupin e parë bënin pjesë 5 banka: Banka Veneto, Banka e Bashkuar e Shqipërisë (United Bank of Albania), Banka e Parë e Investimeve (First Investment Bank), Banka e Kreditit të Shqipërisë dhe banka Ndërkombëtare Tregtare. Nga ky grup, banka Veneto kryeson grupin me rreth 1.8 për qind. Ndërkohë edhe sipas llogaritjeve të tremujorit të dytë të vitit 2017, përbërja e këtij grupi nuk ka ndryshuar, por sigurisht peshat specifike janë luhatur, por vijnë të jenë brenda të grupit të bankave të vogla, pesha specifike e aseteve të cilave nuk e kalon masën 2 për qind të totalit të sistemit.

Në grupin e dytë bëjnë pjesë gjashtë banka: Banka Alpha, Banka Nacionale Greke (NBG), Banka Societe Generale Albania, Banka Union, Banka Pro Credit dhe Banka Credit Agricole. Societe Generale dhe Banka Alfa, janë dy bankat që kryesojnë grupin me përafërsisht 7 për qind të aseteve totale të sistemit, secila. Nga vlerësimet e fundit të tremujorit të dytë të vitit 2017, në përbërjen e këtij grupi ka disa ndryshime; këtij grupi i është shtuar edhe Tirana Bank, e cila gjatë dy viteve të fundit ka pasur një rënie të konsiderueshme të aseteve, çka ka bërë që të zbresë në klasifikimin e bankave të mëdha duke kaluar në grupin e bankave të mesme.

Në grupin e tretë, i cili për efekt të analizës cilësohet si grupi i bankave të mëdha, bëjnë pjesë pesë banka: Banka Raiffeisen, Banka Kombëtare Tregtare, Banka Intesa San Paolo, Banka Tirana dhe Banka me pronësi tërësisht Shqiptare Banka Credins. Banka Kombëtare Tregtare dhe Banka

Raiffeisen kryesojnë grupin e bankave të mëdha me mbi 20 për qind të aseteve specifike secila. Sipas vlerësimeve të fundit të autorit për tremujorin e dytë të vitit 2017, edhe ky grup si pasojë ka pësuar ndryshime; nga 5 banka që ka pasur në përbërjen e tij, aktualisht klasifikohen si bankat e të mëdha të sistemit, më peshë specifike mbi 7 për qind, vetëm 4 banka. Banka Tirana, si pasojë e tronditjeve të krizës sistematike të gjysmë dekadës së fundit e ka humbur klasifikimin e saj si bankë e madhe. Grupi G3, me katër bankat e klasifikuara në të, aktualisht zë 68 për qind të sistemit bankar.

Sistemi bankar karakterizohet nga një përqendrim i aseteve në një numër të vogël bankave. Tre bankat më të mëdha në sistem, zotërojnë më shumë se 56% të aseteve totale të industrisë bankare në Shqipëri ose në terma relative me Produktin e Brendshëm Bruto, rreth 50% të PBB-së² (*shiko shtojcën C*).

2.1.2. Fondet e Pensioneve

Fondi i Pensioneve në Shqipëri funksionon teorikisht sipas skemës së Bismarckut, me tre kolona. Kolona e parë i referohet moshës së pensionit të sigurtë dhe operon sipas sistemit Pay As You Go (PAYG) dhe është një skemë e detyrueshme, që gjeneron një përfitim të përcaktuar dhe menaxhohet nga sektori publik. Kolona e dytë nuk është bërë ende funksionale, dhe përbën një nga sfidat që cënon eficiencën e sistemit të pensioneve. Kolona e tretë, e cila i korrespondon tregut vullnetar privat, mban rreth 0.1% të sistemit financiar. Problematika aktuale që buron nga ky sistem është raporti midis kontribuuesve dhe përfituesve përsa i përket kolonës së parë. Ky problem deri tani është zgjidhur nëpërmjet rritjes së moshës së pensionit, por duket se kjo zgjidhje nuk është afatgjatë dhe nuk ka dhënë rezultatet e pritura. Që ky sistem të mirë funksionojë duhet të forcohet kolona e parë nëpërmjet rritjes së presionit për zbatueshmërinë ligjorë të derdhjes së kontributeve, ose nëpërmjet forcimit të shtyllës së tretë ekzistuese dhe private.

Gjergji, Idrizi dhe Shehu (2010) rekomandojnë fuqizimin e shtyllës së tretë, uljen e raportit kontribues dhe përfitues dhe faturimin e shtetit për boshllëkun e krijuar nga skema, përmirësimin e administrimit të skemës. Sipas tyre kalimi drejt skemës private të pensionit do të rrisë eficiencën e fondit të pensioneve. Deri në Shtator të vitit 2013, në Shqipëri kanë operuar vetëm 3 fonde pensioni, vlera neto e aseteve të së cilave vlerësohej afërsisht 3,4 milion dollar. E shprehur në përqindje, sasia e aseteve të fondit

² Shiko Shtojca C

të pensioneëve në Shqipëri në raport me tregun financiar është shumë afër zeros, më e vogël se 0,02 për qind.

2.1.3. *Fondet e Investimeve*

Fond i parë i investimeve në Shqipëri ka filluar aktivitetin në vitin 2012, i themeluar nga Banka Raiffeisen. Së bashku me fondin e dytë të investimeve të krijuar më vonë, vlera neto totale e aseteve të dy fondeve u vlerësua nga FMN 316,7 milion euro. Gjatë vitit 2013, numri i investorëve, të cilët ishin kryesisht investorë individual shkante mbi 20.000, ndërkohë që dy vite më vonë ky numër shënoi rreth 31.000 investorë. Ky treg investimesh dominohet kryesisht nga obligacionet e qeverisë, të cilat në vitin 2016 bazuar në vlerësimin e AMF, përbënin rreth 65 për qind të aseteve të këtyre fondeve në tërësi. Duke u bazuar në Raportin e FMN (2014, fq:9) mbi sistemin financiar shqiptar, konstatohet se fondet e investimeve kanë marrë zhvillim pikërisht pas vitit 2005, vit ky gjatë të cilit sasia totale e aseteve ishte zero në raport me sistemin financiar. Në vitin 2016 këtij tregu jua bashkua edhe fondi i themeluar nga Banka Credins.

2.1.4. *Shoqëritë e Kursim-Kreditit*

Shoqëritë e kursim kreditit janë institucione të cilat pranojnë depozita vetëm nga anëtarët e tyre. Këto shoqëri zënë rreth 1% të aseteve të sistemit financiar. Në Shqipëri, deri në vitin 2013 kanë operuar gjithsej 2 unione krediti dhe 2 shoqëri kursim-krediti. Rreth 33% e aseteve të tyre, janë investuar në aksione bankare dhe bono thesari. Në fokus të tyre ka qënë kryesisht sektori bujqësor. Krahësuar me vitin 2005, kur këto shoqëri zinin 0,6% të PBB-së, në vitin 2013 kjo vlerë arriti në 0,8% të PBB-së së Shqipërisë. Shoqëritë e kursim kreditit janë shumë të rëndësishme për zhvillimin e sistemit financiar, pasi prania e tyre në treg zhvillon produktet e mikro kreditë si edhe rrit konkurruesmërinë e sistemit.

2.1.5. *Kompanitë e Sigurimit*

Kompanitë e sigurimeve përbëjnë një bashkësi institucionesh private apo shtetërore, të cilat kanë për qëllim sigurimin e individëve. Për t'u integruar në këtë treg individët paguajnë një prim sigurimi. Tregu i sigurimit shqiptar,

sipas FMN-së (2014), është një nga tregjet më të vogla në Europë, asetet e të cilat janë vlerësuar përafërsisht rreth 1.5% e aseteve totale të sistemit financiar. Kompanitë e sigurimit në Shqipëri patën një zhvillim të lehtë nga viti 2005, kur zinin 1,4% të PBB-së, deri në 1,6% të PBB-së në 2013. Aktualisht pritet që ky treg të marri në zhvillim të hovshëm.

2.1.6. Institucionet financiare jo banka

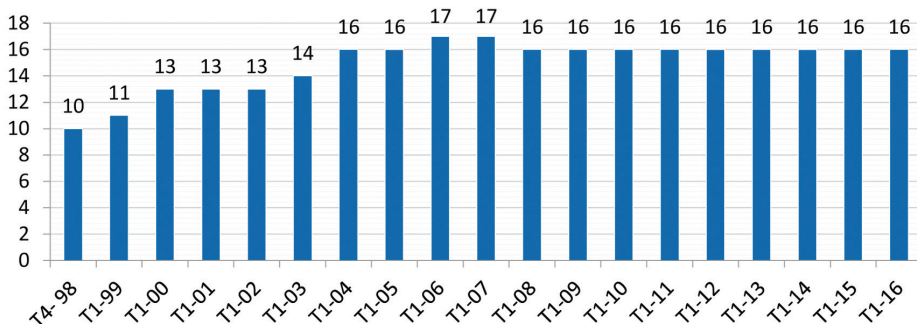
Këtu bëjnë pjesë kryesisht institucionet financiare nuk pranojnë depozita dhe të leasing-ut, me pasha përkatëse 43% dhe 27%. Ndërsa pjesa tjetër e tyre i korrespondon institucioneve që operojnë në fushën e shërbimeve të transferimit të parave dhe faktoringut. Këto institucione jo banka përbëjnë në tërësi rreth 2,6% të sistemit financiar. Edhe këto institucione kanë pasur një zhvillim të lehtë gjatë dekadës së fundit duke u vlerësuar nga 1.5% e PBB-së në 2005 deri në 2,5% në vitin 2013.

2.2. Vështrim mbi Sistemi Bankar në Shqipëri

Sistemi bankar është industria kryesore e tregut financiar në Shqipëri. Sistemi financiar në Shqipëri përbëhet nga sistemi bankar, fondet e pensione, kompanitë e sigurimit dhe shoqëritë e kursim kreditit, fondet e investimeve, institucionet e tjera jo banka. Sistemi financiar në Shqipëri është i dominuar nga bankat të cilat përbëjnë më shumë se 90% të aseteve totale të sistemit financiar shqiptar. Portofoli i kredive është kryesisht i përqendruar në sektorin e korporatave që zotërojnë rreth $\frac{3}{4}$ e portofolit të kredive. Po ashtu sektori i ndërtimit dhe pasurive të paluajtshme zë rreth 40% të totalit të kredive.

Përsa i përket pjesës tjetër të sistemit financiar, Raporti i FMN-së konstaton se deri në mesin e vitit 2013, ky sistem përfshinte 11 kompani sigurimi, 2 fonde investimi, Shoqëri Kursim Krediti në 2 unione, 3 fonde pensioni dhe 21 institucione jo banka (pra që nuk pranojnë depozita).

Eksperienca e viteve '90 pati efekte rrënjësore në zhvillimin ekonomik dhe politik të Shqipërisë. Një pjesë e këtyre ndryshimeve radikale, u pasqyruan edhe në sistemin bankar. Në vitin 1992 u miratua ligji “Për Bankën e Shqipërisë” dhe ligji “Për sistemin bankar në Republikën e Shqipërisë”. Këto ligje shënuan kalimin e sistemit bankar në atë me dy

Grafiku nr.3: Ecuria e bankave te nivelit të dytë në Shqipëri

Burimi: Përshtatur nga Autori

nivele që njohim edhe sot. Banka e Shqipërisë u konsiderua si bankë e nivelit të parë dhe i'u atribuan kompetencat ligjore të licencimit të bankave të nivelit të dytë dhe mori gjithashtu funksionin e mbikëqyrjes bankare (Musta dhe Shehu, 2015).

Kalimi në sistemin bankar me dy nivele në vitin 1992 e gjeti Shqipërinë me 6 banka të nivelit të dytë, prej të cilave dy ishin me pronësi të përzier dhe 4 të tjerat ishin në pronësi shtetërore. Në vitin 1993 ndodhi procesi i parë i shkrirjes dhe bashkimit (Merger and Acquisition) si pasojë e të cilit u bashkuan Banka Kombëtare Shqiptare me Bankën Tregtare Shqiptare, duke krijuar kështu Bankën Kombëtare Tregtare, e cila deri në vitin 2000 ishte në pronësi të plotë të Ministrisë së Financave, më pas u privatizua. Ky ishte privatizimi më i madh deri në atë kohe dhe së bashku me privatizimin e Bankës së Kursimeve në vitin 2004, shënoi njëkohësisht fundin e dominimit të shtetit mbi sektorin bankar në Shqipëri.

Gjatë kësaj periudhe (2004) e në vazhdim, numri i bankave tregtare, me përjashtim të vitit (2005), ka qenë dhe vazhdon të jetë 16. Në vazhden e ndryshimeve të sistemit bankar në Shqipëri, vlen të përmendet shkrirja e Bankës Italo-Shqiptare me Bankën Amerikane të Shqipërisë si edhe blerja e kësaj të fundit nga grupi Intesa San Paolo. Dy bankat më të mëdha të sistemit bankar Shqiptare, aktualisht janë Banka Raiffeisen dhe Banka Kombëtare Tregtare. Pjesë e “Big3” ka qenë edhe banka Tirana, por nga viti 2010 e në vazhdim është konstatuar një rënie graduale e aseteve të saj.

Sipas Raportit të FMN (2014), sistemi bankar përbën mbi 92% të sistemit financiar në vendin tonë. Për pasojë, konkluzionet e gjeneruara

për këtë sektor të sistemit financiar, kanë efekt përgjithësues për sistemin. Aktualisht, bazuar në pronësinë e bankave të nivelit të dytë në Shqipëri, vihet re se sistemi bankar është kryesisht më kapital të huaj.

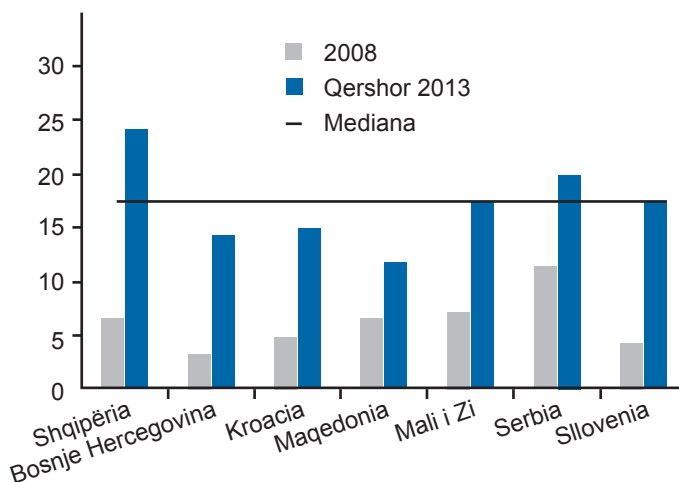
Për të krijuar një perceptim më relative lidhur me peshën dhe rëndësinë e komponentëve të sistemit financiar, sipas të njëjtit Raport të cituar më sipër, është gjetur se në vitin 2005 sistemi bankar zinte rreth 75,9% të PBB-së, ndërkohë në vitin 2013 ky sistem arriti të zhvillohej dhe të zinte 90.8% të GDP-së.

Kohët e fundit, kryesisht gjysmën e dytë të dekadës së fundit, sistemi bankar ka qënë tejet i ekspozuar ndaj rreziqeve. Për të analizuar tiparet e sistemit financiar dhe për të gjykuar nëse ristrukturimi bankar paraqitet si domosdoshmëri, në seksionet në vijim paraqitet një përmbledhje e këtyre tipareve kryesore.

Sektori bankar, sipas të dhënave të FMN (2014) shfaq problematikën e mos diversifikimit të portofolit. Bazuar në të dhënat e pasqyrave financiare të vitit 2013, u vu re se rreth 73 për qind të kredive bankare ishin akorduar bizneseve dhe korporatave dhe rreth 27 për qind e këtij portofoli i ishte akorduar individëve, rreth 70 për qind e të cilit ishte kredi hipotekore.

Po ashtu sistemi ynë bankar sipas raportit vlerësues të Fondit Monetar Ndërkombëtar (2014), paraqet ndjeshmëri shumë të lartë nga ndonjë *shoku* të mundshëm ekonomik. Kjo për faktin se përfitueshmëria e bankave sipas FMN (2014, fq.:11) ka pësuar një rënie të ndjeshme të përfitueshmërisë dhe paralelisht një rritje të konsiderueshme të portofolit të kredive me probleme. Rritja e portofolit të kredive me probleme ka kaluar nga 3.4 për qind në vitin 2007, në 24.88 për qind në vitin 2013. Ky portofol kredish me probleme dhe përfitueshmëria nga ana tjetër ndikojnë negativisht në rritjen ekonomike të vendit. Ekspertët e FMN kanë konstatuar se vlera e kredive me probleme është e barabartë me 55 për qind të kapitalit të vetë bankës. Por kjo çështje trajtohet e detajuar në vijim të punimit. Shqipëria mban vendin e parë në rajon për sasinë kredive me probleme në sistemin bankar (Grafiku 4).

Siç vihet re edhe nga grafiku nr. 4, Shqipëria kryeson rajonin përse i përket sasisë së kredive me probleme. Të dhënat e vitit 2013 tregojnë se vendi ynë ka përafërsisht një të katërtën e aseteve jo efektive. Mediana e rajonit është rreth 17 për qind, ndërkohë që vendi ynë shënonte 24,88 për qind, pra rreth 8 për qind më shumë se mediana e rajonit tonë. Shqipëria për nga sasia e kredive me probleme në rajon, ndiqet nga Serbia, sistemi

Grafiku nr. 4: Sasia e kredive me probleme në rajon

Burimi: Raporti i FMN për Shqipërinë (2014, faqe 12)

bankar i së cilës ka afërsisht një të pestën e kredive, si kredi me probleme. Maqedonia është vendi me sasinë më të vogël të kredive me probleme për vitin 2013 në rajon, por gjithsesi në shifra shqetësuese, mbi 10 për qind.

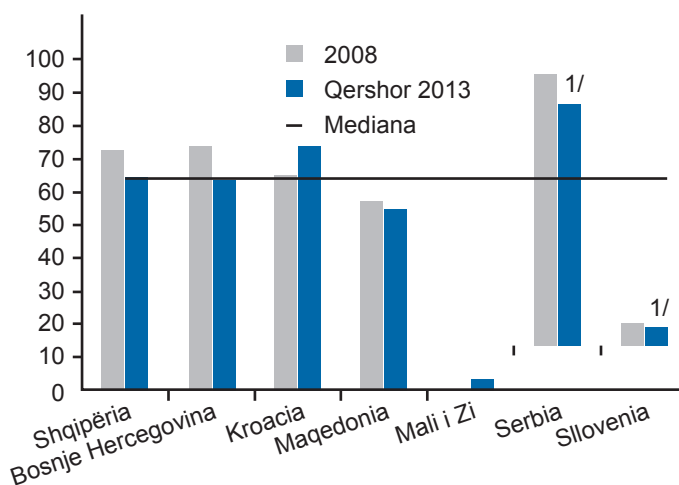
Që prej vitit 2014 e deri më sot janë marrë disa masa për të menaxhuar kreditë me probleme, megjithatë sistemi është ende në ngërç. Ka shumë arsye pse këto reforma nuk po funksionojnë plotësisht. Shqipëria paraqet një problem të madh përsa i përket regjistrimit të pronave dhe përmasave shumë të vogla të tregut të pasurive të paluajtshme. Këto kanë vështirësuar dukshëm vlerësimin e kolateralit në rastin e kredive hipotekore, të cilat përbëjnë pjesën dominuese të portofolit të kredive.

Në funksion të kësaj problematike, në tetor të vitit 2013 u bënë disa ndryshime në Kodin e Procedurës Civile, në kuadër të thjeshtësimit të procedurave të kolateralizimit. Për të menaxhuar këtë situatë propozohet rritja e mbikëqyrjes bankare përsa i përket menaxhimit të portofolit të kredive me probleme. Po ashtu propozohet ndërtimi i një paketë për marrjen e masave për pastrimin e bilanceve të bankave nga kreditë me probleme. Autoriteti i Mbikëqyrjes Financiare në Shqipëri, sipas FMN (2014) ka dështuar në mbikëqyrjen dhe supervizimin e sistemit financiar, dhe marrja e masave për të rritur efektivitetin e mbikëqyrjes së këtij autoriteti kundrejt sistemit.

Tjetër problematikë e sistemit bankar është shkalla e lartë e eurozimit, e cila ka rritur profilin e riskut të bankave tregtare në vendin tonë. Sipas FMN (2014) rreth 50 për qind e kredive në monedhë të huaj i janë akorduar huamarrësve të pambrojtur nga risku i monedhës së huaj; së dyti, ekziston një *gap* ose mospërputhje midis afateve të maturimit; së treti risku i aftësisë paguese për kreditë në monedhë të huaj është i nënvlerësuar, kjo kryesisht për faktin se rreziku i kursit të këmbimit paraqet vështirësi në matje.

Grafiku 5 tregon se kreditimi në monedhë të huaj, pavarësisht se ka pësuar një rënie nga viti 2008 në vitin 2013, ende përbën një problem që mund të rrezikojë sistemin tonë bankar. Në raport me vendet e tjera të rajonit tonë, Shqipëria qëndron përkrah me Bosnje-Hercegovinën, por rajonin e kryeson Serbia e cila si gjatë vitit 2008, ashtu edhe gjatë vitit 2013 ka tejkaluar medianën e rajonit. Maqedonia duket të jetë nga ekonomitë hektike që krediton kryesisht në monedhën vendase, kjo për faktin se ka sasinë më të vogël të kredive në monedhë të huaj në krahasim me vendet e tjera të rajonit. Ky portofoli i kredive në monedhë të huaj e rrezikon sistemin tonë bankar. Në kushtet hipotetike të një rënie të theksuar të investimeve të huaja direkte në vendin tonë, dhe për pasojë rënies së likuiditetit në monedhën e huaj, sistemi bankar do të pësonte një tronditje të pashmangshme, pasi edhe Banka e Shqipërisë

Grafiku nr. 5: Portofoli i kredive në monedhë të huaj në rajon.

Burimi: Raporti i FMN për Shqipërinë (2014, faqe 12)

nuk e ka kapacitetin e mjaftueshëm për të vepruar si *“lender of last resort”* në monedhë të huaj.

Numri i lartë i bankave me kapital të huaj, i paraqet një tjetër problematikë sistemit tonë bankar. Kjo për faktin se vështirësitë financiare të bankave mëmë mund të reflektohen në bankat e tyre në Shqipëri. Ky lloj transferimi i riskut sistematik, por jo vetëm uk ndodh në mënyrë të menjëhershme, por me një vonesë kohore.

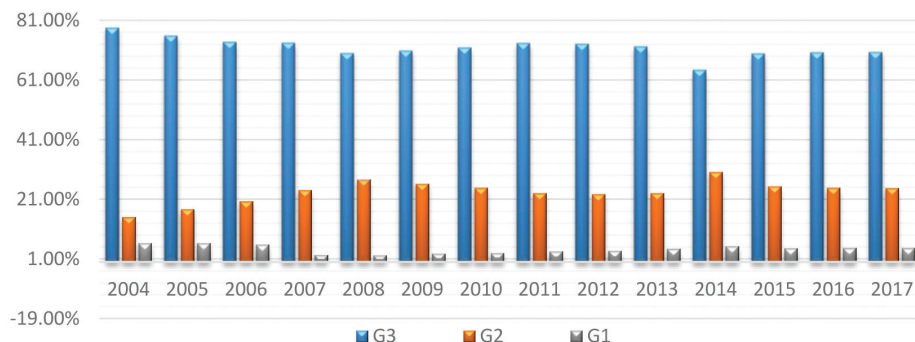
Po ashtu sistemi ynë bankar nuk ka shkallë të lartë homogjeniteti përsa i përket portofolit të letrave me vlerë, për faktin se mundësitë që ofron tregu ynë financiar (i cili duhet theksuar se kohët e fundit ka filluar të njohë një lloj zhvillimi modest), janë shumë modeste. Vlerësimi nga FMN për sistemin tonë bankar, raporton se një e treta e aseteve të sistemit tonë bankar janë letra me vlerë që qeverisë shqiptare. Kjo ndërvarësi midis sistemit bankar dhe qeverisë paraqet një sinjal për riskun sistematik.

2.2.1. Përfitueshmëria e Sistemit Bankar dhe Portofoli i Kredive

Përfitueshmëria sipas Owolabi dhe Obida (2012) është përcaktuar si aftësia e bankës (në rastin tonë) për të gjeneruar fitime nga aktiviteti që ushtron. Me fjalë të tjera përfitueshmëria është indikator i performancës.

Në mënyrë që analiza të strukturohet bazuar në madhësinë e bankave sipas aseteve, ky punim e ndan sistemin bankar në tre grupe bazuar në peshën specifike të secilës bankë në raport me peshën e sistemit financiar. Në grupin e parë, klasifikohen bankat pasha specifike e të cilave është më e vogël se 2% e peshës totale të sistemit bankar; në grupin e dytë përfshihen bankat pasha specifike e të cilave varion nga 2%-7% dhe në grupin e tretë përfshihen bankat, pasha specifike e aseteve të së cilave tejkalon vlerën 7% të peshës së sistemit bankar në tërësi. Për lehtësi analizë punimi do të fokusohet në bankat e grupit të tretë të cilat në vijim të analizës do të cilësohen si banka të mëdha dhe bankat e grupit të parë të cilat në analogji do të cilësohen si banka të vogla.

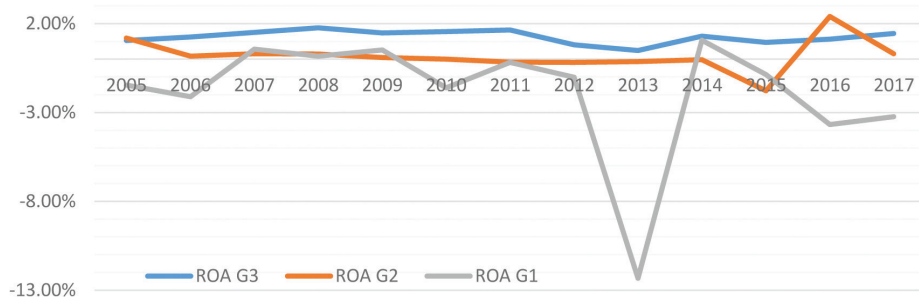
Në studimin e tyre Musta dhe Shehu (2015) analizojnë nëse performance e bankave paraqet varësi lidhur me peshën e tyre. Indikatori me të cilin është matur performance është kthimi nga asetet, e cila sipas Bikker (2009) dhe Bikker dhe Boss (2008) është indikator më i suksesshëm i performancës.

Grafiku nr.6: Peshë specifike e bankave sipas grupeve (2004-2017³)

Burimi: Llogaritur nga Autori duke u bazuar në të dhënat e Shoqatës Shqiptare të Bankave

Siç vihet re nga grafiku nr. 6 pasha e asetëve sipas grupeve të bankave tregon që bankat e mëdha (G3) kanë pasur një peshë thuajse stabilë përgjatë viteve, ndërkohë që bankat e grupit të mesëm kanë pasur një rritje të lehtë të peshës së asetëve deri në vitin 2008, pastaj kjo peshë pa pësuar një rënie graduale. Ndërkohë bankat e vogla kanë pësuar një rënie në asete deri në vitin 2008 dhe më pas kanë rimëkëmbur lehtë portofolin e tyre të kredive.

Musta dhe Shehu (2015) theksojnë se ka një relacion të konsiderueshëm midis performancës dhe madhësisë së bankave. Siç tregohet edhe në grafikun më poshtë bankat e mëdha karakterizohen nga nivele performante dukshëm më të larta krahasuar me bankat e vogla.

Grafiku nr.7: Performanca e bankave sipas madhësisë⁴

Burimi: Llogaritur nga autori bazuar në të dhënat e Shoqatës Shqiptare të Bankave

³ Të dhënat për vitin 2017 janë llogaritur në bazë 6 mujore, për shkak të disponueshmërisë së të dhënave.

⁴ Të gjitha të dhënat janë llogaritur me bazë vjetore, me përjashtim të të dhënave të vitit 2017 të cilat i korrespondojnë periudhës janar-qershor

Shehu, E (2016) ka analizuar faktorët që drejtojnë përfitueshmërinë në sistemin bankar shqiptar gjatë thujse dy dekadave të fundit. Për të matur përfitueshmërinë, bazuar në sugjerimin e Owlabi dhe Obida (2012), kthimi nga asetet është marrë si indikator bazë.

Faktorët kryesor që duhen menaxhuar në mënyrë që të mbahet sistemi bankar nën kontroll janë: likuiditeti i cili është matur duke përdorur raportin korrent, mjaftueshmëria e kapitalit e matur me raportin kapital/asete totale dhe tendenca inflacioniste e matur me ndryshimin e indeksit të konsumit. Analiza mbulon një hark kohor prej 18 vitesh (1998 – 2015). Punimi e konsideron përfitueshmërinë si funksion të këtyre variablave.

Pas analizës empirike, pasi variablat u testuan për endogjenitet dhe multikolinearitet rezultoi se raporti korrent i likuiditetit dhe mjaftueshmëria e kapitalit janë dy faktorët që ndikojnë drejtpërdrejtë dhe në mënyrë sinjifikantë në përfitueshmërinë e sistemit bankar shqiptar. Rritja e përfitueshmërisë është një nga mekanizmat kryesor, nëpërmjet të cilës mund të menaxhohet portofoli i kredive me probleme. Megjithatë magnituda e kësaj marrëdhënieje lineare është mjaft e vogël, për këtë arsye, nëse sistemi nuk gjeneron mekanizma vetërregullues, ristrukturimi financiar mbetet e vemja zgjidhje, e cila megjithëse gjeneron kosto të konsiderueshme afatshkurta, siguron përfitime të mëdha afatgjata.

2.2.2. Kreditë me probleme

Përtej analizës dhe gjetjes se bankat e mëdha performojnë më mirë se bankat e vogla, sistemi financiar në tërësi po shkon në mënyrë të shpejtë drejtë një rënie të përfitueshmërisë (e shoqëruar kjo edhe me rritjen paralele të portofolit të kredive me probleme). Sipas Meka, E (2015), kreditë me problem nuk janë më një fenomen shqetësues vetëm për Shqipërinë, por janë shndërruar në një problem me përmasa rajonale dhe globale.

Ekzistojnë shumë përkufizime lidhur me kreditë me probleme, por sipas Bloem, A dhe Freeman, R (2005, fq.8) kreditë cilëson të këqija (me probleme) nëse pagesat e interesit dhe principalit kalojnë mbi 90 ditë ose më shumë, ose kur pagesat e interesit që i korrespondojnë me 90 ditë ose më shumë janë kapitalizuar, rifinancuar, vonuar ose raste kur pagesat janë bërë në më pak se 90 ditë vonesë, por ka disa arsye pozitive për të besuar që pagesat do të bëhen të plota. Sipas të njëjtin burim, pasi kreditë ‘damkosen’ si joperformuese (të këqija), duhet të qëndrojnë të cilësuarashtu derisa

të përmbushen pagesat e interesit dhe principalit. Por megjithatë duhet theksuar se kreditë e këqija nuk mund të ri klasifikohen si kredi të mira, thjeshtë duke i zëvendësuar ato me kredi të reja.

Por natyrshëm lind pyetja cili është niveli kërcënues i kredive me problem, përtej të cilit sistemi bankar ndjehet i kërcënuar. Sipas Goldstein dhe Weatherstone (2001) nëse kreditë me problem në sistemin bankar tejkalojnë masën 10 për qind, atëherë mendohet se sistemi financiar mund të shkojë drejt një distresi financiar dhe të rrezikojë një krize financiare.

Sipas Murgasova et.al (2015), cituar në Meka, E (2015), kreditë me problem janë rritur shumë kryesisht në vende ku kreditimi në periudhën e para krizës ka qenë i lartë dhe rënia pas krizës ka qenë shumë e madhe. Sipas Meka, E, Shqipëria shfaq pikërisht të njëjtat tipar të rritjes së kredive me problem si edhe një rënie të konsiderueshme të rritjes ekonomik, pavarësisht se pas krizës vendi ynë nuk shfaq gjendje recensionit ekonomik.

Ka disa shkaqe pse kreditë me problem kanë qenë në qendër të diskutimeve të shumta kohët e fundit. Është e qartë se ato dëmtojnë portofolin e asetëve të bankave dhe për pasojë reduktojnë dukshëm fitimet e tyre, e si pasojë ulin përfitueshmërinë reduktojnë mundësinë që bankat të marrin më shumë risk e për pasojë të pretendojnë më shumë fitime.

Meka, E (2015) cilëson gjashtë arsye kryesore pse kreditë me problem duhet të jenë në qendër të vëmendjes. *Së pari*, duke qenë se kreditë me problem nuk gjenerojnë të ardhura nga interesat, krijojnë një ngarkesë negative për sistemin bankar pasi kërkojnë financim. Jassaud dhe Kang (2015) theksojnë se në situatë të tilla kreditë e cilësuarat standarde janë nën presionin e rritjes së normave të interesit, duke kompensuar në këtë mënyrë humbjet e shkaktuara nga kreditë me problem.

Së dyti, kreditë me problem sipas Meka, E (2015) shkaktojnë shpenzime operacioneve shtesë. Këto shpenzime shpjegohen nëpërmjet stafit që banka vë në dispozicion të ndjekjes së këtyre kredive dhe kosto të tjera ligjore dhe administrative.

Së treti, bankat që kanë në portofolin e tyre një sasi të madhe kredish me problem e kanë shumë të vështirë të marrin fonde shtesë; kjo j'ua shton barrën aksionareve që në raste nevojash për financim të shtojnë fonde.

Së katërti, rritja e kredive me problem kërkon risk premium më të lartë. Referuar Meka, E (2015), kjo rritje e kredive të këqija shoqërohet me rritjen provigjoneve të kredive të këqija. Këto të fundit ndikojnë në mënyrë të drejtpërdrejtë përfitueshmërinë dhe performancën e sistemit bankar. Bankat

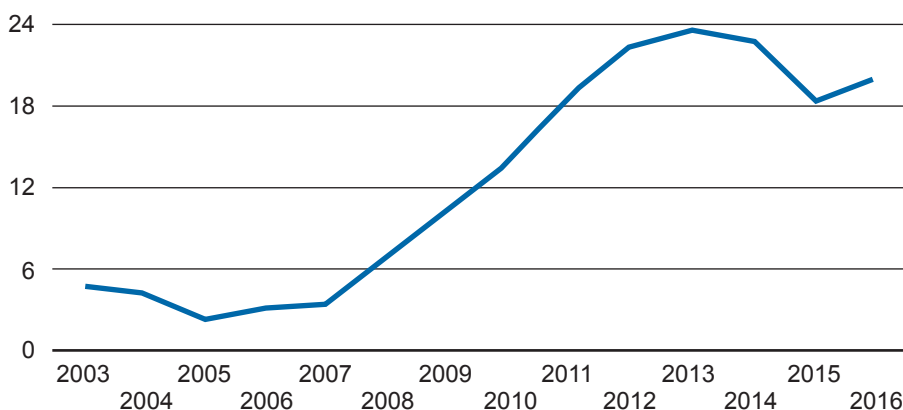
në situatë të tilla, duke dashur të mbrohen nga risku, rrisin interesat e kredive të reja.

Së pesti, bllokimi i këtyre asete të këqija, shkakton rënie të likuiditetit të bankës, duke rrezikuar kështu të dëmtojë marrëdhënien e saj me depozitorët, në rast se këto kredi nuk menaxhohen në kohë.

Së fundmi, siç është shpjeguar nga shumë autorë kreditë me probleme shkaktojnë dëmtime të konsiderueshme në zhvillimin ekonomik të vendit. Shehu, E dhe Meka, E (2015)—duke marrë shkas nga Murgosova et.al (2015) që citojnë se kreditë me problem ngadalësojnë zhvillimin ekonomik— në mënyrë empirikë analizuan efektin që kreditë me problem kanë mbi zhvillimin ekonomik të vendit. Studimi konkludoi se ekziston një relation negativ statistikisht i rëndësishëm midis rritjes së kredive me probleme dhe PBB-së. Magnituda e këtij rezultati është shumë afër vlerës 1; që do të thotë një rritje prej 1% e kredive me probleme, në kushtet ceteris paribus, shkakton një rënie prej më shumë se 0,8% të PBB-së.

Këto që u përmendën më sipër janë problemet që kreditë e këqija krijojnë për sistemin në përgjithësi, ndërkohë që situata në Shqipëri paraqitet sin ë grafikun e mëposhtëm.

Grafiku nr.8: Ecuria e Portofolit të kredive me probleme në Sistemin Bankar Shqiptar

Burimi: Banka Botërore

Siç vihet re nga grafiku i mësipërm portofoli i kredive me problem në sistemin bankar të vendit tonë pa pasur një ritëm konstant dhe relativisht të ulët deri në tremujorin e tretë të vitit 2008. Kjo tendencë pati një rritje të menjëhershme menjëherë më pas, duke u ngritur nga niveli nga niveli

4.1 për qind në tremujorin e tretë të vitit 2008 deri në 24.88 për qind në tremujorin e tretë të vitit 2014, pavarësisht se mesatarja vjetore për vitin 2014 ka qenë 235 për qind në raport me portofolin total të kredive. Situatën më të përkeqësuar e ka paraqitur Banka Veneto gjatë vitit të fundit, në bilancin e vitit 2016 të së cilës u evidentua se rreth 42 për qind e aseteve ishin toksike. Ndërkohë për bankën Tirana, e cila gjatë vitit të fundit ka zbritur në grupin e dytë, ka në bilancin e saj 38 për qind kredi me probleme. Edhe bankat e mëdha që bëjnë pjesë në grupin e tretë, me asete specifike mbi 7 për qind të aseteve totale të sistemit, janë prekur nga ky problem. Për shembull banka Raiffeissen ka pasur gjatë vitit 2016 rreth 25 për qind të aseteve si kredi me probleme.

Kjo sipas Raportit të FMN (2014) dhe të dhënave të viteve të fundit reflekton një situatë të dobët ekonomike si edhe pasoja e ‘bumit’ të kredidhënies përpara shpërthimit të krizes globale, nga e cila edhe pse Shqipëria nuk pati ‘kërcënime’ të konsiderueshme, mori mësim të mëdha. Një pjesë të këtij ‘faji’ FMN ia adreson edhe mbikëqyrjes bankare dhe financiare, të cilët lejuan sistemin të jap kredi të dobëta që janë të shoqëruara me një risk të lartë të aftësisë paguese.

Edhe pse, janë marrë masa paraprake për të reduktuar këto nivele shqetësuese të kredive me probleme, raportet e aftësisë paguese sipas FMN janë ende kërcënuese krahasuar me normat ndërkombëtare. Po ashtu FMN (2014) shton se kreditë me probleme deri në fillimin e vitit 2014 përbënin 55% të kapitalit të bankave.

Ka shumë arsye pse këto reforma nuk po funksionojnë plotësisht. Shqipëria paraqet një problem të madh përse i përket regjistrimit të pronave dhe përmasave shumë të vogla të tregut të pasurive të paluajtshme. Këto kanë vështirësuar dukshëm vlerësimin e kolateralit në rastin e kredive hipotekore, të cilat përbëjnë pjesën dominuese të portofolit të kredive.

Në kuadrin e kredive me probleme një element tjetër që ndikon janë kreditë e dhëna në monedhë të huaj, kryesisht euro. Rritja e shkallës së euroizimit të ekonomisë sonë, e ka bërë të pashmangshme kredi dhënien në euro, duke qenë se edhe të ardhurat e një pjese të konsiderueshme të subjekteve janë në euro. Por duke qenë të pambrojtur këto subjekte kredi marrëse kanë rritur ndjeshëm riskun e aftësisë paguese; po ashtu çështje tjetër për t’u konsideruar është edhe mospërputhja e afateve të maturimit. Rritja në këto përmasa e kredive me probleme dhe raportit të aftësisë paguese ka qenë shkak kryesor i rënies së performancës dhe përfitueshmërisë së

bankave, e cila në shtator të vitit 2013 shënoi vlera negative (sipas Raportit të FMN (2014, fq:11)-1.7%).

Për të menaxhuar këtë problem, Banka e Shqipërisë ka përforcuar mbikëqyrjen dhe kuadrin rregullator në përputhje me rrethanat. Nga ana tjetër Banka e Shqipërisë po intensifikon përpjekjet për të ristrukturuar kreditë me probleme nëpërmjet zhvillimit të një plani për rimëkëmbjen e tyre. Disa nga masat e propozuara për zbatim nga Banka e Shqipërisë lidhen me përsheptimin e procedurave për ekzekutimin e kolateralit, evidentimin e masave për shlyerjen e detyrueshme të kredisë, monitorimin e secilës prej 16 bankave tregtare që operojnë në Shqipëri, realizimin e stres testeve për të kontrolluar nivelin e likuiditetit dhe mjaftueshmërinë e kapitalit të këtyre bankave. Përpos këtyre masave të marra nga Banka e Shqipërisë, janë bërë përpjekje për rishikimin e ligjit të falimentit.

Pavarësisht se janë marrë disa masa nga Banka e Shqipërisë apo institucione të tjera për menaxhimin e këtij problem, situata vazhdon ende të jetë shqetësuese, pasi këto kredi vazhdojnë të jenë mbi nivelin kritik prej 10 për qind. Meka, E (2015) ka specifikuar disa arsye që ‘kontribuojnë’ në përkeqësimin e kësaj situatë në vendin tonë.

Së pari, procedurat e tej zgjatura ligjore dhe sistemi ligjor jo eficient për zbatimin e procedurave të kolateralit. Një nga çështjet më problematike që kundër balancon masat për përmirësimin e kredive të këqija në Shqipëri janë procedurat e zgjatura ligjore, të cilat të shoqëruara me problematikat e procedurave të kolateralizimit e rrisin in efektivitetin e sistemit për të reduktuar këto asete toksike. Edhe pse në Shqipëri janë ndërmarrë disa reforma lidhur me trajtimin fiskal dhe përmirësimin e ekzekutimit të kolateralit, ende nuk vihen re përmirësime të dukshme (Murgasova et.al 20015).

Së dyti, mungesa e tregut sekondar dhe procesit të titullizimit—të cilin Meka, E. e thekson edhe në librin e tij Bursa dhe Tregu i Letrave me vlerë në Shqipëri—janë disa alternativa të munguara në kontekstin e zgjidhjes së këtij problemi. Edhe pse vitet e fundit në Shqipëri janë angazhuar disa shoqëri private për mbledhjen e kredive të këqija, përmirësimi i konstatuar është i lehtë, por i dukshëm. Megjithatë kjo nuk përbën një zgjidhje afatgjatë, prandaj duhet menduar një ristrukturim i aseteve.

Së treti, hezitimi për të pranuar humbjet; bankat e nivelit të dytë në Shqipëri ngurrojnë të fshijnë kreditë e humbura nga bilanci i bankës, kjo kryesisht si pasojë e legjislacionit jot të qartë tatimor (Meka, E 2015 dhe

Ziu, 2014)). Në mënyrë që bankat të lehtësohen nga kjo barrë do të ishte shumë efektive lehtësimi i procedurave fiskale për bankat. Një masë e tillë është marrë në vitin 2014 ku në bazë të ligjit numër 8438 “Për tatimin mbi të ardhurat” bankat kanë mundësi të fshijnë nga bilancet e tyre kreditë e humbura dhe t’i deklarojnë ato si shpenzime të zbritshme, pra të patatueshme (Meka, E 2015).

Së katërti, taksimi në mënyrë të padrejtë i bankave lidhur me provigjonet e huave të zbritshme; deri përpara ndryshimeve të përcaktuara nga ligji numër 8438, të ardhurat nga provigjonet i shtoheshin fitimit të tatueshëm, duke reduktuar në këtë mënyrë përfitueshërinë e bankave (si pasojë e rënies së fitimit). Edhe pse ndryshimi në ligjin në fjalë i vitit 2014, solli përmirësime të dukshme, kostoja e mbartur e bankave për vitet e mëparshme, ka kontribuar dukshëm në përkeqësimin e portofolit të kredive.

Së pesti, mungesa e kompanive të faktoringut; Në Shqipëri ekzistojnë disa kompani që blejnë portofolat e kredive me probleme, por në shuma shumë të vogla. Pasja e shoqërive të mëdha të faktoringut, të cilat do të krijojnë një menaxhim më efikas të procesit dhe mbi të gjitha do të ishin një indicë e mirë në hapat drejt zhvillimit të tregut të letrave me vlerë në Shqipëri.

Një element tjetër që ul përfitueshmërinë e sistemit bankar janë edhe bankat me kapital të huaj. Nëse bankat mëmë hasin situatë vështirësie financiare, sipas FMN-së ato do të ndikojnë pjesërisht edhe bankat e huaja përkatëse në Shqipëri.

2.2.3. *Risku i aftësisë paguese*

Po ashtu duhet theksuar edhe kostoja që kreditë me probleme krijojnë përgjatë viteve. Me kalimin e kohës kreditë me problem kërkojnë provigjionim më të lartë, kjo çënon portofolin e bankës, sidomos në kushtet kur banka përballet me përfitueshmëri të ulët, këto provigjone nuk mund të paguhën nga fitimet që gjeneron banka, duke çuar në këtë mënyrë në rënie të kapitalit (Raporti FMN 2014, fq 18).

Bazuar në stress tested e cituar në raportin e FMN-së (2014), në të cilin merren në konsideratë 2 gjendje ekonomike: recension dhe recension i rëndë. Raporti parashikon se në kushtet e skenarit të recesionit ekonomik (U Shaped), 6 banka të cilat gjenerojnë 21% aseteve të sistemit bankar do të nën kapitalizuar, ndërkohë që sipas skenarit kur recension është më i thellë

(V Shaped) 10 banka me 78% të aseteve të sistemit bankar përballen me mungesë kapitali.

2.2.4. Konkurrueshmëria e Sistemit Bankar në Shqipëri

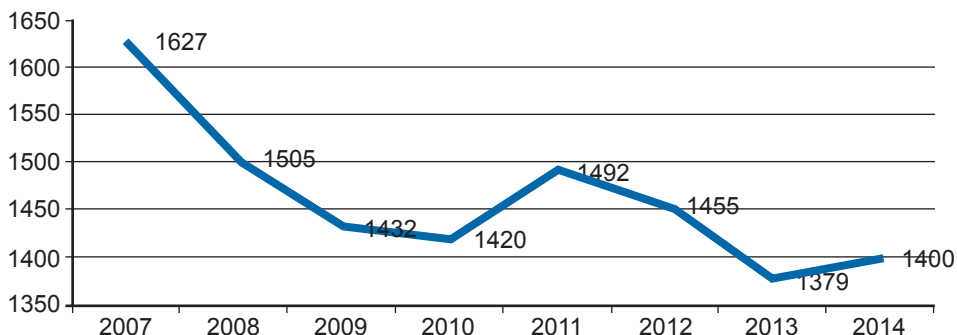
Kur flitet për sistemin bankar është e pashmangshme të diskutohet konkurrueshmëria e cila konsiderohet si një nga indikatorët që ka një ndikim të konsiderueshëm mbi eficiencën e sistemit ekonomik në tërësi dhe mbi të gjitha në eficiencën e produkteve të ofruara (Claessens dhe Leaven 2005). Si pasojë rrjedhimi se rritja e konkurrueshmërisë së sistemit bankar, çon në rritjen e konsiderueshme të sektorëve të ekonomisë në përgjithësi, që mbështeten në sistemin bankar.

Megjithatë lidhur me shkallën e konkurrueshmërisë, mendimet duket se janë të ndryshme. Deidda dhe Fattouh (2002) sugjerojnë se vendet në zhvillim, siç cilësohet ende vendi ynë, kanë nevojë për një nivel të lartë konkurrueshmërie në mënyrë që të nxitet rritja ekonomike; ndërkohë Vives(2001) thekson se shkalla e lartë e konkurrueshmërisë, i nxit bankat të marrin përsipër më shumë risk, e për pasojë rrit dukshëm mundësinë e falimentimit. Për pasojë Vives (2001) thekson se një nivel i moderuar i konkurrueshmërisë së sistemit bankar është më eficient.

Indikator i cilësuar për matjen e konkurrueshmërisë është Herfindahl-Hirschman Index, i cili sipas Bikker dhe Haaf (2002) të cilët analizojnë gjithsej 10 indekse të tilla, është më i përshtatshmi dhe më i përdoruri nga shumë vende për matjen e konkurrueshmërisë. Indeksi i përqendrimit (HHI) llogaritet si shuma e katrorëve të peshës së tregut për secilën bankë.

Lidhur me interpretimin, ka pikëpamje të ndryshme. Në guidën për Shkrirjet Horizontale të Depratamentit të Shteteve të Bashkuara (2010), tregu quhet i papërqendruar (ndryshe me konkurrueshmëri të lartë) nëse indeksi HHI është nën vlerën e 1500 pikëve, i moderuar nëse treguesi varion nga 1500 deri në 2500 pikë dhe i lartë nëse HHI tejkalon vlerën e fundit.

Ndërkohë, sipas standardit European, bazuar në Fletoren Zyrtare të Bashkimit European (2004/C), sistemi është shumë i konkurrueshëm nëse niveli i përqendrimit i matur me indeksin HHI është më i ulët se 1000 pikë, i moderuar nëse ky nivel varion nga 1000-2000 pikë, dhe niveli i konkurrueshmërisë cilësohet i ulët (përqendrimi i lartë) nëse indeksi tejkalon vlerën e 2000 pikëve. Grafiku i mëposhtëm paraqet ecurinë e indeksit të përqendrimit gjatë dekadës së fundit për sistemin bankar shqiptar.

Grafiku nr.9: Indeksi i përqendrimit përgjatë viteve

Burimi: Përshtatur nga autori

Grafiku mund të ndahet në dy segmente kohore, përkatësisht nga viti 2007 deri në vitin 2010 dhe nga 2011 e në vazhdim. Duke filluar nga viti 2007 vihet re një rënie e konsiderueshme e indeksit deri në vitin 2010, e cila nënkupton një rritje të konkurrueshmërisë në mënyrë analoge.

Ndërkohë nga viti 2010 deri në vitin 2011 ka pasur një rritje të dukshme në përqendrimin, dhe ulje për pasojë të konkurrueshmërisë. Kjo rënie, i atribuohet rritjes së peshës specifike të Bankës Kombëtare Tregtare e cila bashkë me bankën Raiffeisen rritën dukshëm përqendrimin e tregut, deri në masën 46% të peshës totale të sistemit bankar.

Gjatë gjithë harkut kohor të marrë në analizë, indeksi ka shënuar një rënie prej afërsisht 250 pikësh, është indikator i rritjes së konkurrueshmërisë. Duke parë vlerat aktuale të indeksit të përqendrimit, konstatohet se sistemi bankar në Shqipëri ka një nivel të moderuar të konkurrueshmërisë. Kjo gjetje është në përputhje me konstatimin e Vives (2001).

Nëse e krahasojmë indeksin e përqendrimit të sistemit bankar shqiptar me atë të vendeve në zhvillim siç është Kazakistani, ngjashmëria është thuajse identike. Sipas Tumenbayeva (2012), sistemi bankar në Kazakistan cilësohet shumë i përqendruar bazuar në faktin se 5 bankat më të mëdha zotërojnë 73 të aseteve totale të sistemit. Ndërkohë bazuar në të dhënat e llogaritura nga Musta dhe Shehu (2015) për madhësinë e aseteve të sistemit bankar shqiptar në vitin 2013, rezulton se pesë bankat më të mëdha në Shqipëri zotërojnë 72,3% të aseteve totale të sistemit.

2.2.5. Fenomeni “Too Big Too Fail” dhe Rreziku Moral

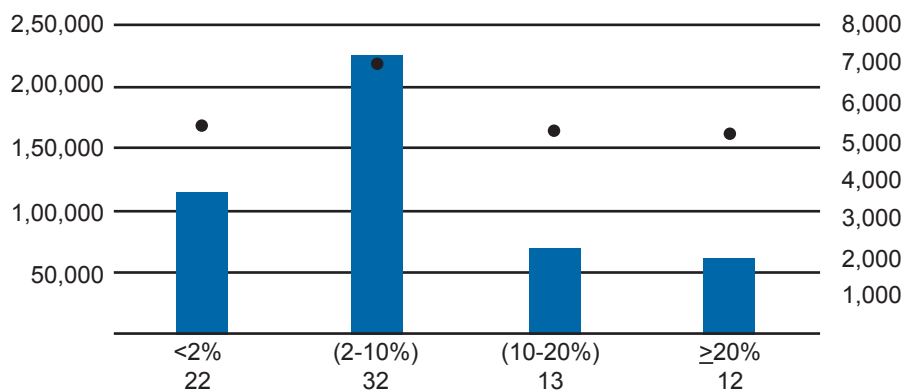
Institucionet cilësohen “Too Big Too Fail” kur politikë bërësit gjykojnë se dështimi i tyre mund të shkaktojë dëmtime të papranueshme në sistemin financiar; pra një institucion mund të konsiderohet “too big too fail” bazuar në madhësinë e tij apo rëndësinë në një segment të caktuar të tregut financiar (Labonte, 2014).

Një nga shembujt më pikantë të këtij fenomeni është shpëtimi i Bankës Pensilvania, e cila në vitin 1980 ishte renditur si banka e 23-të për nga madhësia. Gjatë periudhës së distresit financiar, Agjensia e Sigurimit të Depozitave konstatoi se mbyllja e një banke të këtyre përmasave do të shkaktonte dëmtime serioze në të gjithë sistemin ekonomik dhe politik të vendit dhe për këtë arsye u vendos shpëtimi i kësaj banke (Barth, Prabha dhe Swagel, 2012). Një rast i ngjashëm është edhe AIG, Lehman Brothers.

Barth et.al (2012) si edhe Brewer dhe Jagtiani (2007) identifikojnë një indikatorë bazë për klasifikimin e bankave si “too big too fail” që është madhësia e aseteve, e cila e shprehur në raport me GDP merr më shumë kredibilitet. Duke i'u rikthyer çështjes së Moral Hazard, sipas autorëve është konstatuar se bankat e vogla dhe të mesme janë të gatshme të paguajnë edhe një prim për të shktuar drejt procesit të shkrirjes dhe bashkimit (Merger and Acquisition) në mënyrë që të përfitojnë marrjen përsipër të më shumë risk dhe gjenerimin e kthimeve më të larta duke u mbrojtur nga shteti.

Shpesh herë, duke qenë të favorizuar nga mbështetja e shtetit, këto korporata marrin përsipër shumë risk me pretendimin se nëse rrezikojnë falimentimin do të “shpëtohen” nga shteti. Kjo qasje krijon atë që e quajmë moral hazard. Kjo qasje krijon kosto shumë të mëdha jo vetëm për shtetin, por në mënyrë thelbësore për taksapaguesit, pasi një pjesë e kursimeve të tyre shkon për të mbuluar riskun e tepërt që këto korporata marrin përsipër. Për këtë arsye Gon dhe Jonws (2013) sugjerojnë se këto sipërmarrje duhen garantuar nga shteti, por gjithashtu duhet të shoqërohen me disa masa penalizuese për politikën ekseseve të riskut që ata marrin përsipër. Më tej ata shtojnë se bankat me rëndësi të moderuar sistemike duhet të shpëtohen bazuar në përzgjedhje rastësore, ndërsa bankat me rëndësi të vogël sistemike nuk duhet të shpëtohen në mënyrë absolute.

Grafiku nr.10: Ndhimë në sektorin bankar bazuar
në madhësinë e bankave (në milion euro)

Burimi: Iwanicz et.al (2016, fq:7)

Grafiku nr. 10 paraqet ndihmën që i është akorduar sistemit bankar brënda vendeve anëtare të Bashkimit European gjatë periudhës 2008-2014. Kolonat në grafik—të cilat asociohen me boshtin e ordinatave në krahun e majtë të grafikut— paraqesin ndihmën totale neto që i është atribuar sistemit bankar gjatë kësaj periudhe; ndërkohë pikat e zeza të markuar në grafik— të cilat shoqërohen me boshtin e ordinatave në të djathtë të grafikut— paraqesin ndihmën financiare mesatare neto që i është atribuar bankave bazuar në madhësinë e tyre.

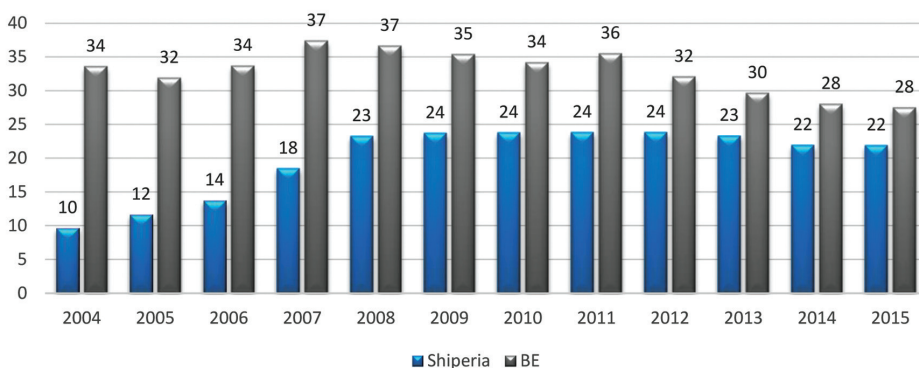
Nisur nga madhësia e asetëve, si kriteri i klasifikimit të bankave si “too big too fail”, në rastin e sistemit bankar shqiptar dy prej bankave më të mëdha mund të klasifikohen si të tilla: Banka Kombëtare Tregtare dhe Raiffeisen Bank. Pesha totale e këtyre bankave është llogaritur (Musta dhe Shehu, 2015) rreth 45% e totalit të depozitave; ndërkohë në raport me PBB-në bazuar në të dhënat e vitit 2013 pesha e këtyre 2 bankave u vlerësua 49% e PBB-së, duke mbajtur në vëmendje se për këtë vit asetet totale të sistemit bankar peshonin sa 92% e PBB-së.

Bazuar në këtë situatë, rekomandohet rishikimi i ligjit Anti-Trust në Shqipëri, pasi si pasojë e Moral Hazard, kostot që do t'i shkaktonte sistemit ky fenomen janë shumë të larta.

2.3. Sistemi bankar shqiptar përballë treguesve të Bashkimit Europian

Shqipëria bën pjesë në kontinentin europian, por nuk është ende pjesë e strukturave të Bashkimit Europian. Megjithatë duke pasur parasysh aspiratat e vendit tonë për t’ju bashkuar vendeve kë këtij bashkimi ekonomik dhe politik, Shqipëria duhet të plotësojë disa kriteret në mënyrë që të jetë e krahasueshme me këto vende. Nga pikëpamja e politikës dhe impaktit ndërkombëtar kur flitet për Shqipërinë— si një vend gjeografikisht brenda Europës dhe në aspirata për t’ju bashkuar kësaj të fundit si bashkim ekonomik dhe politik— nuk mund të evitohet një lloj krahasimi midis ecurisë së sistemit tonë bankar në raport me atë europian. Për këtë arsye, në kuadër të sistemit bankar, është e arsyeshme që të vlerësohet madhësia e bankave lidhur me numrin e popullsisë. Ky raport—të dhënat për ndërtimin e të cilit janë marrë nga Banka Botërore— është një indikator që tregon sa është madhësia e sistemit bankar për banorë.

Grafiku nr. 11: Numri i degëve të bankave për 100.000 banorë në Shqipëri dhe BE

Burimi: Përshtatur nga Autori duke përdorur të dhëna nga Banka Botërore

Siç shihet edhe nga grafiku i mësipërm tendenca e përgjithshme është thuajse paralele, duke e ngushtuar diferencën gjatë pjesës së fundit të grafikut. Në pjesën e parë të grafikut diferenca është relativisht e madhe, kjo për faktin se sistemi bankar në Shqipëri ka pasur një zhvillim shumë më të vonuar sesa në Europë.

Kalimi në sistemin bankar me dy nivele në vitin 1992 e gjeti Shqipërinë me 6 banka të nivelit të dytë, prej të cilave dy ishin me pronësi të përzier dhe 4 të tjerat ishin në pronësi shtetërore. Në vitin 1993 ndodhi procesi i parë i shkrirjes dhe bashkimit (Merger and Acquisition) si pasojë e të cilit u bashkuan Banka Kombëtare Shqiptare me Bankën Tregtare Shqiptare, duke krijuar kështu Bankën Kombëtare Tregtare, e cila deri në vitin 2000 ishte në pronësi të plotë të Ministrisë së Financave, më pas u privatizua. Ky ishte privatizimi më i madh deri në atë kohe dhe së bashku me privatizimin e Bankës së Kursimeve në vitin 2004, shënoi njëkohësisht fundin e dominimit të shtetit mbi sektorin bankar në Shqipëri.

Vihet re që pas vitit 2010, ky indeks ka pësuar një rënie të konsiderueshme. Kjo mund të jetë për shkak të rënies së numrit të popullsisë e cila ka zbritur në rreth 2,8 milion banorë në Shqipëri. Ndërkohë që numri i bankave të nivelit të dytë që prej vitit 2008 nuk ka ndryshuar. Kjo gjithsesi nuk do të thotë që as numri i degëve nuk ka ndryshuar. Ka pasur një tendencë konstante të rritjes ose të mos ndryshimit të numrit të degëve, por nuk ka pasur ndonjë trend të theksuar për mbylljen e degëve të bankave.

Përmbledhje kapitulli

Në përmbyllje të këtij kapitulli mund të thuhet se sistemi bankar shqiptar—i cili pavarësisht se përbën mbi 90 për qind të sistemit financiar është plotësisht i kushtëzuar brenda aktivitetit të bankave tregtare—është jo shumë i zhvilluar përse i përket inxhinierisë financiare dhe instrumentrave të tilla. Po ashtu sistemi paraqet probleme serioze lidhur me portofolin e kredive me probleme, të cilat gjatë gjysmë-dekadës së fundit kanë kaluar vlerën 20%, e cila sipas arsyetimeve të mësipërme paralajmëron një krize bankare.

Por nga ana tjetër sistemi bankar vendas, paraqitet në mënyrë të moderuar i konkurrueshëm nisur nga analiza e bërë nëpërmjet indeksit të përqendrimit. Kjo konkurrueshmëri e moderuar ka premisë pozitive duke qenë se bankat në rast se operojnë në kushte të një konkurrence të lartë, priren të marrin më shumë risk përsipër e për pasojë të rrisin rrezikun e falimentimit. Kjo është karakteristikë kryesisht e vendeve në zhvillim.

Një nga karakteristikat më thelbësore të sistemit tonë bankar është përqendrimi i kontrollit të tregut nga bankat e mëdha. Analiza e tremujorit të dytë të vitit 2017 tregoi se grupi i 4 bankave të mëdha të sistemit kontrollon

rreth 68 për qind të sistemit bankar vendas. Ndërkohë që në grupin e bankave të vogla, nuk vihet re ndonjë ndryshim përsa i përket peshës së tyre në treg. Në vijim të konkurrueshmërisë është shumë e rëndësishme të theksohet konkluzioni se midis bankave më të mëdha të sistemit tonë bankar, konkurrenca është shumë e ashpër. Jo vetëm që renditja midis më të mëdhave ndryshon nga një vit në tjetrin, por edhe qëndrimi brenda klasifikimit të “Top Big Banks” bëhet një sfidë në vetvete.

Sipas këtyre vlerësimeve mund të konkludohet se kontrollin e sistemit tonë bankar e kanë bankat e mëdha, por rreziku mund të vijë nga bankat e vogla. Bankat e mëdha kanë një sasi shumë të konsiderueshme asetesh, dhe një rënie e vogël e tyre, nuk cënon pozicionin konkurrues të bankës në treg. Edhe lëvizja e një banke të madhe në klasifikim, siç ishte lëvizja e Tirana Bank, nuk mori vëmendje të madhe nga publiku, e aq më pak të shkaktonte panik. Por duke qenë se bankat e vogla, kanë potenciale shumë minimaliste për të përballuar rrezikun, ato janë shumë vulnerabël ndaj goditjeve në treg dhe një falimentim i tillë, pavarësisht peshës që kjo bankë zë në treg, do të shkaktonte panik. Kjo për faktin se në Shqipëri informacioni mbi sistemin bankar nga masa është i dobët.

Një tjetër tipar i rëndësishëm është prania e fenomenit “too big too fail” në sistemin bankar vendas. Në këtë kontekst duhet theksuar se nga pikëpamja e peshës së asetëve, bashkimi i dy bankave më të mëdha të vendit do të krijonte premisa për praninë e fenomenit TBTF. Duke qenë se një institucion shumë i madh për të falimentuar, do të jetë gjithmonë i mbrojtur nga qeveria— sepse pasojat e falimentimit të tij janë tejet të larta— do të rritet automatikisht rreziku moral që këto banka të abuzojnë me rrezikun që marrin përsipër duke u ndjerë të sigurt nga mbështetja e qeverisë. Për këtë arsye propozohet rishikimi i ligjit anti trust në Shqipëri, me qëllim evitimin e të gjitha rasteve të cilat mund të vënë sistemin ekonomik në rrezik.

Njëkohësisht ky kapitull paraqet një analizë interesante mbi madhësinë e bankave nisur nga numri i degëve bankare për 100.000 banorë. Ky indikator krahason në këtë punim Shqipërinë dhe Bashkimin Europian si njësi më vete ekonomike dhe politike, duke konkluduar se në terma relativ, në Shqipëri numri i bankave për 100.000 mijë banorë është më i vogël krahasuar me atë të vendeve të BE. Kjo ndodh kryesisht për faktin se në vendin tonë nevoja për përdorimin e produkteve bankare ka mbetur në nivele modeste.

RISHIKIM LITERATURE MBI SISTEMIN BANKAR DHE RËNDËSINË E RISTRUKTURIMIT FINANCIAR TË ASETVE

“It is better to be roughly right, than precisely wrong.”

John Maynard Keynes

Kriza e fundit financiare dha një mesazh të fortë për sistemin ekonomik dhe politik në nivel global. Pavarësisht masave, që morën strukturat shtetërore përkatëse, gjendja nuk ishte në favor të qytetarëve dhe taksapaguesve në mbarë botën. Kjo çoi në një rënie të ndjeshme konsumi, ulje të mirëqenies, rënie të punësimit, rënie të ndjeshme të rritjes ekonomike dhe mbi të gjitha vuri në pikëpyetje sistemin ekonomik global. Pavarësisht përmasave, që kjo krizë mori në vende të ndryshme, kostot e saj ishin të pa evitueshme në çdo vend të botës. Megjithatë, është pranuar gjerësisht se e gjithë barra e “lëkundjeve financiare” apo politike në përgjithësi bie mbi qytetarët.

Efektet më të forta kriza i pati në rajonin Jugor të kontinentit European, por megjithatë “epiqendra” e krizës ishte bërthama e Bashkimit European- Mbretëria e Bashkuar, Belgjika, Franca dhe Holanda, për t’u përhapur më tej në Spanjë, Qipro dhe Portugali e në mbarë botën me rradhë (Iwanicz et.al 2016, fq 2). Megjithatë, jo të gjithë këto vende

shkuan drejt rristrukturimit, por duhet theksuar se gjatë harkut kohor nga viti 2008 e deri në vitin 2014 disa sisteme bankare gjetën rristrukturimin e sistemit financiar apo bankar, si metodën e vetme që do t'i rikthente stabilitetin dhe përfitueshërinë sistemit bankar. Gjatë kësaj periudhe janë evidentuar 84 raste të rristrukturimit bankar brenda 17 shteteve anëtare të Bashkimit Europian. Duke qenë se rristrukturimi ka rezultuar i suksesshëm dhe i ka dhënë zgjidhje shumë vendeve pavarësisht, fazës së zhvillimit ekonomik në të cilën ato ndodhen—kjo reformë konsiderohet përgjatë këtij punimi si zgjidhja e vetme, e cila mund ta çojë sistemit drejt rikuperimit të përfitueshmërisë dhe eficiencës.

Ky kapitull është i ndarë në katër seksione kryesore. Seksioni i parë lidhet me definimin e variableve, koncepteve, parashtrimin e problematikës në nivel global dhe shkaqet, që e çojnë një vend drejt rristrukturimit; seksioni i dytë lidhet me eksperiencën e rristrukturimit nga vende që e kanë implementuar më parë rristrukturimin e portofolit të kredive me probleme; seksioni i tretë lidhet me shkaqet që çojnë drejt rristrukturimit dhe kostot financiare që lindin nga ky proces dhe ndarjen e tyre midis strukturave; seksioni i katërt analizon bankën e keqe dhe formën e organizimit të saj: e centralizuar apo e decentralizuar.

3.1. Përkufizime dhe terminologji

Rristrukturimi është një çështje mjaft e diskutuar në literaturën e huaj dhe shumë pak e përmendur në literaturën vendase; për këtë arsye definimi i termave jo vetëm për lexuesit jashtë fushës së ekonomisë, është shumë i domosdoshëm me qëllim unifikimin e terminologjisë. Ky seksion i punimit ka për qëllim të unifikojë terminologjinë dhe t'i paraqesë lexuesit kuptimin dhe kontekstin e përdorimit të termave, me qëllim shmangien e keqkuptimeve terminologjike.

Fjala kyçe mbi të cilën ngrihet problematika themelore e këtij punimi është portofoli i kredive me probleme. Kreditë e bankave janë subjekt i klasifikimit nisur nga natyra dhe rrezikshmëria që ato paraqesin. Me qëllim, që të përcaktohet dhe kufizohet rreziku i kreditit, bankat duhet të klasifikojnë kreditë e tyre në një nga pesë kategoritë e mëposhtme: (i) standard, (ii) në ndjekje, (iii) nën standardë, (iv) të dyshimta dhe (v) të humbura.

Hua standarde janë hua të cilat banka i konsideron se janë:

- të garantuara mirë, gjendja financiare e huamarrësit është e shëndoshë dhe pagesa parashikohet të jetë në përputhje me afatet e huasë. Në të njëjtën kohë, ka fakte që gjendja financiare e huamarrësit nuk do të ndryshojë;
- të garantuara plotësisht nga një palë e tretë e cila është në gjendje të përmbushë detyrimet nëse lind nevoja. Kjo është e vërtetë për huatë plotësisht të garantuara nga një institucion ndërkombëtar.

Në grupin e huave standard përfshihen edhe huatë e pakthyer në afat. Kur një kësht nuk paguhet pjesërisht ose plotësisht dhe nuk parashikohet asnjë rrezik për moskthim (huaja është plotësisht e garantuar), shuma e papaguar duhet automatikisht të ri klasifikohet në llogarinë e huave standarde të pakthyer në afat. Huatë e pakthyer në afat, *apriori*, nuk përfaqësojnë rrezik. Huatë e ristrukturuara nuk do të konsiderohen standarde nga bankat në varësi të performances.

Hua në ndjekje janë huatë për të cilat gjendja financiare e huamarrësit është aktualisht e mjaftueshme, por dobësitë potenciale ekzistojnë dhe nëse nuk korrektohen, do të rezultojnë në një dobësim të pozicionit të kreditit të bankës në një datë të ardhme. Në rastin e huave me kësht, kryegjësja dhe interesi janë të pakthyer në afat për 30 - 90 ditë. Në rastin e huave jo me kësht (kur huatë nuk shlyhen sipas një plani kështesh), shlyerja nuk kryhet në datën e maturimit dhe e tejkalon atë për 31 - 90 ditë.

Hua nën standarde janë huatë të cilat përmbushin një nga kushtet e mëposhtme:

- ato nuk janë të siguruara në mënyrë të mjaftueshme nga vlera e tregut e kolateralit;
- gjendja financiare e huamarrësit është më pak se e kënaqshme. Në thelb, burimet parësore të shlyerjes janë të pamjaftueshme për të kënaqur borxhin dhe banka duhet të drejtohet tek burimet dytësore për shlyerje;
- pa aftësia për të shlyer borxhin ka rezultuar në nevojë për ta ristrukturuar atë;

- në rastin e huave me këste, një këst nuk është paguar në afat për 90-180 ditë;
- në rastin e huave që nuk shlyhen me këste, shlyerja nuk bëhet në datën e maturimit për 31 deri në 90 ditë.

Hua të dyshimta i referohen mjeteve të dyshimta paraqesin të gjitha dobësitë e treguara më sipër për huatë nën standarde dhe një nga kushtet e mëposhtme:

- një shqyrtim i gjendjes financiare të huamarrësit paraqet një mundësi të dallueshme që huamarrësi nuk do të jetë i aftë të shlyejë plotësisht detyrimin ndaj një huaje ose borxhi tjetër të detyruar nga banka;
- ekziston një rrezik real për huamarrësin që të deklarohet me paaftësi paguese;
- në rastin e huave me këste, njëri nga këstet e ka kaluar afatin e kthimit për 180 - 360 ditë;
- klienti nuk ka paguar huanë në afat për 90 - 180 ditë, në rastin e huave jo me këste;
- huatë janë ristrukturuar më shumë se dy herë.

Hua të humbura apo asetet e klasifikuara si të humbura, trajtohen si të pambledhshme dhe vazhdimësia e tyre si mjete bankare nuk është e justifikueshme. Përveç pasjes së karakteristikave të huave të dyshimta, ekzistojnë dhe kushtet e mëposhtme:

- gjendja financiare e huamarrësit tregon në mënyrë të qartë paaftësi për të përmbushur plotësisht afatet e borxhit ndaj bankës;
- huamarrësi përfshihet në një proces likuidimi dhe ekziston një rrezik real për disa kreditorë që të mbeten të pakënaqur;
- në rastin e huave me këste, një nga këstet e ka kaluar afatin e kthimit për më shumë se 360 ditë;
- klienti nuk ka paguar huanë në afat për 90 - 180 ditë, në rastin e huave jo me këste.

Kur huatë klasifikohen si nën standarde, të dyshimta ose të humbura, nuk duhet të llogaritet më interes. Si rregull, kjo vlen kur pagesat e kanë kaluar afatin mbi 90 ditë. Bazuar në rrezikshmërinë që këto kategori paraqesin,

lind domosdoshmëria e krijimit të një fondi rezervë nga bankat. Fondi rezervë për rrezikun statistikor llogaritet për huatë standard dhe huatë në ndjekje.

Fondi rezervë¹ duhet të dokumentohet dhe të llogaritet në bazë të statistikave të cilat përcaktojnë shumën e humbjeve të mundshme që do të shkaktohet në popullsinë e këtyre huave, e cila në tërësi mund të trajtohet si përfaqësuese e rrezikut.

Krijimi i fondit rezervë statistikor do të përmbushë kushtet e mëposhtme:

- Popullsia e studiuar përfshin një numër të madh elementesh të një natyre të ngjashme, vlerësimi i rrezikut, të të cilave rast pas rasti do të ishte i kushtueshëm;
- Mendohet se arsyet për të pësuar humbje të mundshme janë homogjene për popullsinë e studiuar;
- Dihen arsyet për humbjet dhe humbja e mundshme është vlerësuar duke u bazuar në studimin e të dhënave historike të vëzhguara me të vërtetë dhe të përditësuara shpesh;
- Asnjë element i popullsisë nuk do të çonte në një humbje të konsiderueshme në lidhje me popullsinë në tërësi ose rezultatet e njësishë;
- Fondi rezervë për humbjet statistikore regjistrohet në bilanc në grupin e fondeve rezervë të paraqitura në anën e detyrimeve²;

Fokusi i këtij studimi përqendrohet kryesisht në dy kategoritë e fundit të klasifikimit të kredive, pasi si huatë e dyshimta ashtu edhe ato të humbura cënojnë në mënyrë të konsiderueshme përfitueshmërinë e sistemit bankar, duke rrezikuar edhe alarmin e mundshëm të një krize.

Një nga termat më të përdorur të këtij punimi është **kriza e sistemit bankar**, e cila për efekt të këtij punimi do të shihet si krizë, që rrjedh si pasojë e aseteve toksike, apo e kredive me probleme. Sipas Dziobek et.al (1998, fq.4), kriza sistematike e sistemit bankar shfaqet kur 1/5 e totalit të aseteve janë jo eficientë ose kur 20 për qind e totalit të depozitave nuk janë të të kthyeshme. Në analogji me portofolin e kredive, do të konfirmohet se në rast se një bankë ka mbi 20 për qind të portofolit të kredive, të cilësuar si kredi të këqija, atëherë ajo po shkon drejt një krize shumë të afërt bankare.

¹ Shiko Shtojca A

² Fondi rezervë statistikor regjistrohet në bilanc në llogarinë e fondeve rezervë të paraqitura në anën e detyrimeve (5513).

Një nga definimet e shumta të ***ristrakturimit bankar*** është ai sistematik nga Dziobek et.al (1998), sipas së cilit riskstrukturimi sistematik bankar ka për qëllim të përmirësojë performancën e bankave e të kthejë aftësinë paguese dhe përfitueshmërinë midis njësive suficitare dhe atyre deficietare dhe në këtë mënyrë të rikthejë besueshmërinë e publikut ndaj sistemit bankar. Ristrukturimi bankar është një veprim i marrë nga korporata me qëllim përmirësimin e bilancit financiar dhe eliminimin e rreziqeve financiare.

Kompania mund të shkojë drejt procesit të ristrukturimit kur përgatitet për ndryshime të lidhura me strukturën e kapitalit apo strukturën organizative. Kyesisht në rastet kur korporata ndeshet me vështirësi financiare, rënie të përfitueshmërisë, pa aftësi për të shlyer detyrimet etj.

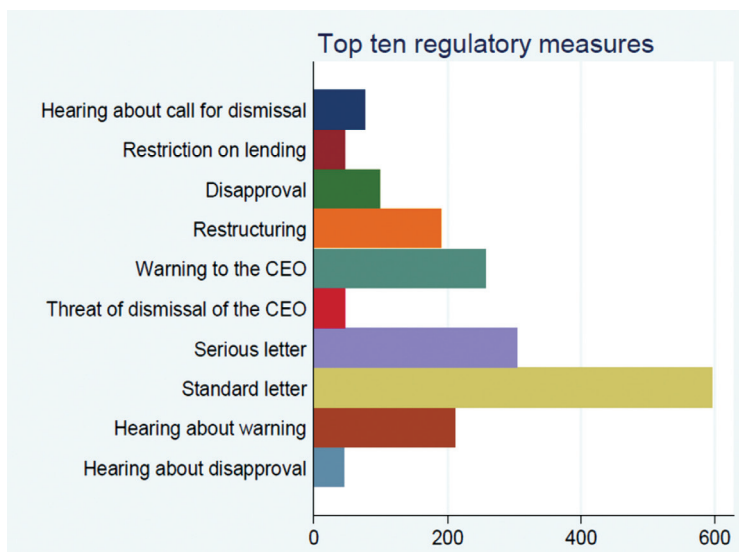
Procesi i ristrukturimit në varësi të objektit mund të kategorizohet në dy grupe: (i) ristrukturim financiar dhe (ii) ristrukturim operacional. Në fjalë të tjera, ***ristrukturimi financiar*** synon të rrisë aftësinë paguese dhe të përmirësojë bilancin e bankave. Ky lloj ristrukturimi konsiderohet si procesi i riorganizimit të strukturës financiare të një korporate me qëllim rritjen e performancës dhe përfitueshmërisë financiare të saj. Një nga mënyrat sesi bankat mund të përmirësojnë bilancin e tyre është nëpërmjet rritjes së kapitalit shtesë, duke ulur detyrimet (*p.sh.: duke nënvlerësuar vlerën e detyrimeve*) ose fryrja e vlerës së asetëve (*rritja e recovery value e kredive me probleme dhe kolateralit*).

Ndërsa, ***riskuturimi operacional*** i referohet identifikimit të shkaqeve që kanë çuar në ulje të përfitueshmërisë operationale dhe evidentimin e zgjidhjes së mundshme. Ristrukturimi operacional ndryshe nga ai financiar mbështetet në çështjet operationale të një industrie apo biznesi, dhe nuk merr në konsideratë strukturën kapitale apo politikat e financimit të një korporate. Ky lloj ristrukturimi ka në fokus strategjinë e biznesit, përmirësimin e sistemit kontabël dhe manaxherial, vlerësimin e riskut të kredisë dhe teknikat e aprovimit të saj. Po duhet theksuar se shkaqet, që çojnë drejt ristrukturimit janë të ndryshme, për pasojë edhe produkti i tij do jetë i ndryshëm. Kështu që, nuk eksizton një model i vetëm, etalon i ristrukturimit që garanton sukses.

Po ashtu duhet theksuar se në raste të distresit financiar, zakonisht ekziston një paketë masash për të nxjerrë sistemin nga ngërçi. Kick, Koetter dhe Poghosyan (2010) evidentojnë dhjetë masa kryesore rregulluese të cilat mund të përmirësojnë sistemin siç paraqiten në grafikun e mëposhtëm (grafiku nr. 12). Siç vihet re, ristrukturimi është një nga dhjetë masat

kryesore rregulluese për sistemin financiar, ku ky i fundit ballafaqohet me një rënie të përfitueshmërisë. Këto masa janë aplikuar në sistemin bankar gjerman nga viti (1994-2008).

Grafiku nr.12: Masat Rregulluese për Sistemin Financiar

Burimi: Kick, Koetter dhe Poghosyan (2010)

Siç vihet re ristrukturimi është një nga masat kryesore rregulluese, nga 440 masa që ato morën në konsideratë. Qëllimi kryesor i ristrukturimit është menaxhimi i aseteve në mënyrë që të përmirësojë bilancin e sistemit bankar. Pavarësisht faktit se qëllimi është i njëjtë, skema në vende të ndryshme aplikohet në mënyra të ndryshme. Organizimi në mënyrë të centralizuar ose të decentralizuar, ndarja e barrës financiare dhe e riskut midis publikut dhe sistemit bankar, çmimi me të cilin do të shiten kreditë me probleme, përbëjnë vendimet kryesore të cilat e bëjnë skemën të ndryshojë nga vendi në vend, dhe nga rasti në rast.

Në terma më të gjëra ristrukturim do të thotë përmirësim i mbikëqyrjes dhe i rregullores prudenciale. Në raste specifike shfaqet nevoja për sigurimin e depozitave dhe rolit të lender-of-last resort.

Në mënyrë më të përmblendhur do të thuhet që ristrukturimi bankar është riorganizimi i aseteve financiare dhe detyrimeve të një banke me qëllim, që të krijojë një ambient financiar më eficient. Bazuar në problematikën aktuale të sistemit bankar në Shqipëri, e cila lidhet me kapërcimin e ngutshëm të

kredive me probleme në vlera mbi 20%, ristrukturimi bankar do të bazohet kryesisht në menaxhimin e portofolit të kredive me probleme.

Sipas Demiroglu dhe James (2015) kreditë bankare janë relativisht të lehta për t'u menaxhuar krahasuar me borxhin publik; në analizën që ata i kushtojnë këtij diskutimi, shpjegojnë se kreditë bankare shoqërohen me pronësi të përqendruar, e cila redukton rrezikun e *free rider*.

Ndërkohë që Mamatzakis, Matousek dhe Vu (2015) analizojnë impaktin e kredive të ristrukturuara dhe kredive të humbura në sistemin bankar Japonez. Sipas tyre, kreditë e humbura ose të falimentuara janë hua, që i posedojnë huamarrës që kanë falimentuar ligjërisht dhe kanë kaluar datën e mbylljes me gjashtë muaj ose më shumë; ndërkohë kreditë e ristrukturuara i korrespondojnë kredive data e shlyerjes së të cilave ka kaluar tre muaj por më pak se gjashtë muaj.

Procesi i ristrukturimit mund të implementohet nëpërmjet tri shtyllave kryesore: (i) së pari injektimi kapitali, (ii) detyrimi i bankave për të likuiduar aksionet e kompanive me performancë të dobët, nga Agjencia e Shërbimeve Financiare, (iii) ndryshime në sistemin kontabël të bankave, sipas të cilit bankave i'u lejua të regjistrojnë asetet e tyre në vlerën e tregut apo vlerën historike.

Një masë tjetër e marrë nga qeveria, me qëllim përmirësimin e bilanceve të bankave ishte promovimi i kredi dhënies drejt sipërmarrjeve të vogla dhe të mesme me qëllim lehtësimin e situatës. Kjo bëri që kreditë të spostohen gradualisht nga sektori i pasurive të paluajtshme, drejt kompanive të vogla dhe të mesme. Në fund të procesit, më shumë se 50 për qind e kredive në Japoni u ri klasifikuan si normale. Gjatë procesit të ristrukturimit si pasojë e rritjes së kredive me probleme, ndërhyrja nga qeveria u vlerësua efektive në mbështetjen e bankave të rriskuara si edhe në reduktimin e distresit financiar në sistem.

3.2. Shkaqet që çojnë drejt ristrukturimit bankar

Në pjesën dërrmuese të rasteve, problemet e sistemit financiar të një vendi e kanë origjinën brenda tij; Dziobek dhe Pazarbasioglu (1998) në artikullin e tyre mbi mësimet nga ristrukturimi sistematik bankar pohojnë se mbikëqyrja e dobët bankare, ndërhyrja politike dhe pamjaftueshmëria e kapitalit janë shkaqet kryesore të problemeve të një sistemi financiar. Ata shtojnë se krizat

bankare ndodhin zakonisht përpara se shtetet të grumbullojnë vullnetin politik për të ndërmarrë reforma thelbësore.

Gjatë periudhave të distresit financiar³ bankat humbasin besimin dhe kërkojnë njëherësh të shpëtojnë (rikuperojnë) burimet e tyre duke i tërhequr nga qarkullimi. Një bankë e vetme mund të falimentojë edhe pa bërë jehonë të madhe, por nëse një sasi e madhe depozitash përfshihet brenda sistemit bankar, atëherë sipas Dziobek et.al (1998) problemi cilësohet sistematik duke kërcënuar kështu dukshëm ekonominë.

Për të vlerësuar gjendjen e sistemit financiar, Dziobek et.al (1998) merr në konsideratë 2 aspekte të rëndësishme të performancës së bankave: *aftësinë paguese*⁴ dhe *përfitueshmërinë e qëndrueshme të bankave*, të cilat konsiderohen si indikatorët kryesorë për vlerësimin financiar të sektorit bankar.

Tabela nr.1: Indikatorët për matjen e përfitueshmërisë në sistemin bankar

Variabli	Indikatorët
Aftësia	PagueseKreditë e Këqija / Portofoli i Kredisë Kapitali/ Totali i Aseteve
Përfitueshmëria	Shpenzime Operative/ Totali i Aseteve Të ardhura nga interesat /Totali i Aseteve Fitimi / Asete

Burimi: Dziobek et.al (1998)

Siç vihet re edhe nga indikatorët e rekomanduar më sipër nga Dziobek et.al (1998, fq.3), aftësia paguese është ngushtësisht e lidhur me performancën e portofolit të kredive brenda sistemit bankar. Sipas autorëve të ndryshëm të cituar më poshtë, përmirësimi i raportit të kredive me probleme në bilancet e bankave, shkakton një rritje të menjëhershme të aftësisë paguese si edhe rritje të ndjeshme të përfitueshmërisë, e për pasojë përmirësim të situatës së përgjithshme financiare në vend.

Por ekziston edhe një definim jo tradicional lidhur me kreditë e këqija (ose kreditë me probleme); Mamatzakis et.al (2015) i ndan kreditë në dy lloje: *ekzogjene* dhe *endogjene*. Të parat i cilëson si kredi të papritura, që janë subjekt “fatit të keq”; këto lloje kredish janë shumë të vështira për t’u menaxhuar nga bankat pasi nuk janë subjekt kontrolli dhe parashikimi.

³ Termi angl. Financial distress

⁴ Termi angl. Solvency

Ndërkohë që kreditë endogjene i konsideron të tilla bazuar në keq menaxhimin e procesit, pra për shkaqe të brendshme, bazuar në të cilat menaxherët nuk janë të aftë të vlerësojnë huamarrësin, të vlerësojnë kolateralin si edhe të menaxhojnë procesin e kredisë dhe aftësisë paguese. Pjesa dërrmuese e studimeve ia atribuojnë problemin rënies së eficiensës dhe produktivitetit, pikërisht kredive endogjene.

Arsyeja pse ristrukturimi i kredive konsiderohet si domosdoshmëri për sistemin bankar, lidhet me efektin që kreditë me probleme kanë në eficiencën e sistemit bankar. Berger dhe De Young, 1997, Mester 1993, Hughes and Mester 1993 theksojnë rëndësinë që kanë asetet toksike në eficiencën e sistemit bankar.

Dziobek et.al (1998) i ndan shtetet që kanë aplikuar ristrukturimin bankar sistematik në tri grupe, vende me të zhvilluara me progres substancial, vende pak të zhvilluara me progres të moderuar dhe vende në zhvillim me progres të ngadalshëm⁵. Përveç këtyre vendeve të analizuara në studimin e Dziobek et.al (1998), pas vitit 1994 kësaj reforme i janë bashkuar edhe Argjentina, Venezuela, Indonezia, Japonia, Meksika, Moldavia etj. Referuar Dziobek et.al (1998), shtetet janë më të suksesshme përse i përket rritjes së aftësisë paguese sesa në përfitueshmëri, sepse kjo e fundit shpesh kërkon një ristrukturim të fortë operacional.

3.3. Rreth Kushteve të Ristrukturimit

Ristrukturimi bankar i aseteve, është një nga reformat strukturore më të rëndësishme për një sistem bankar, dhe sidomos për një sistem si yni. Ristrukturimi mund të jetë edhe operacional, por në këtë punim është propozuar ristrukturimi strukturor i portofolit të kredive, i cili konsiston në gjetjen e metodave dhe mënyrave për riklasifikimin e kredive me probleme si kredi normale, duke rritur kështu përfitueshmërinë e sistemit bankar në tërësi.

Kur flitet për ristrukturim të një sektori, i cili përbën pjesën dërrmuese të ekonomisë dhe produktit të brendshëm bruto, nuk mund të anashkalohen kushtet ekonomike të vendeve, pasi janë këto të fundit që mund të ndihmojnë apo të përkeqësojnë dukshëm efektet dhe zbatueshmërinë e kësaj reforme.

⁵ Vendet me zhvillim Substancial: Bregu i Fildishte, Peru, Filipinet, Spanje, Suedi. Vendet me zhvillim të moderuar: Kili, Egjipti, Finlanda, Gana, Hungaria, Korea, Polonia. Vendet e zhvilluara: Kuvajti, Mauritania, Tanzania

Nga eksperiencia e vendeve të tjera dhe disa studimeve të Fondit Monetar Ndërkombëtar ka rezultuar se ekziston një marrëdhënie relativisht e fortë midis ristrukturimit dhe situatës ekonomike të një vendi. Në këtë kontekst Dziobek et.al (1998), konstaton se kjo marrëdhënie është pozitive në rastin kur vendet karakterizohen nga periudha të rritjes ekonomike. Më konkretisht rritja ekonomike përmirëson përfitueshmërinë e sistemit si edhe kredi dhënien, dhe njëkohësisht edhe aftësinë e tyre për të përballuar riskun. Por ekzistojnë studime të tjera empirike që konstatojnë të kundërtën, që edhe në rastet kur rritja ekonomike ka qenë e dobët, ristrukturimi ka rezultuar i suksesshëm. Shpjegimin e këtij fakti e gjejmë tek harmonizimi i parakushteve të tjera të ristrukturimit. Nëse reforma aplikohet siç duhet dhe i përshtatet kushteve ekonomike dhe politike të vendit ajo mund të rezultojë e suksesshme.

Përveç rritjes ekonomike, ka edhe shumë faktorë të tjerë kushtëzojnë suksesin ose jo të reformës. Të tilla mund të ishin, infrastruktura ligjore dhe zbatimi i kuadrit rregullator, implementimi rigorozi i reformës hap pas hapi, ndjekja dhe monitorimi i procesit, etj.

Nga ana tjetër zhvillimi ekonomik edhe pse përbën një aspekt të rëndësishëm, nuk është i domosdoshëm. Një reformë e suksesshme ristrukturuese, nuk kërkon domosdoshmërisht që një vend të jetë i zhvilluar, pasi ka mjaft raste kur vendet edhe pse janë shumë të zhvilluara nuk janë eficiente, pasi vuajnë nga mbi rregullimi dhe ndërhyrja e shtetit në sistemin financiar. Kjo e fundit e kërcënon reformën në fjalë.

Një tjetër aspekt i rëndësishëm është inflacioni, për të cilin në shumicën e gjetjeve dhe analizave empirike është konstatuar se ekziston një marrëdhënie negative midis tij edhe ristrukturimit; inflacioni pëson rënie të konsiderueshme disa vite pas ristrukturimit. Studiuesit kanë vlerësuar një periudhë spostimi 3-4 vjeçare të efektit ekonomik të ristrukturimit.

Avkiran, K. N. dhe Thoraneenitiyan, N. (2007) eidentojnë si kushte të rëndësishme ekonomike edhe përqëndrimin e tregut, normat ndërbankare të interesit, PBB/frymë dhe variabla të cilat shpjegojnë mbështetjen financiare nga FMN. Ndërkohe Musta dhe Shehu (2015), konstatojnë se sistemi bankar në Shqipëri karakterizohet nga një nivel i moderuar përsa i përket shkallës së përqëndrimit të tregut (*vlerësuar nëpërmjet Herfindahl Hirschman Index*). Ky tregues vërteton një shkallë të moderuar konkurrueshmërie njëkohësisht.

Pra, në mënyrë që ristrukturimi të ketë rezultate pozitive është e domosdoshme që sistemi bankar të jetë i konkurrueshëm, pra shkalla

e përqëndrimit të tregut bankar të jetë e ulët. Po ashtu normat e ulëta të interesit e favorizojnë ristrukturimin. Në mënyrë që ristrukturimi të rezultojë pozitiv, kushtet ekonomike të vendit tonë duhet të përshtaten dhe të koordinohen si një mekanizëm i vetëm në funksion të rritjes së eficiencës.

Fig. 3: Kushtet ekonomike përpara aplikimit të reformës ristrukturuese

Norma të ulëta interesi
Përqëndrim i ulët i tregut bankar
Norma te ulëta të inflacionit
Mbeshtetjet nga Fondi Monetar Ndërkombëtar
Rritje pozitive ekonomike

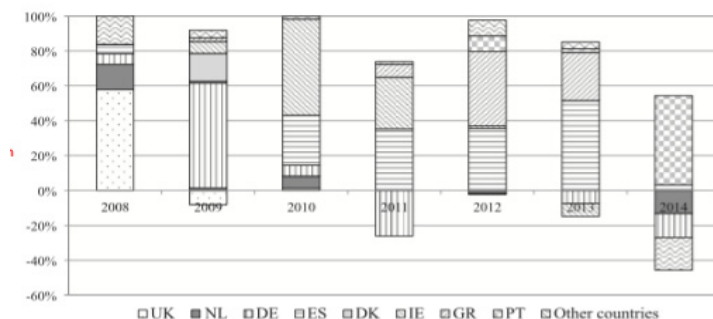
Burimi: Përshtatur nga autori

Po ashtu Avkiran et.al (2007) konstaton se vendet, që kanë suportin e Fondit Monetar Ndërkombëtar favorizojnë një ambient financiar më të disiplinuar, gjë e cila e lehtëson procesin e ristrukturimit.

3.4. Instrumentat e Ristrukturimit

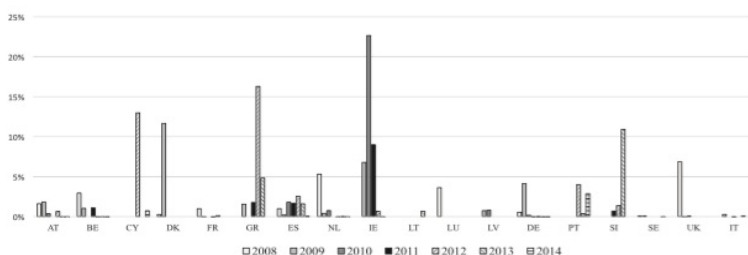
Sipas Iwanicz et.al (2016; fq. 2) roli i shtetit në reformën ristrukturuese është shumë i rëndësishëm. Ata identifikojnë katër instrumente kryesore nëpërmjet të cilave mund të ndihmohet sistemi bankar gjatë periudhave të krizave: (i) rikapitalizimi, (ii) garancitë, (iii) lehtësimi i aseteve dhe (iv) mbështetja për likuidimin. Forma më e përdorshme dhe më e drejtëpërdrejtë është rikapitalizimi.

Rikapitalizimi defnohet si një lloj ndryshimi në strukturën e kapitalit të një koorporate; ndryshe njihet si riorganizimi i korporatës. Rikapitalizimi është zgjidhja kryesore kur koorporatat gjenden përballë niveleve shumë të larta të borxhit. Bazuar në Tumenbayeva (2012), rikapitalizimi i bankave ka shumë gjasa të dështojë nëse nuk shoqërohet me masa shtesë lidhur me përmirësimin e performancës.

Grafiku nr.13: Rikapitalizimi sipas disa shteteve për periudhën kohore 2008 – 2014⁶.

Source: Iwanicz et.al (2016, fq.5)

Grafiku i mësipërm paraqet në mënyrë të përmblëdhur rikapitalizimin në përqindje për periudhën 2008 deri në 2014 për disa shtete të Bashkimit European. Në secilën prej kolonave të skicuara në këtë grafik, paraqiten sipas shënimeve specifike vendet që kanë përfituar nga rikapitalizimi gjatë shtatë viteve të mara në shqyrtim nga autori (*shiko legjendën e grafikut nr.13*) Siç vihet re nga grafiku, Mbretëria e Bashkuar ka kaluar nëpër një proces të konsiderueshëm rikapitalizimi gjatë vitit 2008, dhe ka vijuar ripagimet e rikapitalizimit në vitin pasues. Ndërkohë në periudhat e pikut të krizës, pra në vitin 2009 Gjermania, ka kaluar nëpër të njëjtat hapa dhe kostoja totale e rikapitalizimit në këtë rast ishte e ngjashme me rastin e Mbretërisë së Bashkuar, rreth 60%. Gjermania i ka filluar pagesat e rikapitalizimit, dy vite me vonë në vitin 2011.

Grafiku nr.14: Rikapitalizimi i bankave të vendeve të Bashkimit European për periudhën kohore 2008 – 2014 (në përqindje ndaj PBB-së)

Source: Iwanicz et.al (2016, fq.5)

⁶ Shiko listën e kodeve në shtojcën B në fund të këtij punimi

Grafiku i mësipërm paraqet normën e rikapitalizimit të bankave që kanë hyrë në procesin e ristrukturimit për disa prej vendeve të Bashkimit Europian⁷ për një periudhë kohore nga viti 2008 deri në vitin 2014. Masa e rikapitalizimit është matur në përqindje ndaj produktit të brendshëm bruto. Siç vihet re nga grafiku i mësipërm Greqia dhe Irlanda, në raport me vendet e tjera, kanë përfutur më shumë nga procesi i rikapitalizimit. Greqia ka përfutur si pasojë e rikapitalizimit të sistemit të saj bankar rreth 16 për qind në vitin 2012, ndërsa Irlanda ka përfutur në vitin 2010 rreth 23 për qind të produktit të brendshëm bruto. Kanë qënë këto masa dhe të tjera, që kanë mbrojtur sistemin bankar të këtyre vendeve nga falimentimi.

3.5. Agjensia përballë Bankës Qëndrore

Një aspekt mjaft i rëndësishëm për një reformë ristrukturimi të suksesshme është roli i Bankës Qëndrore si autoritet monitorues dhe garantues gjatë këtij procesi. Dziobek et.al (1998) thekson se Banka Qëndrore duhet të ketë vetëm rol mbështetës, pra nuk duhet të përfshihet në aspektin operacional. Megjithatë nga ana tjetër, lind nevoja për pasjen e një institucioni që duhet të menaxhojë pjesën operationale të procesit.

Në këtë kontekst sugjerohet ngritja e një agjensie të pavarur, e cila duhet të koordinojë dhe të implementojë ristrukturimin. Është e domosdoshme, që në mënyrë që kjo agjensi të operojë me kredibilitet dhe eficiencë agjensia duhet të jetë në gjendje të ndërmarrë një proces të qëndrueshëm monitorimi lidhur me ristrukturimin financiar. Duke qënë se procesi i ristrukturimit kërkon një periudhë relativisht të gjatë kohe, dhe ka kosto shumë të larta fiskale që zakonisht e kanë burimin nga të ardhurat publike, monitorimi i këtij procesi është domosdoshmëri.

Të gjitha vendet me progres të ngadaltë gjatë reformës ristrukturuese janë mbështetur të gjitha në bankën qëndrore, duke konsideruar këtë të fundit si agjensi që udhëheq procesin e ristrukturimit, si për mbështetje me likuiditet po ashtu edhe financim afatmesëm.

Vendet me progres të moderuar u mbështetën në mënyrë domethënëse më pak në Bankën Qëndrore, ndërkohë që vendet që patën progres domethënës pas ristrukturimit u mbështetën tek Banka Qëndrore si agjensi në vetëm 1/5-ën e rasteve. Më pak se gjysma e këtyre vendeve e përdorën

⁷ Shiko listën e kodeve në shtojcën B në fund të këtij punimi

Bankën Qëndrore për mbështetje likuiditeti dhe pak më shumë se gjysma e tyre e përdorën Bankën Qëndrore për financim afat-shkurtër. Dziobek et.al (1998, fq. 9), thekson se në mënyrë që procesi të jetë efektiv, Banka Qëndrore duhet të qëndrojë e gatshme për të asistuar me likuiditet. Për të evituar kostot e implementimit apo ngritjes së institucioneve të reja në skemën e ristrukturimit, Banka Qëndrore mund të luajë një rol të dyfishtë: edhe të monitorojë sistemin bankar edhe të luajë rolin e agjencisë. Megjithatë do të ishte shumë e vështirë që Banka jonë Qëndrore të luajë rolin e bankës së keqe, pasi do të mbivendoset autoriteti kontrollues me autoritetin operacional afatshkurtër.

Gjatë procesit të ristrukturimit disa shtete reduktuan rezervën e kërkuar për një periudhë të përkohshme ose më shumë për kreditë afatshkurtra për qëllime likuiditeti. Megjithatë Dziobek et.al (1998), sugjeron se vendet duhet të shmangin mbështetjen e zgjatur në likuiditet. Po ashtu edhe Banka Qëndrore nga ana e saj duhet të evitojë financimin afatgjatë të bankave. Megjithatë ata theksojnë se ndërhyrja e qeverisë dhe e Bankës Qëndrore në disa raste është e pa evitueshme. Në mënyrë që të evitohet ndërhyrja e Bankës Qëndrore bankat përdorën gjërësisht instrumente financiare dhe transfer-bonds, të cilat nuk rezultuan gjithmonë të suksesshme. Në këtë kuadër ky punim propozon aplikimin e disa lehtësirave fiskale për bankat gjatë periudhës së ristrukturimit

Përsa i përket rolit të qeverisë në sistemin bankar, Avkiran et.al (2007) kanë evidentuar empirikisht se ekziston një marrëdhënie negative midis ndërhyrjes së shtetit dhe eficiencës së sistemit bankar. Kjo për shkakun se shteti mund të shfrytëzojë sistemin bankar për interesa politike.

Bazuar në diskutimin e mësipërm lidhur me ndërhyrjen e shtetit në sektorin financiar dhe besueshmërinë e perceptuar prej publikut, shtrohet diskutimi nëse agjencia e cila duhet të monitorojë procesin e ristrukturimit financiar duhet të jetë shtetërore apo private. Ekzistojnë qasje të ndryshme lidhur me këtë diskutim. Megjithatë e rëndësishme është cili është perceptimi i publikut për këtë agjensi. Duke pasur parasysh që “one size does not fit all” dhe që kredibiliteti dhe besueshmëria janë çështje të lidhura ngushtë me sistemin politik.

Njihen raste kur agjencia ka qenë e mbështetur financiarisht nga sektori privat ashtu siç njihen raste kur kjo agjenci ka pasur mbështetjen e sektorit publik. Në të dyja rastet ka funksionuar, por forma më e përshtatshme për rastin e Shqipërisë do të ishte ajo që i jep më shumë besueshmëri publikut.

Një tezë është ajo që mbështesin skeptikët e sektorit publik, të cilët do të zgjidhnin që agjencia të ishte me mbështetje private, pasi sektori publik ka dështuar disa herë dhe nuk krijon kredibilitet. Nga ana tjetër janë skeptikët e sektorit privat, ata që nuk besojnë në forcën e tregut për të rikthyer ekuilibrat; kjo palë do të dëshironte që agjencia të ishte me financim dhe kontroll nga sektori privat, sepse vetëm ky mund të gjenerojë sukses.

3.6. Kostot e Procesit dhe Barra Financiare

Angazhimi në një proces me përmasa të kësaj natyre, ku përfshihen asetet me probleme të të gjithë sistemit bankar, i cili në kushtet aktuale përbën mbi 90 për qind të sistemit financiar shqiptar—ka kosto shumë të larta dhe deri diku të pa evitueshme. Për të pasur një pasqyrë më të qartë të kostove që ky proces mund ti shkaktojë vendit tonë, fillimisht bëhet një analizë e kostove me të cilat janë përballur vendet që kanë aplikuar këtë skemë më parë.

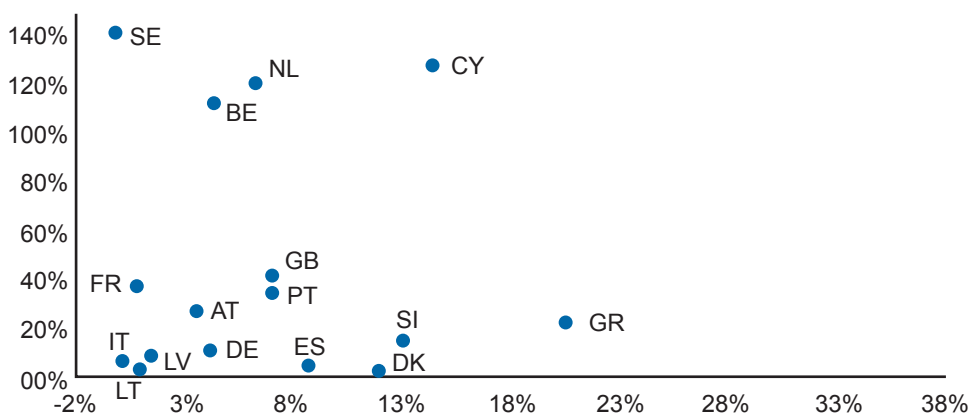
Shtetet që arritën rezultatet më të mira nga procesi i ristrukturimit, pas evidentimit të problemeve të sistemit bankar, i kushtuan një rëndësi më të madhe aftësisë paguese, mungesës së likuiditetit; Sipas tyre, ruajtja e stabilitetit financiar të sistemit bankar fillon me aftësinë paguese dhe menaxhimin e sasisë së likuiditetit. Këto role menaxhohen nga Banka Qëndrore e një vendi, duke theksuar kështu rolin që këto vende i dhanë bankës qendrore gjatë procesit të ristrukturimit. Arsyeja pse Banka Qëndrore mori një rëndësi të madhe është sepse roli i saj si *lender of last resort*, është shumë i rëndësishëm kur vjen puna tek menaxhimi i ekuilibrave bankar. Kjo lloj politike e menaxhimit të situatave problematike të sistemit bankar, redukton kostot e sektorit publik. Megjithatë duhet theksuar se kjo është një lloj mase të cilën Banka Qëndrore mund ta marri vetëm në hapat e para të evidentimit të problemit, por nëse problemi shkon më tej, atëherë kërkohet në mënyrë të domosdoshme ndihma financiare për të mos lejuar dështimin e mundshëm të sistemit bankar.

Ekzistojnë disa indikatorë për matjen e kostove të ristrukturimit, pas implementimit të tij. Një prej tyre është raporti midis ndihmës së shtetit në raport me depozitat e klientëve⁸. Ky raport mund të zhvillohet më tej edhe në kuadër të fenomenit “too big too fail” dhe madhësisë së bankave.

⁸ Iwanicz et.al (2016; fq.7) koduar si ASS_D

Megjithatë, në rastin e këtij studimi, duke qënë se po maten efektet e ristrukturimit në terma ex-ante dhe ex-post, kjo matje është e pamundur. Autorët supozojnë se autoritetet publike synojnë të minimizojnë kostot e ndërhyrjes për bankat të cilat kanë raportin ASS_D (ndihma e shtetit ndaj depozitave të klientëve) më të vogël sesa 1. Ky raport në rastin e vendit tonë, rekomandohet të përdoret pas implementimit të reformës për të parë efektin e saj në indikatorët e likuiditetit.

Grafiku nr.15: Ndhimja financiare në raport me madhësinë e bankave të shpëtura

Burimi: Iwanicz et.al (2016, fq.8)

Grafiku i mësipërm tregon shpërndarjen në koordinata të shteteve bazuar në madhësinë e tyre në raport me PBB-në si edhe ndihmën totale financiare po në raport me PBB-në. Grafiku paraqet marrëdhënien midis ndihmës totale financiare të shprehur në përqindje ndaj produktit të brendshëm bruto (shiko boshtin e abshisave) dhe madhësisë mesatare të bankave të shpëtura të shprehur po ashtu në përqindje ndaj produktit të brendshëm bruto (shiko boshtin e ordinatave). Në këto kushte, perceptimi në tërësi, duke u nisur nga trendline i këtij grafiku është se bankat e mëdha do të marrin edhe ndihmën më të madhe financiare. Sipas këtij supozimi këto vende duhet të ishin pozicionuar djathtas – lart. Ndërkohë nëse analizojmë në mënyrë të detajuar shumicën prej tyre vihet re se vendet dhe ekonomitë e mëdha nuk janë domosdoshmërisht djathtas lart.

Nëse krahasojmë Portugalinë me Britaninë e Madhe, të cilat sipas vendosjes në grafik kanë të njëjtën madhësi në raport me PBB-në, marrin

ndihma të ndryshme financiare. Për pasojë për të njëjtën madhësi në raport me PBB-në, Britania e Madhe merr një ndihmë financiare më të lartë krahasuar me Portugalinë. Megjithatë, ky rast nuk prevalon në të gjitha kushtet.

Nëse krahasojmë Gjermaninë me Belgjikën, të cilat sërish sipas grafikut kanë thuajse të njëjtën madhësi në raport me PBB-në, ndihma financiare nuk është më e njëjtë në raport me të. Belgjika ka marrë një ndihmë financiare disa here më të lartë sesa Gjermania. Pra, nuk mund të thuhet me siguri se të pasurit e një sistemi bankar të madh, të jep apriori privilegjin e ndihmës më të madhe financiare.

Kur flitet për Shqipërinë, duhet pasur në vëmendje se Shqipëria nuk është pjesë e strukturave të Bashkimit European dhe për pasojë ka Bankën e saj Qendrore dhe në këtë kuadër ka dhe politikën e saj monetare, që nuk varet nga Banka Qendrore Europiane, por varet nga Banka e Shqipërisë. Në këtë kontekst, kur problematikën e portofolit të kredive me probleme e paraqesin pak a shumë të gjitha bankat, Banka e Shqipërisë—sipas logjikës së Bankës Qendrore Europiane—mund të përqendroje politikën e saj të financimit drejt bankave më të mëdha nisur nga pesha e tyre në tregun bankar. Megjithatë nuk duhen lënë jashtë vëmendjes bankat e vogla, dështimi i të cilave në sytë e publikut mund të krijojnë efektin e panikut dhe humbjes së besueshmërisë.

Duke qenë se reforma bëhet në funksion të të gjithë sistemit bankar, e duke qenë se vetë sistemi bankar në kuadër të aseteve që ka, menaxhon pjesën dërrmuese të GDP-së, atëherë ky proces shkon përtej sistemit bankar. Për këtë arsye propozohet që kostot dhe barra financiare të ndahet midis publikut, shtetit dhe sistemit bankar.

Figura nr.4: Shpërndarja e barrës financiare përgjatë procesit të ristrukturimit

Burimi: Përshtatur nga autori

Duke pasur parasysh se shteti menaxhon fondet e taksapaguesve, dhe financon skemën pikërisht me këto fonde, atëherë edhe ndërhyrja e shtetit

në mënyrë të tërthortë është e lidhur ngushtë me publikun. Debatet aktuale lidhur me skemën e ristrukturimit dhe ndarjen e barrës midis publikut (*pra taksapaguesve ku kuptohet edhe qeveria*) dhe sistemit bankar (*ku nënkuptohet banka e rrezikuar dhe banka e keqe*), kanë krijuar dy qasje kryesore. Hauck, Neyer dhe Vieten (2011, fq 2) theksojnë dy shembuj të cilët krijojnë edhe dy modele të ndarjes së barrës financiare: modeli gjerman dhe modeli zviceran.

Sipas modelit gjerman, riskun kryesor e mban banka e rrezikuar, ndërkohë sipas modelit të dytë pjesën më të madhe të rrezikut e mban banka e keqe, e cila duke qënë se financohet nga qeveria nëpërmjet fondeve të taksapaguesve, ky i fundit pra publiku mban pjesën dominuese të barrës.

Kostot e ristrukturimit janë të ndryshme për vende të ndryshme, ekzistojnë vlerësime relative në terma të PBB-së për disa vende; për shembull kostot totale të ristrukturimit janë vlerësuar mesatarisht 7.6 për qind të Produktit të Brendshëm Bruto.

Sipas Dziobek dhe Pazarbasioglu (1998), kostot e ristrukturimit variojnë bazuar në kushtet specifike ekonomike dhe politike të shteteve përpara dhe gjatë implementimit të reformës. Në analizën e tyre, ato i klasifikojnë shtetet që kanë eksperiencën e ristrukturimit në 3 grupime: shtete të zhvilluara, shtete me zhvillim të moderuar dhe shtete në zhvillim. Kostot mesatare për secilën prej kategorive në mënyrë respektive janë: 7,34 për qind e PBB-së, 13,36 për qind për vendet me zhvillim të moderuar dhe 24,7% për vendet në zhvillim.

Duke u bazuar në eksperiencën e vendit tonë, i cilin në kategoritë e mësipërme do të gjendej midis vendeve në zhvillim (*përkrah Tanzanisë, Mauritania dhe Kuvajtit*) Shqipëria duhet të përgatitet për një kosto mesatare rreth 25 për qind e Produktit të Brendshëm Bruto. Kjo kosto është relativisht e lartë, për vendin tonë dhe për këtë arsye propozohet ndarja e kësaj kostoje midis: (i) shtetit, (ii) publikut dhe (iii) sektorit bankar. Ku konsiston kosto e secilit prej këtyre aktorëve? Dam dhe Koetter, 2012, Gopp, Hakenes dhe Schabel, 2011, Hakenes dhe Schnabel, 2010 diskutojnë mbi impaktin e ndërhyrjes së qeverisë në procesin e ristrukturimit.

3.6.1. Shteti

Për shtetin pasja e një sistemi të shëndetshëm financiar është një element mjaft i rëndësishëm për disa arsye: *së pari* sepse performanca e bankave, dhe ulja e kredive me probleme ndikon në mënyrë të drejtpërdrejtë Produktin e Brendshëm Bruto (*testuar empirikisht, shiko Shehu, Meka (2015)*), rritet

qarkullimi i parasë në ekonomi; *së dyti* nëse e kundërta lejohet të ndodhë, pra bankat lihen të rrezikojnë falimentimin, duke pasur në konsideratë raportin e aseteve të bankës me PBB-në, kjo do të shkaktonte një tronditje shumë të madhe të sistemit, e cila do të përkthehej në rritje të papunësisë, ulje të besueshmërisë së sistemit financiar dhe jo vetëm si edhe në panik për falimentimin e bankave të tjera; *së treti*, duke menaxhuar këtë problem të sistemit, pra duke rritur përfitueshmërinë, dhe eficiencën e sistemit, rritet kredibiliteti i investitorëve për vendin tonë, e në këtë mënyrë rriten investimet e huaja.

Një qasje interesante lidhur me faktin se pse shteti duhet të përkrahë këtë reformë në mënyrë që bankat të mos shkojnë drejt falimentimit, e argumenton edhe Iwanicz et.al (2016; fq. 3). Përveç argumenteve të renditura më sipër, Gorton dhe Huang (2004)-cituar ne Iwanicz et.al (2016; fq.3) argumentojnë se ndërhyrja e qeverisë është e rëndësishme në rastet kur sasia në shitje e aseteve është shumë e madhe, e tillë që agjentët privatë nuk mund ta përballonin blerjen e tyre si pasojë e mungesës së likuiditetit për periudha të shkurtra kohore. Ata shtojnë se në rastet kur sistemi bankar nuk është solvent, qeveria duhet të sigurojë likuiditetin nëpërmjet letrave me vlerë qeveritare, të mbështetura me të ardhurat fiskale.

Megjithatë në terma afatshkurtër ndërhyrjet nga shteti kanë tendencën të rrisin borxhin publik, por në periudhë afatgjatë ka një ndikim pozitiv në financat publike. Gong et.al (2013) dhe Philippon (2013) cituar në Iwanicz (2016) shpjegojnë se kjo ndërhyrje që është zbatuar edhe në Danimarkë e Suedi, ka për qëllim reduktimin e kostove sociale dhe konsiderohet mjaft efiçiente. Po ashtu sipas autorëve të përmendur më sipër si edhe Çilson (2012) kjo metodë stimulon rritjen ekonomike.

3.6.2. Publiku

Publiku është në mënyrë të tërthortë i përfshirë në skemën e ndarjes së barrës financiare, por drejtpërdrejtë i ndikuar nga performanca e sistemit bankar. Për këtë arsye, është konsideruar si domosdoshmëri që një pjesë të këtyre kostove të ndahen midis publikut, duke qenë se përfitimet e skemës ndahen midis tyre. Si ndahen këto përfitime? Ka dy mënyra sesi publiku përfiton nga skema: *së pari* nëpërmjet normave të interesit. Pastrimi i bilanceve të bankave nga kreditë me probleme, ul presionin e tyre për mbledhjen e të ardhurave të munguara. Në këtë mënyrë bankat nuk ushtrojnë më presion

për rritjen e normave të interesit në kreditë e reja; *së dyti*, duke reduktuar asetet toksike, bankat rrisin përfitueshërinë e tyre.

Bazuar në analizën e Shehu, E (2016), por duke marrë parasysh mungesën e kauzalitetit në analizën lineare regresive, rritja e përfitueshmërisë shoqërohet me rritje të mjaftueshmërisë së kapitalit (*të mbahet në vëmendje se mjaftueshmëria e kapitalit është raport i kapitalit ndaj totalit të aseteve të bankës*) dhe përmirëson raportin e likuiditetit në kushtet optimale. Kjo rrit eficientësinë e sistemin bankar, dhe po ashtu rrit konkurueshmërinë midis bankave. Rritja e konkurueshmërisë, krijon mundësinë e uljes së kostove të shërbimeve bankare ose rritjen e shërbimeve suplementare.

3.6.3. Sektori Bankar

Ky sektor do të ketë një barrë të konsiderueshme në implementimin e reformës pasi, në mënyrë direkte është sektori që gjeneron përfitimet kryesore prej kësaj skeme. Bankat aktualisht kanë në bilancet e tyre humbje si pasojë e kredive me probleme të cilat tejkalojnë nivelin e 20 për qind— nivel ky i cili sipas Dziobek et.al (1998) është sinjali i evidentimit të krizës në sistemin bankar.

Si mund të bashkëpunojnë strukturat për të gjeneruar një zgjidhje sa më eficiente? Shteti mund të lehtësojë barrën fiskale të bankave për një periudhë afatmesme, e cila është periudha që korrespondon me gjenerimin e efekteve të ristrukturimit. Këto shpenzime të kursyera, bankat mund t'i vënë në funksion të reformës.

3.7. Modele dhe Eksperienca të Ristrukturimit Bankar

Autorë të ndryshëm propozojnë mënyra të ndryshme për ndarjen e barrës financiare midis këtyre aktorëve të tregut. Një nga mënyrat e propozuara nga Dziobek et.al (1998) lidhet me ngritjen e një entiteti për sigurimin e depozitave, të financuar nga bankat. Kjo formë rezultoi e suksesshme për vende si Spanja, Peruja, Letonia dhe Bregu i Fildishtë. Këto vende reduktuan humbjet për depozituesit dhe kreditorët e tjerë, pa shkaktuar panik në sistemin financiar.

Një mënyrë tjetër propozon heqjen e kredive me probleme nga bilancet e bankave dhe transferimin e tyre drejt një agjencive, e cila do t'i menaxhojë

ato dhe bashkë me to edhe problemet e aftësisë paguese. Dziobek et.al (1998) në studimin e tyre konstatuan se shumica e vendeve me progres të moderuar dhe substancial kanë përdorur këtë metodë. Grumbullimi dhe mbledhja e kredive me probleme në këtë formë, sipas eksperiencës së vendeve që e kanë zbatuar këtë program, e ka përmirësuar dukshëm bilancin e bankave, duke i'u hequr kështu një barrë të madhe dhe duke i mundësuar atyre të fokusohen më tepër në çështjet e biznesit të tyre. Por megjithatë kjo formë nuk rezulton efiçiente për sa i përket përfitueshmërisë.

Praktika e kredive me probleme apo shitje asetesh është e rëndësishme në kuadër të rristurimit. Kjo metodë mund të realizohet nëpërmjet një agjencie (*formë e centralizuar organizimi*), e cila zakonisht drejtohet nga shteti ose nga disa agjenci të lidhura me bankat që bëjnë grumbullimin e kredive. Kjo metodë është përdorur me sukses nga Suedia gjatë vitit 1991. Eksperiencë të ngjashme kanë edhe vende në tranzicion si Kili apo Filipinet, të cilët e adaptuan praktikën e kredive në mënyrë indirekte duke i krijuar huamarrësve lehtësira borxhi (debt relief) duke i angazhuar njëherësh në rristurimin e sipërmarrjes së tyre të borxhit.

Një mënyrë tjetër rristurimi është edhe mbështetja që bankat e huaja të blejnë bankat vendase të cilat kanë probleme dhe mungesa të theksuara burimesh. Rristurimi bankar është një proces, i cili ka lënë gjurmë gjatë së shkuarës. Bazuar në kushtet specifike dhe në nevojën akute të sistemit bankar për të rritur përfitueshmërinë, shumë vende kanë implementuar këtë reformë. Duhet theksuar po ashtu se ky proces nuk është karakteristikë domosdoshmërisht e vendeve në zhvillim. Një eksperiencë të suksesshme rristurimi ka pasur edhe Suedia në vitin 1991, e cila është një nga vendet me rankimin më të mirë ekonomik (AAA).

Kur flasim për rristurimin e asetëve bankare, duhet theksuar se në implementimin e kësaj reforme ka shumë rëndësi që vendet të shfrytëzojnë avantazhet e tyre konkurruese dhe të adaptojnë reformën sipas kushteve që vendet kanë. Siç është theksuar edhe në krye të këtij punimi, kjo reformë nuk është “një model që i përshtatet të gjithëve”.

Ka shumë shembuj rristurimi,⁹ të suksesshëm apo jo. Një nga shembujt më të diskutuar është rasti i sistemit financiar amerikan në fund të shekullit XIX. Në fund të vitit 1980, më shumë se 1000 institucione kursim-krediti në Shtetet e Bashkuara të Amerikës u kërcënuan ndjeshëm nga risku i aftësisë

⁹ Rast suksesi Bregu i Fildishte fq.11 dhe Mauritania fq 12, Suedia fq13, Kili dhe Spanja, Filipinet

paguese. Në përgjigje të kësaj çështjeje, më pak se një dekadë më vonë, në vitin 1989, me financimin e qeverisë dhe të investitorëve privatë, u themelua “Banka e Keqe”¹⁰, e cila u quajt Resolution Trust Corporation. Për gjashtë vitet në vazhdim kjo bankë mori në menaxhim 747 institucione kursim krediti me një vlerë kontabël rreth 394 bilion dollarë amerikan. Shpëtimi i këtyre institucioneve pati një faturë të koniderueshme për taksapaguesit (nga buxheti i qeverisë) e cila u vlerësua rreth 124 bilionë dollar (Schafer et.al 2009, faqe 7).

3.7.1. Kazakistani

Si pasojë e krizës së fundit financiare, e cila tronditi balancat ndërkombëtare në mbarë globin, sistemi financiar në Kazakistan u lëkund dhe rrezikoi hyrjen në një krizë të thellë. Për këtë arsye, shteti zhvilloi një plan anti-krizë ristrukturimi të sistemit bankar, meqenëse se kjo ishte industria më e zhvilluar dhe më e rrezikuar në kuadër të sistemit financiar të Kazakistanit.

Bazuar në Tumenbayeva (2012), programi ristrukturues u hartua bazuar në katër shtylla kryesore, sipas së cilave synohej: *Së pari*, rikapitalizimi i katër bankave më të mëdha, nëpërmjet shkrirjes së aksioneve të zakonshme dhe të preferuara, njëkohësisht edhe e kredive me probleme. Në këtë kuadër shteti (Fondi përfaqësues shtetëror) kërko një të katërtën e aksioneve votuese në banka, por me qëllimin që shteti nuk do të qëndronte në skemë si aksioner afatgjatë; përkundrazi, aksionarët e bankave do të ishin në gjendje të riblinin aksionet e shitura brenda 5 viteve me një vlerë të shtuar rreth 4 bilionë dollarë amerikanë.

Së dyti, krijimi i Fondit për Menaxhimin e Aseteve Toksike, i cili synon përmirësimin e cilësisë së portofolit të kredive bankare. Qëllimi i këtij fondi është t’i detyrojë bankat të pranojnë humbjen dhe në këtë mënyrë të lehtësojnë bilancin e bankave nga asetet jo likuide. *Së treti*, provigjionimi i burimeve shtesë të likuiditetit për të siguruar ruajtjen e “*timing*” të detyrimeve të bankave, duke njohur dhe pranuar më shumë instrumente si repo të kolateralizuara. *Së katërti*, përmirësimi i kontrollit të shtetit në sektorin financiar. Kërkesat për menaxhimin e riskut dhe kontrollat e brendshme të bankave u rritën ndjeshëm. Të gjitha bankat u orientuan në mënyrë harmonike drejt monitorimit të riskut të likuiditetit.

¹⁰ Shiko shpjegimin tek fjalori i termave në fund të punimi

Ky proces gjeneroi një rritje të konsiderueshme ekonomike deri në vlerën 7.5% në vitin 2011 si edhe një rritje domethënëse të besueshmërisë së publikut në sistemin bankar. Procesi i ristrukturimit në Kazakistan rezultoi i suksesshëm në pastrimin e bilanceve të bankave nga asetet toksike, reduktimin e ndjeshëm të borxhit të jashtëm, në zhvillimin e qëndrueshëm, krijimin e kushteve për rritjen e performancës.

3.7.2. Bregu i Fildishtë

Një nga vendet që ka pasur sukses në implementimin e reformës së ristrukturimit bankar është edhe Bregu i Fildishtë, i cili e filloi këtë proces në vitin 1991. Problemet e sistemit financiar filluan 1986, kur rënia e çmimit të kakaos dhe kafesë çoi sistemit drejt një rënie të konsiderueshme të kreditimit të sistemit bankar, deri në likuidimin e 4 nga 5 bankave shtetërore. Për pasojë në vitin 1991 shteti vendosi të çojë sistemin financiar drejt një plani ristrukturimi me mbështetjen e Bankës Botërore (Dziobek, et.al 1998, fq:11).

Ristrukturimi u fokusua më shumë në rikapitalizimin dhe rigjenerimit të likuiditetit në sistemin bankar. Shumë banka tregtare u rikapitalizuan me ndërhyrjen e qeverisë dhe me kapital të ri nga sektori privat. Bankave tregtare josolvente, i'u dhanë dy mundësi: të mbyllnin aktivitetin dhe të procesonin më likuidimin, ose të injektonin kapital të ri, pa e marrë parasysh “too big to fail”. Gjatë kësaj kohe Banka Qendrore përkatëse suportoi bankat me likuiditet, dhe në vitin 1992 këto banka rigjeneruan aktivitetin e tyre dhe ishin në gjendje të vijonin me kredi dhënie në shumata të vogla.

Konkretisht ky proces u shoqërua me një sërë reformash të suksesshme operacionale, të tilla si: (i) ndryshime në menaxhimin e bankave, (ii) reduktim të stafit dhe numrit të degëve të bankave tregtare, (iii) përmirësimi i strukturës ligjore, fiskale, kontabël dhe politikave monetare. Në këtë kontekst, në mesin e vitit 1991 u prezantuan dispozita prudenciale, të cilat përcaktonin: kërkesa më të forta për mjaftueshmërinë e kapitalit si edhe limitim e kredisë (në sasi dhe numër) për një huamarrës të vetëm. Kjo reformë në Bregun e Fildishtë u shoqërua vazhdimisht gjatë edhe pas procesit me mbikëqyrje të vazhdueshme financiare si dhe me rritjen e auditimeve bankare.

Si pasojë e kësaj reforme, në vitin 1994, performanca e bankave (e matur në këtë rast me kthimin nga kapitali) u rrit me thuajse 10 për qind. Këto

rezultate filluan të bëheshin evidente vetëm pas 2-3 vitesh nga implementimi i reformës. Ky proces në vazhdim u mbështet nga Fondi Monetar Ndërkombëtar dhe në fund të vitit 1994 sistemi rifitoi përfitueshmërinë dhe kredibilitetin financiar.

3.7.3. *Mauritania*

Mauritania, është rast sa i ndryshëm aq edhe i ngjashëm me Bregun e Fildishtë. Dy nga industritë më të zhvilluara të këtij vendi janë peshkimi dhe agrikultura, të cilat zinin peshën kryesore në bilancet e bankave. Por gjatë vitit 1988 këto industri patën një lëkundje të fortë, dhe për pasojë humbën mundësinë për të shlyer kreditë. Kjo gjendje vështirësie financiare u pasqyrua në mënyrë direkte në bilancet e bankave. Për këtë arsye në vitin 1990 u implementua programi i ristrukturimit bankar. Por megjithatë bankat vijonin t'u jepnin kredi këtyre dy industrive, dhe ndërkohë situata nuk po shihej të kishte përmirësime. Në të njëjtën kohë, mbikëqyrja financiare nuk po funksiononte siç duhet dhe kërkesat e mbulimit të kapitalit ishin shumë të dobëta. Plani i privatizimit po merrte shumë kohë dhe ndërkohë kreditë me probleme ishin shumëfishuar dhe në fund të vitit 1991 kishin arritur në nivelin 50%; po ashtu edhe kostot ligjore për ndjekjen e tyre.

Në këto kushte, kur tentativa për ristrukturim kishte dështuar. Megjithatë në vitin 1992-1994, me mbështetjen e Fondit Monetar Ndërkombëtar, u ndërmor edhe një tentativë e dytë. Banka e zhvillimit, e cila kishte suportuar këto industri u likuidua; bankat tregtare u rikapitalizuan dhe u privatizuan plotësisht; procesi i mbikëqyrjes financiare u përforcua; po ashtu qeveria ngriti një agjenci për kontrollin e kredive me probleme. Në vitin 1995, u vunë re efektet e para të një reforme të suksesshme, të cilat konsistuan në një rritje të ndjeshme të përfitueshmërisë. Tentativa e dytë e ristrukturimit i kushtoi shtetit 7.6% të PBB-së, ku më shumë se gjysma u përdor për të likuiduar bankën e zhvillimit.

3.7.4. *Suedia*

Në fillimet e vitit 1990, Suedia u përball me një krizë bankare, si pasojë e dhënies së kredive pa limit drejt industrisë së pasurive të paluajtshme, e cila i lëkundti thuajse të gjitha parametrat financiarë dhe ekonomikë të vendit. Transparenca dhe informimi ishin dy elementët kryesorë të përdorur për

të rifituar besimin e publikut. Gjatë kësaj krize, sipas Schafer et.al (2009) humbjet nga kreditë me probleme u vlerësuan më shumë se 12 për qind e PBB-së së Suedisë gjatë pot ë njëjtë vit.

Në përgjigje të kësaj situatë qeveria vendosi të ristrukturojë sistemin bankar nëpërmjet: (i) injektimit të kapitalit dhe (ii) garantimit të kredive. Në 1992 qeveria ngriti Autoritin për Suportin Bankave; kjo ishte agjensia që do të udhëhiqte procesin e ristrukturimit gjatë asaj kohe dhe njëkohësisht ngriti dy “banka të këqija”¹¹ të mbështetura tërësisht nga qeveria suedeze. Gjatë kësaj kohe në portofolin e kredive me probleme numëroheshin 3000 huamarrës, nga të cilët 1274 ishin cilësuar si kredi të këqija. Këto të fundit i’u transferuan Bankës Nordbanken, e cila u mor në mbështetje nga Banka e Keqe Securum (Macey (1999), Bergstrom, Englund dhe Thorell (2003)). Totali i aseteve me probleme që kjo e fundit mori në dorëzim u vlerësuan rreth 21 për qind e aseteve totale të bankës. Ndërkohë banka tjetër, Retriva mori në menaxhim 45 për qind të aseteve të bankës Gota. Nordenbanken u bashkua me Gota Bank në vitin 1993, dhe krijuan bankën që sot njihet si Nordea Bank, në të cilën qeveria Suedeze mban 19,9 për qind të kapitalit.

Veç të tjerash, u vendosën disa standarde sipas të cilave u vendos se cilat banka duhet të shpëtoheshin dhe cilat jo, në varësi të kostos dhe përfitimit që sillte mos lënia në falimentim e një banke. Në vijim, bankat ngritën filiale të cilat do të menaxhonin portofolin e kredive me probleme.

Ndryshe nga vendet e tjera—ku bë përgjigje të ristrukturimit Bonot e qeverisë u shkëmbyen me kreditë me probleme të bankave— Suedia e pagoi koston e ristrukturimit (injektimin e kapitalit dhe garancinë për kreditë me probleme) nga buxheti i qeverisë. Kostoja totale e qeverisë për këtë reformë sipas Dziobek et.al (1998) u vlerësua 5.9% e PBB-së, ku pjesën më të madhe të secilës e zinte injektimi i kapitalit. Në vitin 1996 pasi sistemi u balancua, fond i garancisë u tërhoq.

3.7.5. Kili dhe Spanja

Kriza sistemike në Kili dhe në Spanjë nisi në fillimet e vitit 1980. Problemet e para në Spanjë u shfaqën që në vitin 1970, si pasojë e çmimeve të karburanteve. Ndërkohë në Kili recesioni mori përmasa të mëdha si pasojë e rritjes së normave të interesit të U.S. në vlera historike. Vlera e pesos ra 90% në raport me dollarin amerikan, dhe kjo automatikisht u pasqyrua në

¹¹ Securum dhe Retriva

rritjen e kredive në monedhë të huaj ndaj huamarrësve vendas. Sistemet bankare të këtyre vendeve, me kalimin e viteve u liberalizuan, u zgjeruan dhe ndërmorën risqe të mëdha pa qenë të mbrojtur ligjërisht nga pikëpamja menaxheriale prej tyre.

Këto dy vende vendosën të shkojnë drejt rristurimit përkatësisht Spanja në vitin 1980 dhe Kili tre vite më pas. Në të dyja shtetet, ishte Banka Qendrore që mori rolin udhëheqës të reformës që nga nisja e procesit, vazhdimi dhe deri në financimin e strategjive. Në Kili, Banka Qendrore mbështeti 14 nga 26 banka dhe 8 nga 17 kompani private financimi. Në fund të procesit, 8 bankat u likuiduan dhe të gjitha kompanitë private të financimit.

Të dy këto shtete i kushtuan një rëndësi të konsiderueshme rritjes së funksionit të autoritetit të mbikëqyrjes bankare. Në mesin e vitit 1980 sistemi bankar në Spanjë rifitoi kredibilitetin me një kosto totale prej 15% e PBB-së.

Përsa i përket kostove duhet theksuar se Spanja e menaxhoi procesin e rristurimit më kosto më të ulëta krahasuar me Kilin. Ky i fundit pati kosto shumë të larta të cilat u vlerësuan sa një e treta e PBB-së. Por përpos kostove të larta procesi nuk garantoj një sukses të menjëhershëm; në katër vitet e para të rristurimit parametrat e përfitueshmërisë dhe raportet e kapitalit vazhdonin të ishin në nivele më të ulëta dhe shpenzimet operationale shumë të larta krahasuar me periudhën e para krizës.

Por ka disa arsye pse procesi i rristurimit ishte më i suksesshëm në Spanjë sesa në Kili. Banka Qendrore Spanjolle vendosi ndarjen e kostove me bankat dhe mori disa masa në drejtim të përmirësimit të qeverisjes së korporatave. Banka Qendrore e Spanjës krijoi një ndarje midis aktiviteti bankar nga politika monetare dhe mbikëqyrja; këto dy të fundit BQ i'a atribuoi një Fondi Garancie.

Po ashtu Spanja mori disa hapa në drejtim të rikapitalizimit; borxhet ekzistuese u fshinë dhe u injektua likuiditet për të shtuar kapital dhe më pas bankat i'u shitën aksionerëve (Dziobek et.al 1998)

Ndërkohe në Banka Qendrore e Kilit mori përsipër shpenzime të mëdha fiskale, me supozimin se kostot financiare do të rikuperonin ato operationale. Po ashtu barra financiare i'u shty zotëruesve të bankave për të ardhmen, kështu që Banka Qendrore e Kilit mori përsipër pjesën më të madhe të barrës financiare.

3.7.6. Filipinet

Reforma e ristrukturimit në Filipine filloi në vitin 1984. Problematika kryesore që u vu re në këtë vend ishin bankat shtetërore. Në vitin 1970, rritja e normave ndërkombëtare të interesit, e vështirësuan financimin e borxhit të jashtëm në vend, dhe në vitin 1983 qeveria filipinase shpalli moratoriumin, i cili u shoqërua me një gjendje paniku dhe largim kapitali.

Përpos këtij fakti, mungesa e një rregullimi të mirë bankar dhe indiferenca ndaj praktikave bankare, e përkeqësuan situatën. Me qëllim që të mbanin gjallë ritmin e sistemit bankar, bankat u lejuan që të kreditonin ndërmarrjet që ishin në vështirësi financiare dhe nga ana tjetër agjencia përgjegjëse për mbikëqyrjen bankare i dha bankave me probleme mundësinë që të tejkalonin vështirësitë, pavarësisht rregullores dhe standardeve të përcaktuara bankare. Në këto kushte në vitin 1985, dy bankat më të mëdha shtetërore, të cilat dispononin 50 për qind të asetëve totale të sistemit, shkuan drejt falimentimit.

Në këto kushte, programi i ristrukturimit filloi me:

- heqjen e kredive me probleme nga asetete e këtyre bankave dhe mbulimin e tyre me borxh nga qeveria, e cila u shlye 3 vite më pas;
- u ngrit një agjensi (Trasti për Privatizimin e Aseteve), e cila menaxhonte kreditë me probleme dhe operacionet e rimëkëmbjes
- forcoi rregullimin dhe rriti vëmendjen ndaj standarteve bankare
- i kushtoi rëndësi të konsiderueshme ristrukturimit operacional (menaxhim të ri dhe reduktim i konsiderueshëm i kostove)
- u rrit shpeshtësia e kontrollit nga grupet e auditimit të jashtëm;

Kështu sistemi financiar u kthye në parametrat e duhur dhe ishte gati për t'u privatizuar, dhe përballoi me sukses krizën aziatike të vitit 1997.

3.7.7. Meksika

Meksika është një nga vendet që po ashtu shkoi drejt reformës ristrukturuese. Pas turbullirave financiare të vitit 1982 dhe më pas në vitin 1995, autoritetet vendosën ndërhyrjen në sistemin bankar nëpërmjet ristrukturimit. Programi i ndërtuar prej tyre konsistonte në: (i) krijimi i lehtësirave likuide nëpërmjet

Bankës Qendrore; (ii) program i përkohshëm kapitalizimi, sipas të cilit bankat emëtojnë subordinated debt (të cilin e bleu agjencia që merrej me kreditë me probleme dhe bankat jo solvente), i cili mund të konvertohej në aksione të zakonshme; (iii) kapitalizimi dhe skema e blerjes së kredive, sipas të cilës bankat i'a shitën kreditë me probleme agjencisë (që ishte angazhuar të menaxhonte bankat jo solvente) në këmbim të premtimeve që mbartin interes, të cilat këto të fundit zëvendësuan kreditë me probleme në bilancin e bankave; (iv) ndërhyrjet në rastet e falimentimit të bankave me qëllim që të rikthejnë aftësinë paguese (Barros et.al, 2013, fq.100).

Eksperiencia e këtyre vendeve, nuk është një garanci suksesi për aplikimin i këtij procesi në çdo shtet, por sigurisht përfaqëson një shembull dhe disa sugjerime se si ky proces mund të menaxhohet me kosto sa më të ulëta dhe me eficiensë sa më të lartë. Pavarësisht se pikënisja e krizës në vende të ndryshme ka qenë e ndryshme, problemi ka derivuar gjithmonë në rritjen e kredive me probleme. E pavarësisht se problemi ka qenë i njëjtë, platforma e zgjidhjes që këto vende kanë aplikuar ka qenë krejtësisht e ndryshme. Siç vihet re, në shumicën e rasteve, ngritja e agjencisë ose e fondit të garancisë, rrit kredibilitetin e implementimit të reformës.

3.7.8. Italia

Italia nuk ka qenë një nga vendet me të cilën Bashkimi Europian është krenuar përse i përket shëndetit ekonomik; Përveç se ishte pjesë e PIIGS¹², gjysmë dekada e fundit duket se ka qenë fatkeqe për Italinë përse i përket sistemit bankar. Asetet toksike të bankave italiane u shndërruan në një kërcënim të madh për ekonominë e vendit. Gandrud dhe Hallerberg (2017) në studimin e tyre mbi problematikat e kredive me probleme në sistemin bankar në Itali e Japoni, i quajtnë bankat që rrezikonin përfitueshmërinë e tyre "*banka zombi*", pasi në vend që të rrisnin efikasitetin e sistemit financiar, po e cënonin atë. Banka "*zombi*" sipas autorëve të përmendur më sipër janë bankat, portofoli i kredive me probleme të të cilave nuk është aq i madh sa mund t'i bëjë ato insolvente, por mjaftueshëm për t'i reduktuar atyre kapacitetin e kredi dhënies produktive. Prania e këtyre bankave në sistem, sipas Fuji dhe Kaeai (2010) kontribuon negativisht në rritjen ekonomike të vendit.

¹² PIIGS është një akronim, i cili i referohet pesë shteteve të Bashkimit Europian të cilët u konsideruan si ekonomitë më të dobëta të këtij unioni si pasojë recesionit të thellë ekonomik që kaluan. PIIGS përfshin: Portugalinë, Irlandën Italinë, Greqinë dhe Spanjën.

Për të evituar përkeqësimin e situatës pasi niveli i kredive me probleme kishte kapur shifrën 16 për qind, qeveria Italiane në dhjetor të vitit 2016 shpenzoi 20 bilionë euro për rikapitalizimin e bankave. Banka, e cila e faturoi më shumë qeverinë italiane ishte banka Monte dei Paschi di Siena. Ky hap i qeverisë Italine u cilësua si përpjekje në drejtimin e duhur nga studiuesit Gandrud dhe Hallerberg (2017), pasi rikapitalizimi i dha bankave mundësinë të qëndrojnë në treg, të japin sërish kredi dhe të gjenerojnë të ardhura duke rritur kështu potencialin për investime dhe shpenzime. Kjo paketë ndërhyrjeje pritet që t'i transformojë bankat “zombie” në banka të shëndetshme.

Gandrud dhe Hallerberg (2017: fq.6) vënë në dukje dy qasjet kryesore se si Italia vendosi të përballojë krizën e kredive me probleme: nëpërmjet mbështetjes së sektorit privat dhe atij publik. Sipas së parës, ata propozuan se Italia mund të vetë ri kapitalizohej nëpërmjet tregjeve financiare private dhe ndërkombëtare. Megjithatë kjo qasje është më e përshtatshme për bankat e mëdha, pasi këto të fundit kanë peshë më të madhe dhe mund të ndikojnë tregjet financiare globale apo vendase.

Qasja e dytë i referohet mbështetjes në sektorin publik, i cili mori përsipër të mbushë boshllëqet e sistemit bankar, por megjithatë nuk ja doli pa mbështetjen e sektorit privat. Qeveria italiane vendosi të mos shpenzojë për të nxjerrë sistemin nga kriza, me argumentin se një veprim i tillë do të nxiste “hazardin moral”. Bankat sipas tyre duhet të marrin përsipër kostot për riskun që kanë marrë përsipër, në të kundërt do të rritej tendenca e tyre abuzuese.

Për të dalë nga kriza, Italia u mbështet kryesisht në dy shtylla kryesore: së pari në ri kapitalizimin e sistemit bankar dhe së dyti në përfshirjen e një institucioni të pavarur rregullator, rol ky të cilin e luajti Banka Qendrore Europiane. Efekti i këtij procesi për sistemin bankar italian nuk dha rezultatet e dëshiruara.

3.7.9. Japonia

Përgjatë viteve ‘80- ‘90 kur ekonomia Japoneze u trondit nga kolapsi që pësoi tregu i pasurive të paluajtshme dhe nga rënia e theksuar ekonomike, u evidentua ndër të tjera edhe problemi i kredive me probleme. Deri përpara krizës së viteve ‘90, metoda sesi Japonia i i bënte ballë problemeve të sistemit financiar ishte nëpërmjet bashkimi të bankave të dobëta me ato më të shëndetshme. Gjatë kësaj krize, qeveria Japoneze pasi dështoi me

dy bankat më të mëdha në vitin 1994 vendosi të mos mbështetej më tek sektori privat dhe bashkimi i bankave. Kjo edhe për faktin se gjatë viteve '94 Banka e Tokios dhe Banka Anzen kishin në treg një portofol depozitash në vlerën 210 bilionë jen japonez, e për pasojë asnjë bankë nuk do ishte në gjendje të hynte në procesin e shkrirjes dhe bashkimit me to.

Japonia zgjodhi të kombinojë sektorin publik dhe atë privat dhe për t'a nxjerrë sistemin bankar nga kriza, u injektuan gjithsej 290,6 bilion jenë japonezë, nga të cilat vetëm 80 bilionë erdhën nga Banka e Japonisë, pjesa tjetër ishte kontribut i sektorit privat. Por ky ri kapitalizim i sektorit bankar nuk ishte i mjaftueshëm për të nxjerrë sistemin nga kriza.

Në vijim qeveria Japoneze mori masa për futjen në skemë të një Agjencie për mbikëqyrjen financiare, e cila do të operonte e pavarur nga Banka Qendrore dhe nga Ministria e Financës. Gandrud & Hallerberg (2017) e vlerësuan këtë si zgjidhjen e duhur për t'a nxjerrë sistemin bankar nga problematikat. Përfshirja e autoriteteve publike (si Ministria e Financave dhe Bankës Qendrore) u vlerësua pozitivisht për faktin se duke qenë grupe interesi, atyre nuk do ti interesonte të ekspozoheshin për problemet e sistemit.

Vëmendje të rëndësishme mori pastrimi i bilanceve të bankave, nëpërmjet ngritjes së një korporate për administrimin e kredive dhe një banke për grumbullimin e këtyre kredive, të cilave i'u besua menaxhimi i kredive me probleme nga institucionet që dështuan. Këto dy institucione në vitin 1999 u bashkuan në një korporatë të vetme Korporata për Grumbullimin dhe Zgjidhjen e kredive me probleme (Resolution and Collection Corporation - RCC)—që veprroi si kompani për menaxhimin e aseteve (Asset Management Company - AMC¹³), qëllimi i të cilës ishte menaxhimi i kredive të këqija si tek bankat solvente ashtu edhe tek ato jo solvente. Reforma për nxjerrjen e sistemit nga kriza u shoqërua me hartimin e një programi agresiv për rigjallërimin financiar të sistemit bankar, qëllimi i të cilit ishte rritja e kërkesave për vlerësimin e cilësisë së portofolit të kredive. Të gjitha këto masa u shoqëruan me një rënie drastike të portofolit të kredive me probleme në sistemin bankar Japonez. Këto rezultate u bënë të dukshme në një periudhë afatmesme.

Skema Gjermane

Qeveria Gjermane krijon një bankë të keqe, e cila merr nga bankat e tjera kreditë me probleme me çmim zero dhe zotohet të mbulojë të gjitha

¹³ Kompanitë për menaxhimin e aseteve (akronimi në anglisht AMC) në skemën e ristrukturimit të aseteve bankare luajnë rolin e Bankës së Keqe

shpenzimet e tjera nga buxheti i taksapaguesve. Secila bankë e mirë, ka një llogari të vetën tek banka e keqe dhe ndërkohë qeveria ri kapitalizon bankat e mira. Ndërkohë sipas këtij plani, qeveria përdor bonot e thesarit për të kompensuar bankën e mirë për transferimin e aseteve drejt bankës së keqe. Këto bono thesari, janë barrë për taksa-paguesit.

Bankat që marrin pjesë në këtë proces, krijojnë një bankë të keqe që operon si mekanizëm për qëllime të veçanta, të cilin në seksionin më sipër e kemi përmendur (SPV-Special Purpose Vehicle). Kjo bankë i merr kreditë me probleme me 10 për qind skonto nga vlera e tyre kontabël. Në këmbim banka e keqe, do të transferojë bonot (të garantuara nga qeveria) që i korrespondojnë vlerës së skontuar drejt bankës (Schafer et.al 2009:19). Në fund të periudhës, banka merr të ardhura duke qenë se banka e keqe shlyen bonot qeveritare. Nëse banka e keqe në fund të periudhës gjeneron humbje, banka është e detyruar që fitimet e periudhave të ardhshme t'i kalojë në buxhetin e shtetit derisa të balancohet deficit i krijuar nga shpëtimi i saj. Ndërsa në rast se banka e keqe do të gjeneronte të ardhura pozitive, këto të ardhura do t'i shpërndahen aksionareve (shiko Schafer et.al 2009).

Një nga masat e zbatuara nga autoritetet gjermane është mbyllja e detyrueshme e bankave në rast se raporti i kapitalit bazë (core capital) bie nën nivelin 4 për qind, pasi këto banka krijojnë pasiguri në tregun bankar. Po ashtu në sistemin bankar gjerman aplikohet limitimi i kredive që bankat mund të japin, në rast se këto banka kanë mungesë kapitali.

Plani që qeveria gjermane i hartoi lidhur me bankën e keqe me sugjerimin e Shoqatës Gjermane të Bankave, propozon ndër të tjera edhe ngritjen e një mekanizmi specifik (SPV-Special Purpose Vehicle) për secilën bankë që merr pjesë në procesin ristrukturues. Ky mekanizëm ka për qëllim të transferojë bonot qeveritare drejt bankave pjesëmarrëse me një normë skontimi, në këmbim të aseteve toksike. Kjo është një formë mikse organizimi, sipas së cilës sugjerohet krijimi i një llogarie në secilën bankë të rrezikuar, e cila më tej sugjeron krijimin e një bankë të keqe të financuar nga qeveria. Por duhet theksuar se kjo zgjidhje shihet me skepticizëm për shkak të konfliktit të interesit që mund të krijohet.

Tabela e mëposhtme, përmbledh në mënyrë të përqendruar informacionin kryesor lidhur me kushtet, që i çuan këto vende drejt ristrukturimit bankar, instrumentet kryesore që përdoren efekti, që kjo reformë pati në situatën e përgjithshme financiare si edhe kostot e reformës për secilin prej këtyre vendeve.

Tabela nr.2: Përmbledhje e eksperiencave të Ristrukturimit Bankar

	Kushtet që e çuan sistemin drejt rristurimit	Instrumentet e përdorura	Efeti në sistemin financiar	Kosto /PBB
Bregu i Fildishit 1991-1994	rënia e çmimit të kakaos dhe kafesë → rënie të konsiderueshme të kreditimit të sistemit bankar	- rikapitalizuan me ndërhyrjen e qeverisë - suporti me likuiditet Ristrukturim operacional: (i) ndryshime në menaxhimin e bankave, (ii) reduktim të stafit dhe numrit të degëve të bankave tregtare, (iii) përmirësimi i strukturës ligjore, fiskale, kontabël dhe politikave monetare. -kërkesa më të forta për mjaftueshmërinë e kapitalit -limitim e kredisë -mbikëqyrje të vazhdueshme bankare	performancë e bankave (e matur në këtë rast me kthimin nga kapitali) u rrit me thuajse 10 për qind	
Mauritania 1990-1991 / 1992-1994	Kriza e peshkimit dhe agrikulturës, → rrit riskun e aftësisë paguese → rritje e Kredive me Probleme (deri në 50%) dhe rritje e kostove ligjore	Banka e zhvillimit, e cila kishte suportuar këto industri u likuidua; bankat tregtare u rikapitalizuan dhe u privatizuan plotësisht; procesi i mbikëqyrjes financiare u përforcua; po ashtu qeveria ngriti një agjenci për kontrollin e kredive me probleme.	rritje të ndjeshme të përfitueshmërisë	7.6%
Suedia 1992-1996	Sektori i pasurive të paluajtshme → rritje e kredive me probleme	Transparenca & informimi (i) injektimit të kapitalit (ii) garantimit të kredive. -qeveria ngriti Autoritetin për Suportin Bankave; - bankat ngritën filiale të cilat do të menaxhonin portofolin e kredive me probleme. -injektim kapitali	Rritje e përfitueshmërisë Reduktim i kredive me probleme fond i garancisë u tërhoq.	5.9%
Kili 1983	Rritja e normave të interesit të U.S. në vlera historike → Vlera e pesos ra 90% në raport me dollarin amerikan, → rritje e kredive në monedhë të huaj ndaj huamarrësve vendas.	Banka Qendrore udhëhoqi reformën - forcuan mbikëqyrjen bankare	Përmirësim i mbikëqyrjes së sistemit bankar	Rreth 30%

Spanja 1980	-çmimeve të karburanteve -kredite me probleme	Banka Qendrore udhëhoqi reformën -forcuan mbikëqyrjen bankare -Banka Qendrore Spanjolle vendosi ndarjen e kostove me bankat dhe mori disa masa në drejtim të përmirësimit të qeverisjes së korporatave. -Banka Qendrore e Spanjës krijoi një ndarje midis aktiviteti bankar nga politika monetare dhe mbikëqyrja; këto dy të fundit BQ i'a atribuoi një Fondi Garancie. -Po ashtu Spanja mori disa hapa në drejtim të rikapitalizimit; borxhet ekzistuese u fshinë dhe u injektua likuiditet për të shtuar kapital dhe më pas bankat i'u shitën aksionerëve	Riorganizim të sistemit bankar duke ndarë politikën monetare nga mbikëqyrja	15%
Filipine 1984	Krize bankare ritja e normave ndërkombëtare të interesit → vështirësoi financimin → qeveria filipinase shpalli moratorium → panik e largim kapitali	-mbulimin e kredive të këqija me borxh nga qeveria; -ngritja e agjensisë e cila menaxhonte kreditë me probleme -forcoi rregullimin dhe vëmendjen ndaj standarteve bankare -mori rëndësi rristurimi operacional -u rrit shpeshtësia e kontrollit nga grupet e auditimit të jashtëm;	-U forcuan standartet e sistemit bankar -rritje përfitueshmërie	NA
Meksika 1995	Kreditë me Probleme	- krijimi i lehtësirave likuide nëpërmjet BQ; - program i përkohshëm kapitalizimi; - kapitalizimi dhe skema e blerjes së kredive; bankat i'a shitën kreditë me probleme agjensisë në këmbim të premtimeve që mbartin interes, të cilat këto të fundit zëvendësuan kreditë me probleme në bilancin e bankave; - ndërhyrjet në rastet e falimentimit të bankave me qëllim që të rikthejnë aftësinë paguese.	Rikthim shumë i lehtë i aftësisë paguese.	NA
Itali	Kreditë me probleme shndërruan bankat e shëndetshme në banka të ashtëquajtura zombi.	Italia vendosi të përballojë krizën e kredive me probleme: nëpërmjet mbështetjes së sektorit privat dhe atij publik, duke u mbështetur kryesisht në dy shtylla kryesore: së pari në rikapitalizimin e sistemit bankar dhe së dyti në përfshirjen e një institucioni të pavarur rregullator, rol ky të cilin e luajti Banka Qendrore Europiane. Reformat në Itali nuk dhanë rezultatin e shumë pritur.	Ndryshimi në nivelin e përfitueshmërisë ishte i përkohshëm dhe i papërfillshëm	NA

Japoni	Kreditë me probleme	Përpara se Japonia të ndërhynte në menaxhimin e kredive me probleme, zgjodhi të forcojë një prej parakushteve të cituar në kapitullin e parë të këtij punimi. Ajo përfshiu në proces dy institucione rregulatore të pavarura, të cilat më vonë u bashkuan në një agjenci e cila operonte si një bankë e keqe. Përveç futjes së agjencisë në skemën e ristrukturimit, Japonia hartoi njëkohësisht një plan agresiv për menaxhimin e përfitueshmërisë dhe vlerësimin e portofolit të kredive. Këto masa bënë që në një periudhë afatmesme të lexohen produktet e para të kësaj skeme	Rënie e ndjeshme e portofolit të kredive me probleme Rritje e përfitueshmërisë së sistemit bankar Riklasifikim i 50% të kredive si normale	0,06%*
--------	---------------------	--	--	--------

Burimi: Përshtatur nga autori

* Vlerësuar nga autori duke marrë në konsideratë GDP e Japonisë në periudhën kur është bërë rikapitalizimi i sistemit bankar. Kjo kosto përfshin vetëm koston që vjen direkt nga rikapitalizimi i sistemit dhe injoron kostot e tjera, për shkak të mungesës së vlerësimeve për kostot e tjera të fshehura.

Ristrukturimi është një program që është zbatuar në shumë vende të tjera së fundmi, të tilla si: Austria, Belgjika, Qipro, Greqia, Letonia, Gjermania ku bankat u ndanë në banka të mira dhe banka të këqija.

Megjithatë bankat jo gjithmonë duhet t'i nënshtrohen risktrukturimit. Ka edhe raste kur pavarësisht domosdoshmërisë për të rikthyer sistemin financiar në kushtet e përshtatshme të përfitueshmërisë dhe rritjes së aftësisë paguese, kostot e ristrukturimit janë shumë më të larta krahasuar me lënien në falimentim të një banke.

Po ashtu për t'u pasur në konsideratë është edhe fakti se një dizenjim i keq i procesit të privatizimit çon në krizë bankare. Eksperiencë të ngjashme kanë pasur vende si Kili dhe Meksika. Problematika të tilla kanë qenë, *mbivlerësimi i asetëve, legjislacioni i dobët i përqendrimit të bankave etj.* Por megjithatë probleme të ngjashme kanë edhe ekonomitë e centralizuara.

Përtej të tjerash duhet theksuar se ndërhyrjet në sistemin bankar nuk duhen bërë pasi bankat të falimentojnë, por në momentin që konstatohet një humbje afatshkurtër e përfitueshmërisë. Gandrud dhe Hallerberg (2017) theksojnë se bankat mund të mos kenë falimentuar, por janë jo-efektive; ky është momenti kur duhen bërë ndërhyrjet në sistem.

3.8. Efektet e Ristrukturimit Bankar

Sipas një analizë të bërë për vendet në zhvillimin të Azisë Lindore¹⁴ janë matur efektet e ristrukturimit për një periudhë analize 5-vjeçare. Ata kanë konstatuar se brenda 5 viteve të aplikimit të ristrukturimit bankar, kostot kanë qenë relativisht më të larta krahasuar me përfitimet brenda të njëjtës periudhë. Por bazuar në studimin e FMN-së për efektet e ristrukturimit, duhet një periudhë afatmesme ose afatgjatë, që efektet e ristrukturimit të bëhen të dukshme. Po ashtu, është provuar empirikisht se rastet e shkrirjes dhe bashkimit midis bankave janë të lidhura pozitivisht me eficiencën e sistemit bankar.

Një konstatim tjetër nga ristrukturimi financiar i këtyre vendeve në zhvillim është relacioni negativ midis eficiencës së bankave dhe hyrjes së bankave të huaja në vend. Ky konstatim bie në kundërshtim me literaturën, sipas së cilës bankat e huaja janë më eficiente sesa bankat vendase. Kim dhe Lee (2004) shpjegojnë së gjatë periudhës së krizave financiare, bankat e reja, që operojnë në një vend të huaj, fokusohen më shumë në cilësinë e aseteve sesa në produktet bankare. Po ashtu një shpjegim tjetër lidhur me këtë rezultat është se duke qenë se vendet e Azisë Lindore janë të mbi-rregulluara, bankat e huaja janë të disfavorizuara krahasuar me bankat vendase.

3.9. Ristrukturimi i Kapitalit dhe Ristrukturimi i Aseteve

Duke nisur nga ristrukturimi i aktiveve të një banke, në analizë marrim nivelin e kredive të dhëna prej saj, si aktivi kryesor i institucionit bankë. Rreziku parësor që shoqëron këtë aktiv lidhet me aftësinë paguese të huamarrësve, riskun moral, riskun operacional, riskun sistematik që vjen nga tregu ku operon institucioni. Shembuj empirikë të pasojave të një rreziku të tillë vijnë edhe nga kriza e fundit e historisë ekonomike botërore, me kreditë hipotekore të iniciuara në Shtetet e Bashkuara të Amerikës.

¹⁴ Avkiran, K. N. dhe Thoraneenitiyan, N. (2007) përfshin 110 banka nga 5 shtete në zhvillim: Indonezia, Korea e Jugut, Tailanda, Malajzia dhe Filipinet.

Një strukturë e krijuar për menaxhimin e huave të bankave është ajo përmes procesit të “titullizimit”, si dhe format e ideuara për menaxhimin e pagesave e përfitimeve nga procesi në fjalë; garantimi i huave të bankës në letra të tjera me vlerë. Në thelb, ky proces përbën një strukturim të menaxhimit të huave, nxjerrjes së tyre nga bilanci i bankave e përfitimi nga diversifikimi i mënyrave të financimit të aktivitetit të bankave.

Në këtë kontekst, nëse i referohemi rastit të Shqipërisë, sistemi bankar vendas po vuan dukshëm pasojat e rritjes marramendëse të kredive me probleme. Për pasojë pjesa e majtë e bilancit të bankave tashmë e ka ulur produktivitetin dhe efencën e të gjithë sistemit. Për këtë arsye, në mënyrë që të rritet përfitueshmëria duhet ndërmarrë një reformë e cila pastron bilancin e bankave nga asetet toksike. Megjithatë, mbarëvajtja dhe suksesi i kësaj forme të ristrukturimit kërkon një bashkëpunim të mirë në nivel profesional, ndër-institucional me autoritetet mbikëqyrëse dhe një treg të përshtatshëm e të gatshëm të përgjigjet ndaj indicieve të tilla.

Ristrukturimi i kapitalit nga ana tjetër është një proces, i cili vendoset midis aksionerëve, brenda dhe jashtë institucionit. Është një mënyrë që siguron financimin e nevojshëm, pa rritur detyrimet e borxhit që mbart institucioni, por me një numër më të lartë aksionerësh në grup, me më pak kompetenca dhe të drejta për të ndikuar vendimmarrjen në organizatë. Në këtë mënyrë interesat e investitorëve të rinj lidhur me institucionin në fjalë bëhen po aq të rëndësishme sa interesat e aksionareve ekzistues. Shpesh ndodhja e ristrukturimeve të lloji i bën bankat më pak vulnerabël ndaj asimetrisë së informacionit dhe përhapjes së një “alarmi” të mundshëm në sytë e tregut lidhur me performancën e bankës.

3.10. Formë e Centralizuar apo Decentralizuar

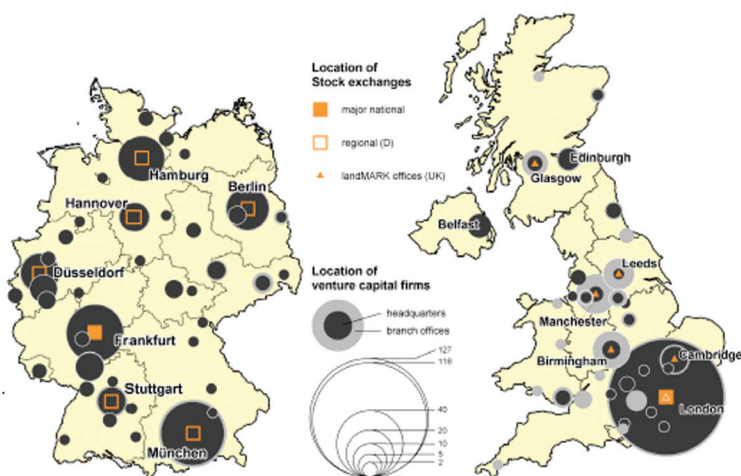
Në kuadër të organizimit të aseteve dhe në mënyrë më të veçantë aseteve toksike, një çështje për t’u konsideruar është nëse shpërndarja e aseteve në pikëpamjen e ristrukturimit financiar duhet të bëhet në kuadër të centralizimit apo decentralizimit. Ekzistojnë këndvështrime të ndryshme lidhur me avantazhet edhe disavantazhet e secilës metodë. Klagge dhe Martin (2005, fq:388) në studimin e tyre mbi krahasimin e sistemeve financiare të centralizuara dhe të decentralizuara, analizojnë dy shtete Gjermaninë dhe Mbretërinë e Bashkuar.

Kur flitet për centralizim apo decentralizim, shpeshherë konceptohet vetëm përqendrimi institucional apo gjeografik. Në kuadër të reformës rristrukturuese kjo analizë krahasuese midis tyre merr një rreze studimi më të gjerë.

Sa më i centralizuar gjeografikisht të jetë sistemi financiar i një vendi, aq më shumë vështirësohet financimi i firmave dhe akses i tyre ndaj fondeve (Klagge et.al 2005). Sipas McPherson dhe Çaller (2000) të cituar në Klagge et.al (2005, fq: 394) sistemi financiar i centralizuar apo i decentralizuar ka pasojë mbi aftësinë e firmave për të gjeneruar kapital apo financim kredie, dhe për pasojë ka efekt mbi stabilitetin dhe zhvillimin ekonomik rajonal. Sipas tyre, sistemet e centralizuara, krijojnë sistem të “paragjykuar” sepse krijojnë më shumë premisa për të financiar institucionet financiare rreth qendrës financiare. Pra sipas tyre, institucionet pranë qendrës do të jenë më të privileguara se ato në periferi të saj. Por në kushtet e sotme, ku si pasojë e hapjes së sistemit financiar dhe jo vetëm kufijtë nuk ekzistojnë më, dhe financa po bëhet gjithmonë e më virtuale, në pikëpamjet gjeografike kjo çështje nuk përbën problem.

Në figurën e mëposhtme paraqitet një krahasim midis Gjermanisë në të majtë e cila karakterizohet si një nga vendet tipike të decentralizuara dhe Mbretërinë e Bashkuar nga ana tjetër e cila aplikon modelin e centralizuar të organizimit financiar.

Figura nr.5: Eksperienca centralizuese dhe decentralizuese

Burimi: Klagge, B and Martin, R (2005), Journal of Economic Geography fq: 399

Nga krahasimi i mësipërm rezultojnë tri ndryshime thelbësore sipas Klagge et.al (2005, fq: 407). *Së pari*, edhe pse të dyja vendet kanë një strukturë shumë të organizuar të sistemit financiar, ato ndryshojnë thellësisht nga pikëpamja e organizimit të shpërndarjes së institucioneve. Rasti i Mbretërisë së Bashkuar është rasti tipik i centralizimit, ku ekziston një institucion qendror dhe disa institucione të tjera të vogla në rajone. Ndërkohë, që Gjermania ka një sistem plotësisht të decentralizuar, me disa institucione të shpërndara në të gjithë rajonin.

Së dyti, në sistemet e centralizuara kapitali është i përqendruar; *Së treti*, këto dy foma organizimi të sistemit financiar cenojnë shpërndarjen e investimeve. Në kuadër të pikëpamjes rajonale, Gjermania nuk ka një qasje të dukshme. Referuar Klagge et. Al (2005, fq: 412) sistemi Britanik, i cilësuar njëkohësisht edhe si sistemi më liberal mbështetet fuqimisht në sektorin privat dhe iniciativën rajonale.

Nëse kthehemi në rastin e Shqipërisë, duket mbajtur në vëmendje se procesi i ristrukturimit kërkon dosmosdoshmërisht implikimin e njëres prej këtyre formave. Ka diskutime të shumta lidhur me centralizimin apo decentralizimin e sistemit bankar.

Në kontekstin e decentralizimit, pranë secilës prej bankave të nivelit të dytë në Shqipëri duhet të ngrihet një strukturë, e cila duhet të menaxhojë portofolin e kredive me probleme të bankës përkatëse. Strukturat e të gjithë këtyre bankave duhet të koordinohen drejt të njëjtit qëllim. Kjo politikë, kërkon përditësimin e rregullores së bankave me rolin, detyrat dhe përgjegjësitë e këtyre strukturave në raport me bankën si institucion si edhe në raport me Bankën e Shqipërisë.

Ndërkohë në pikëpamjen e centralizuar, supozohet ngritja e një Agjencie në nivel sistemi, e cila monitoron, kontrollon portofolin e kredive me probleme të sistemit. Në mënyrë që të rritet kredibiliteti dhe besueshmëria e publikut në sistem, kjo agjenci duhet të jetë e njohur dhe e mbështetur nga qeveria. Një nga format e mbështetjes së qeverisë mund të jetë mbështetja nëpërmjet lehtësirave fiskale dhe financimit.

Ka disa forma se si kjo agjenci mund ta menaxhojë këtë portofol asetesh toksike. Së pari, me ndihmën e qeverisë, asgjësia mund t'a blejë të gjithë portofolin e kredive me probleme dhe më pas nëpërmjet titullizimit ta shesë atë në tregun sekondar si Junk Bond, ose të kontrakttojë një agjenci faktoringu e cila do merret me ndjekjen e këtyre klientëve.

Një mënyrë tjetër sesi forma e centralizuar mund të funksionojë është nëpërmjet krijimit të një banke “të keqe” e cila do të mbledh të gjitha kreditë me probleme të sistemit bankar dhe do të merret vetëm me menaxhimin e tyre. Kjo bankë, nuk do ketë funksionin e të gjitha bankave të tjera, pra nuk do të mund të marri depozita dhe të pranojë kredi.

Tabela e mëposhtme është një përmbledhje matricore e formës së organizimit të programit rristrukturues si edhe burimit të kapitalit. Siç viher re edhe nga tabela, burimi kryesor i kapitalit pavarësisht formës së organizimit mbetet ai publik. Vetëm në rastin kur sistemi bankar vendos të futet në një proces të decentralizuar, atëherë qeveria nuk është e detyruar, që nëpërmjet fondit të taksapaguesve të mbulojë institucionet e bankave të këqija që secila prej bankave kërkon të krijojë. Kjo edhe për faktin se ngritja e miniinstitucioneve brenda çdo banke, në terma të përgjithshëm ka kosto më të lartë sesa ngritja e një Banke të keqe të vetme të centralizuar.

Tabela nr.3: Matrixa e klasifikimit dhe formës së organizimit të Bankave të Keqija¹⁵

Burimi i Kapitalit / Forma e organizimit	Publik	Mix	Privat
Centralizuar	SHBA- Kriza S&L 1989- 1995	Kriza e tregjeve financiare 2007/2008 Partnership publik-Privat (SHBA)	NA
Mikse	Kriza e tregjeve financiare 2007/2008: Modeli i Bankës së Keqe sipas Shoqatës Gjermane të Bankave: Llogari specifike për çdo bankë.	Kriza e tregjeve financiare 2007/2008: Disa partnership konkurruese privat-publik (SHBA)	NA
Decentralizuar	Kriza Bankare Suedeze 1992: Securum, Retriva Berlin-2001 mungesa e aftësisë paguese Berlin Bankgesellschaft Kriza e tregjeve Financiare 2007/2008 Phoenix (ÇestLB) Kriza e tregjeve Financiare '07/'08 Propozimi i Qeverisë Gjermane	NA	Krizë e lehtë bankare në Gjermani 2003/2004 menjëherë pas shpërthimit të ri ekonomik IRU (Dresdner Bank)

Burimi: Schafer dhe Zimmermann (2009; faqe 24)

¹⁵ Kapitalizimi është cilësuar si publik nëse bankat, në këmbim të aseteve toksike marrin bono thesari në vend të parave.

Tabela e mësipërme paraqet në formë matricore burimin e kapitalit sipas formës së organizimit të bankës së keqe. Më konkretisht tabela në paraqitjen e saj vertikale grupon burimin e kapitalit si: publik, mik apo privat, ndërsa në paraqitjen horizontale jep formën e organizimit të bankës së keqe: të centralizuar, mikse dhe të decentralizuar. Sipas formës së centralizuar të organizimit, implementohet një bankë e keqe për të gjithë sistemin bankar në vend, ndërsa sipas formës së decentralizuar secila nga 16 bankat e nivelit të dytë në vendin tonë, duhet të ketë njësinë e vet të bankës së keqe.

Një bankë e keqe e centralizuar mund të financohet nga burime publike të kapitalit ose mikse; një bankë e keqe e decentralizuar mund të financohet nga burime publike dhe private. Modeli gjerman dhe ai suedez janë organizime tipike të decentralizuara ose mikse, ndërsa modeli amerikan dhe ai britanik ka përdorur formën e centralizuar të organizimit të bankës së keqe.

Përmbledhje Kapitulli

Ky kapitull është një paraqitje e përmbledhur e të diskutimeve akademike dhe shkencore lidhur me tematikën e diskutuar mbi ristrukturimin e sistemit bankar. Në këtë kapitull shtrohen të gjitha dimensionet teorike të procesit të ristrukturimit bankar duke filluar që nga definimet, format e ristrukturimit, kostot e këtij procesi në vende të ndryshme. Nga ky kapitull konkludohet se shkaqet kryesore, që çojnë sistemin drejt ristrukturimit janë rënia e përfitueshmërisë dhe e aftësisë paguese të bankave.

Që një sistem t'a përballojë me sukses reformën e ristrukturimit, është e domosdoshme plotësimi i disa kushteve specifike ekonomike të tilla si: norma të ulëta interesi, konkurrueshmëri e lartë, inflacion i ulët, mbështetje e Fondit Monetar Ndërkombëtar për reformat strukturore dhe rritje pozitive ekonomike.

Një rol të rëndësishëm në këtë reformë ka agjencia dhe Banka Qëndrore. Pavarësisht tezave nëse funksionet e tyre duhet të shkrihen në një, konteksti shqiptar do të përshtatej më shumë me pasjen e dy strukturave të ndara, ku agjencia të zhvillojë procesin operacional dhe banka qendrore atë monitorues. Por të dyja këto struktura duhet të jenë të pavarura.

Ky kapitull, bazuar në eksperiencën e vendeve, që kanë kaluar nëpërmjet këtij procesi më parë, konkludon se barra financiare e këtij procesi duhet

ndare midis: publikut, shtetit dhe sektorit bankar. Ndërkohë një pjesë të konsiderueshme e këtij kapitulli e zë edhe përmbledhja e eksperiencave të vendeve që kanë aplikuar këtë reformë më parë. Në këtë mënyrë mund të krijohet një gjykim më objektiv për rastin e ngjashëm në vendin tonë. Për të vijuar më tej me efektet e ristrukturimit bankar.

Nga dy llojet kryesore të ristrukturimit, në këtë punim është zgjedhur ristrukturimi i aseteve, pasi edhe problematika kryesore e sistemit bankar rrjedh nga aktivet e bilancit të bankës. Menaxhimi i këtyre aktiveve (kredive me probleme) rrit përfitueshmërinë e sistemit. Po ashtu një çështje e rëndësishme është edhe forma e organizimit, e cila mund të jetë e centralizuar ose e decentralizuar. Edhe pse ka debate të shumta mbi këtë çështje, mendohet se forma më e përshtatshme për rastin e sistemin tonë bankar do të ishte forma e centralizuar, pra implementimi i një banke të vetme për të 16-të bankat e nivelit të dytë.

TË DHËNA DHE METODOLOGJIA

Ky kapitull është i ndarë në dy seksione. Në seksionin e parë diskutohen të dhënat, grumbullimi dhe dizenjimi i tyre. Ndërsa në seksionin e dytë analizohet në mënyrë më të detajuar metodologjia e përdorur për t'i ardhur në ndihmë pyetjes kërkimore. Në vija të përgjithshme ky kapitull ka për qëllim të analizojë efektet e ristrukturimit të kredive me probleme në sistemin bankar në Shqipëri. Duke qenë se ristrukturimi i portofolit të kredive është në nivelin e propozimit, analiza bazohet në parashikimin e efekteve financiare të këtij ristrukturimi duke përdorur metoda sasiore që e përmbushin këtë kriter. Duhet konsideruar fakti që parashikimi i efekteve të një ngjarjeje që nuk ka ndodhur ende, është mjaft i vështirë dhe tejet i diskutueshëm. Për këtë arsye është zgjedhur përdorimi i metodave *quasi* eksperimentale, që u vlerësua si metoda më e përshtatshme, argumentet e së cilës janë listuar në vijim.

4.1 Dizenjimi i të Dhënave

Për të gjeneruar një analizë të plotë vlerësuese, e cila është në gjendje të gjykojë nëse ristrukturimi i aseteve bankare në vendin tonë pritet të ketë sukses apo jo, ndërtohet një analize *quasi* eksperimentale. Kjo analizë plotëson kushtin e shkaktësisë, sipas së cilit modeli identifikon shkakun dhe pasojën, ndryshe nga metodat e regresit linear të cilat nuk janë në gjendje të identifikojnë shkakësi midis variablave. Pra

metoda identifikon variablin shkakësor dhe konkludon për variablin që identifikon pasojën, dhe e anasjellta nuk mund të ndodhë. Ky studim fokusohet kryesisht në efektin që reforma e ristrukturimit të asetëve (shkaku) pritet të ketë mbi përfitueshmërinë dhe aftësinë paguese (pasojat).

4.1.1. *Kampionimi i të dhënave*

Të dhënat e përdorur në funksion të metodës së diferencave janë sekondare të gjeneruara nga portali më i madh i sektorit bankar BankScope Bureau van Dijk. Të dhënat janë gjeneruar në bazë vjetore. Subjekt i përzgjedhjes kanë qenë kryesisht Banka të kontinentit të Europës, me përjashtim të disa bankave të kontinentit të Shteteve të Bashkuara të Amerikës dhe Afrikës, të cilat u zgjodhën si modele që nga pikëpamja ekonomike janë shumë të përafërta me Shqipërinë. Arsyeja pse disa banka të këtyre shteteve janë përfshirë në analizë është shpjeguar në kapitullin e dytë, ku shpjegohen eksperiencat e vendeve që kanë kaluar nëpërmjet procesit të ristrukturimit. E në mënyrë që të gjenerohet një sasi e konsiderueshme dhe statistikisht domethënëse të dhënash është gjykuar që këto banka të jenë pjesë e të dhënave të gjeneruara.

4.1.2. *Grupimi dhe përpunimi i të dhënave*

Dizenjimi i të dhënave për llogari të analizës së diferencave, e cila shpjegohet në detaje në kapitullin që vijon, është i ndarë në dy grupe të mëdha bankash dhe dy periudha të mëdha kohore.

Grupimi i bankave është bërë bazuar në trajtimin e tyre si të ristrukturuara apo të pa ristrukturuara. Në grupin e parë përfshihen ato banka të cilat kanë qenë subjekt ristrukturimi dhe ky grup cilësohet në vijim si grupi i trajtuar dhe nga ana tjetër janë bankat të cilat nuk kanë qenë subjekt trajtimi, dhe quhen grupi i kontrollit. Këto të fundit janë grupi kryesor për të cilin pritet të gjenerohen rezultate shpjeguese. Grupi i parë, pra grupi i trajtuar, përpara reduktimit të të dhënave përbehet nga 850 banka dhe grupi i kontrollit përbehet nga 1234 banka. Pas reduktimit, grupi i observimeve u reduktua në 429 banka.

Grupi i kontrollit sintetik, i cilësuar ndryshe si “grupi artificial i kontrollit” sipas Imbens dhe Wooldridge (2009, fq.72) konsiston në identifikimin

e variablave që drejtojnë sistemin bankar shqiptar *bankave që janë pjesë e sistemit bankar dhe marrin pjesë në proces.*

Vlerësimi i produktit të grupit sintetik është një vlerësim kundër-faktual.

$$R_{it} \begin{cases} 0 & t = 0 \\ 1 & t = 1 \end{cases} \quad (1)$$

Ndërkohë nga pikëpamja e periudhave, kampioni ndahet në dy periudha të mëdha kohore; periudha e parë konsiston në grupimin e bankave përpara ndodhjes së ristrukturimit, ndërsa e dyta pas implementimit të ristrukturimit. Kjo krijon një mini matricë grupimi, ku secili nga grupet ekspozohet ndaj ristrukturimit në njërën prej periudhave, por jo në periudhën tjetër. Skema e mëposhtme shpjegon në mënyrë të përmbledhur formën e grupimit të të dhënave.

$$T_{it} \begin{cases} 0 & t \leq \tau \\ 1 & t > \tau \end{cases} \quad (2)$$

Ku:

t : i referohet trajtimit për ristrukturimin e sistemit bankar

τ : i referohet kohës të marrë si referencë

Analiza empirike po ashtu bazuar në numrin e observimeve, organizohet në dy pjesë. Kodimi dhe përpunimi i të dhënave është bërë nëpërmjet përdorimit të softit për analizë quantitative Stata.

4.1.3. Dizajnimi i variablave

Variablat janë përzgjedhur, pasi është konsultuar literatura bashkëkohore lidhur me sistemin bankar. Sipas Dziobek et.al (1998) dy faktorët kryesorë për matjen e efektit të reformës ristrukturuese janë aftësia paguese dhe përfitueshmëria. Qëllimi kryesor i përdorimit të këtij modeli është ulja e kredive me probleme, si pasojë e të cilës përmirësohet aftësia paguese dhe për pasojë rriten përfitimet. Indikatorët sipas të cilëve janë gjeneruar variablat janë përmbledhur në tabelën e mëposhtme.

Tabela nr.4: Përmbledhje e variablave të marra në analizë

Kjo tabelë paraqet në mënyrë të përmbledhur variablat e përdorur në këtë studim quasi eksperimental. Tabela sintetizon në mënyrë të thjeshtuar variablin, indikatorin e sugjeruar për çdo variabël, akronimin përkatës dhe literaturën bazë ku është mbështetur përzgjedhja e variablit. Njokohësisht duhet specifikuar se variablat janë të grupuar bazuar në indikatorin të cilin ato identifikojnë.

	Description	Literature	Abbrev.
Aftësia Paguese dhe Cilesia e Aseteve	Kredite me probleme / Portofoli i Kreative	Dziobek, C. and Pazarbasioglu, C. (1998), Cestona Garcia Miguel dhe Segarra Marti	NPL
	Kapital/ Totali i Aseteve	Olalekan, A. and Adenyinka, S. (2013). Dziobek, C. and Pazarbasioglu, C. (1998), Cestona Garcia Miguel dhe Segarra Marti	A.P
	Kredite e humbura ndaj Totalit te kreative	Dziobek, C. and Pazarbasioglu, C. (1998). Olalekan, A. and Adenyinka, S. (2013).	LoanLoss
Përfitueshmëria	Shpenzime Operacionale/ Totali i Aseteve	Olalekan, A. and Adenyinka, S. (2013). Dziobek, C. and Pazarbasioglu, C. (1998).	Sh.Ope
	Të ardhura nga Interesi/ Totali i Aseteve	Olalekan, A. and Adenyinka, S. (2013). Dziobek, C. and Pazarbasioglu, C. (1998).	Interesa
	Kthimi nga Asetet	Olalekan, A. and Adenyinka, S. (2013). Dziobek, C. and Pazarbasioglu, C. (1998).	ROA
	Fitimi / Asete	Olalekan, A. and Adenyinka, S. (2013). Dziobek, C. and Pazarbasioglu, C. (1998) Cestona Garcia Miguel dhe Segarra Marti	Profit

Siç vihet re edhe nga tabela e mësipërme, ekzistojnë disa indikatorë për matjen e këtyre variablave. Aftësia paguese i referohet aftësisë së subjektit huamarrës për të shlyer detyrimin e huasë brenda afateve kohore të paracaktuara, ose e thënë ndryshe aftësia e subjektit (kompani apo individ) për të shlyer detyrimet financiare afat-gjata brenda një harku kohor të përcaktuar. Ky tregues identifikon aftësinë, apo mundësinë dhe kapacitetin e huamarrësve për të plotësuar detyrimet e tyre të kredisë. Aftësia paguese është një indikator për matjen e riskut të aseteve në banka.

Ka disa mënyra të ndryshme për ta matur këtë tregues. Në varësi të qëllimit të përdorimit, institucione të ndryshme përdorin tregues të ndryshëm. Dziobek dhe Pazarbasioglu (1998) propozojnë dy mënyra kryesore për matjen e aftësisë paguese: (i) raportin midis portofolit të kredive të këqija ndaj totalit të kredive si tregues i kredive të këqija si dhe (ii) raportin e kapitalit të bankës ndaj totalit të aseteve të saj, si tregues për matjen e përfitueshmërisë.

Ndërkohe nga ana tjetër përfitueshmëria cilësohet si një indikator më i gjerë se performanca, pasi mat performancën si dhe eficiencën e sektorit bankar në këtë rast. Në nivelin më të thjeshtë të diskutimit, përfitueshmëria lidhet me aftësinë e kompanisë apo korporatës për të gjeneruar fitime. Ekzistojnë disa forma për matjen e përfitueshërinë, por referuar Dziobek dhe Pazarbasioglu (1998) dhe sugjerimeve të raportit të FMN-së, katër janë më kryesoret: (i) raporti i shpenzimeve operacionale ndaj totalit të aseteve, (ii) të ardhurat nga interesat ndaj totalit të aseteve, (iii) kthimi nga asetete si dhe (iv) totali i fitimeve ndaj totalit të aseteve, e cila rekomandohet të përdorë fitimin neto pas reduktimit të taksave dhe tatimeve.

4.2. Metodologjia

Në këtë seksion të këtij punimi analizohen instrumentet dhe metoda kryesore për të llogaritur efektin të ristrukturimit. Për vlerësimin e efektit që implementimi i kësaj reforme do të shkaktonte në sistemin bankar, nuk ka shumë mundësi zgjedhjeje kur vjen fjala tek model i duhur.

4.2.1. Metodatat dhe modelet e mundshme

Për realizimin e këtij modeli, është e domosdoshme përdorimi i metodave të sigurojnë shkakësi (kauzalitet); kjo për faktin se në një studim si ky shkak është i evidentuar qartë (ristrukturimi i aseteve, i cili në vijim të analizës për koherencë metodologjike është cilësuar trajtim *(nga anglishtja treatment)*). Ajo çfarë mbetet për t'u vlerësuar është pasoja e këtij trajtimi në një produkt apo output (variabli financiar). Disa prej këtyre modeleve janë: metoda e kombinimit *(nga anglishtja practical propensity score matching)*, metoda e diferencave, variablat instrumentale ose ndryshe regresioni "IV", regresioni discontinuity, si dhe metoda sintetike e kundër-faktuale e kontrollit.

Analizë cilësore bazuar në eksperiencën e deritanishme

Shumica e qasjeve, të deritanishme janë teorike; këto qasje kanë të bëjnë me parashikimin e këtij efekti bazuar në eksperiencën e vendeve të ngjashme. Kjo pikëpamje u vlerësua jo e përshtatshme nga këndvështrimi metodologjik pasi paraqet disa limitime të konsiderueshme lidhur me shkallën e përshtatjes së Shqipërisë me vendet e tjera që e kanë aplikuar këtë reformë më parë. Siç

është diskutuar edhe më lart, vende të ndryshme në momente të ndryshme kohe paraqesin karakteristika të ndryshme dhe bëjnë zgjedhje të ndryshme. Pra, duke qënë se nuk jemi në gjendje të evidentojmë një model etalon apo një model të tipit “*one size fits all*”, kjo qasje nuk përbën alternativën më të mirë. Sigurisht, është përdorur eksperiencia e vendeve të tjera për të evidentuar në mënyrë të përgjithshme variablat dhe instrumentat mbi të cilat është bazuar kjo reformë.

Analiza Sintetike Kundërfaktuale

Një mënyrë tjetër se si mund të kuantifikohet dhe të evidentohet efekti i implementimit të kësaj reforme është nëpërmjet përdorimit të analizës kundër-faktuale sintetike¹. Kjo metodë nëpërmjet simulimit të serive kohore të parametrave të ekonomisë në një gjendje të supozuar të ekonomisë, identifikon trajektoren që këto parametra apo variabla do të ndjekin në rastin e ndryshimit të kushteve, dhe me kushte këtu i referohemi implementimit të reformës rristrukturuese.

Arsyeja pse kjo metodë nuk është e rekomandueshme është për faktin se një nga supozimet kryesore të kësaj metode nuk qëndron në rastin në fjalë. Metoda sintetike përdoret për të matur efektin e ndryshimit të një variabli, në rast se trajtimi (implementimi) do të kishte ndodhur. Kjo metodë është përdorur me sukses për vlerësimin e efektit që pati Bashkimi Europian në rritjen e PBB-së së vendeve të anëtaresuara në periudhë afatmesme. Analiza sintetike kundër-faktuale është e rekomandueshme të përdoret pasi ndodh trajtimi (në rastin tonë implementimi i reformës për rristrukturimin e aseteve).

Megjithatë duke qënë një model relativisht i ri, është edhe tepër i vështirë për t’u përdorur. Këtë e vënë në dukje edhe Boldrin dhe Canova (2001, fq.7), Baltho dhe Eichengreen (2008, fq.13) and Campos, Coricelli and Moretti (2013, fq.2). Ky model është vazhdim i modelit *difference in difference* që lejon ndikimin e variablave të variojnë më kalimin e kohës.

Metoda e Regresit të Ndërprerjes²

Një model tjetër i përshtatshëm nga pikëpamja metodologjike, është metoda regressive discontinuing. Kjo metodë plotëson kushtin bazë që është kauzaliteti dhe është një nga tri metodat kryesore që plotëson

¹ Termi në anglisht Synthetic Counterfactual Analysis

² Termi në anglisht: Discontinuing Regression Analysis (IV)

këtë kusht. Kjo metodë “sfidohet” nga metoda e diferencave, pasi kjo e fundit përpos kauzalitetit plotëson edhe kushtin e të qenit metodë quasi eksperimentale.

Metoda e Diferencave – në - Diferenca

Metoda e tretë është Difference in Difference. Kjo metodë është përdorur për herë të parë nga Snow (1854), kur Snow dëshironte të studiontë nëse sëmundja e kolerës transmetohej nga ajri i keq apo uji i keq. Kjo është edhe metoda e përdorur në funksion të këtij punimi. Tre metodat e përmendura kanë një element të përbashkët në dallim me metodat alternative, pasi te tri modele krijojnë shkakësi. Detaje të tjera të lidhura me këtë metodë paraqiten në seksionin në vijim.

4.2.2. Model i zgjedhur: Supozimet

Ka disa argumente në mbështetje të zgjedhje së differences në diferenca si modelin kryesor për të zhvilluar këtë analizë. Një nga arsyt bazë mbi të cilat shpjegohet zgjedhja e këtij modeli lidhet me faktin se ky model mund të gjenerojë informacion lidhur me ndryshimin që i ndodh paramentrave dhe indikatorëve financiar para dhe pas implementimit të reformës. Kjo metodë, është përdorur në disa artikuj shkencor me qëllim matjen e ndryshimeve të parametrave makroekonomike të shteteve para dhe pas aplikimit apo implementimit të një politike të caktuar apo ndërhyrjeje në ekonomi.

Së dyti, modeli i diferencave plotëson kushtin themelor për shkakësi midis variablave. Ky kusht është i domosdoshëm, pasi të e anasjellta e shkakësisë nuk ka kuptim. Ekziston vetëm një kah analize shkakësore, ku implementimi i reformës rristrukturuese është shkaku dhe efekti në përfitueshmëri dhe aftësi paguese është pasoja. Ky model është i përshtatshëm pasi izolon efektet e variablave të tjerë dhe identifikon këtë marrëdhënië kauzaliteti. Kjo e fundit është një nga mangësitë kryesore të analizave regressive.

Së treti, metoda e diferencave klasifikohet tek modelet quasi eksperimentale; në kuadër të rristrukturimit të aseteve bankare në Shqipëri ky studim tenton të masë efektin e një ngjarjeje që nuk ka ndodhur ende. Për këtë arsye, është zgjedhur një metodë e tillë ekperimentale.

Në qëndër të metodës së diferencave qëndron vlerësimi i disa indikatorëve nëse një ngjarje ndodh ose jo. Modeli *difference in difference* (i cili në vijim

është referuar si D.I.D) bën pjesë në studimet vëzhguese, në thelb të të cilit qëndron krahasimi midis dy grupeve (grupit të trajtuar, i cili është subjekt i reformës ristrukturuese të aseteve në këtë rast dhe grupi i kontrollit) për të vlerësuar marrëdhëniët shkakësore. DID si pjesë e studimeve vëzhguese, njihet ndryshe edhe si metodë quasi eksperimentale (Alexis Diamond, 2015).

Për këtë arsye, të dhënat e gjeneruara janë ndarë në dy grupe të mëdha. Në njërin grup bëjnë pjesë bankat të cilat i janë nënshtruar procesit të ristrukturimit të aseteve. Ky grup quhet grupi i trajtuar. Në grupin e dytë bëjnë pjesë ato banka të cilat nuk i janë nënshtruar këtij procesi më parë. Ky grup do të quhet grupi i kontrollit për faktin se elementi që kërkohet të analizohet në këtë punim, është implementimi i ristrukturimit të aseteve për këto banka.

Në terma të kohës dhe periudhës së studimi, analiza ndahet në dy periudha kryesore: periudha përpara implementimit (pre-treatment) dhe periudha pas implementimit (post-treatment); Observimet të trajtohen si variabla dikotomik dhe marrin vlerën 0 përpara ndodhjes së ristrukturimit dhe vlerën 1 pas ristrukturimit. Të gjitha observimet indeksohen me shkronjën i (ku $i = 1 \dots N$)

Kriteri bazë mbi të cilin ngrihet modeli dhe supozimet e modelit është mungesa e korrelacionit midis termit të gabimit dhe diferencës, e cila nuk lejon gjenerimin e rezultateve të parashikueshme; bazuar në këtë supozim vlerësimi duhet të jetë në nivel mesatar korrekt. Matematikisht kjo shprehet nëpërmjet ekuacionit të mëposhtë:

$$E(\delta) = 0 \quad (3)$$

Bazuar në këtë kriter, janë ngritur tri supozimet kryesore të modelit: (i) model i shprehur nëpërmjet ekuacionit është specifikuar në mënyrë të saktë; (ii) termi i gabimit është mesatarisht zero: $E(\epsilon) = 0$; (iii) termi i gabimit nuk paraqet korrelacion me pjesën tjetër të variablave në këtë ekuacion. Ky i fundit, i njohur ndryshe si tendenca paralele, shprehet si më poshtë:

$$\text{Cov}(\epsilon_i, T_i) = 0 \quad (4)$$

$$\text{Cov}(\epsilon_i, t_i) = 0 \quad (5)$$

$$\text{Cov}(\epsilon_i, T_i, t_i) = 0 \quad (6)$$

4.2.3. Supozimet e Modelit të Diferencave

Përdorimi i metodës së diferencave, identifikohet thellësisht me vlerësuesin e diferencës në diferenca. Ky vlerësues mund të paraqesë disa problematika, të cilat krijojnë limitime për modelin. Nëse njëri nga supozimet bazë nuk qëndron, atëherë ekziston mundësia që vlerësuesi i diferencës midis implementimit të ristrukturimit dhe mos implementimit të tij (δ_{DD}) të jetë jo kredibël. Por kontrolli i supozimeve në rastin e këtij modeli është shumë i vështirë për faktin se supozimet janë bazuar mbi vlera të pa observueshme. Megjithatë devijime shumë të vogla nga supozimet nuk përbëjnë problem për faktin se edhe shkalla e subjektiviteti është shumë e vogël për këtë rast.

Limitimi i dytë i metodës së diferencave lidhet me supozimin e tendencës paralele. Supozojmë se:

$$\text{Cov}(\epsilon_i, T_{i,t}) = E(\epsilon_i, (T_{i,t})) = \Delta \quad (7)$$

e cila nënkupton se Y ndjek një tjetër tendencë për grupin e trajtuar dhe grupin e kontrollit.

Grupi i kontrollit ka një tendencë kohore

$$\gamma^C = \gamma, \quad (8)$$

ndërkohë që grupi i trajtimit ka një tendencë të barabartë me:

$$\gamma^T = \gamma + D \quad (9)$$

Në këtë rast vlerësuesi i diferencës në diferenca do të jetë i barabartë me:

$$E(\delta_{DD}) = (\gamma^T + \delta) - \gamma^C = \gamma + \Delta + \delta - \gamma = \Delta + \delta + \Delta \quad (10)$$

Mos plotësimi i këtij supozimi shkakton probleme të konsiderueshme në vërtetësinë e analizës dhe çon në gjenerimin e një vlerësuesi të paragjykuar.

Një mënyrë se si mund të menaxhohet ky problem është duke rritur numrin e observeve për secilin prej grupeve të para dhe pas trajtimit, si edhe të analizohet tendenca e grupit të kontrollit në raport me grupin e trajtuar.

Ekuacioni që pritët të studiohet nëpërmjet kësaj analize është:

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 R_{it} + \beta_2 T_{it} + \beta_3 R_{it} T_{it} + \varepsilon_{it} \quad (11)$$

Ku:

Y_{it} : Produkti i vlerësuar për grupin e trajtuar

R_{it} : Riskstrukturimi si variabël dikotomik me vlerën 1 për bankat e ristrukturuara

T_{it} : Koha si variabël dikotomik, që merr vlerën 1 pas ristrukturimit.

Thelbi i këtij ekuacioni është vlerësimi i koeficientit të diferencave të dyfishta β_3 , i cili qëndron si koeficientin për matjen e elasticitetit të diferencës për variablin e përbërë ($R_{it} T_{it}$)

Limitimet e Modelit të Diferencave (DID)

Ky model, ashtu si të gjitha modelet apo qasjet për të matur dhe vlerësuar një efekt të caktuar kanë disa limite. Një nga limitimet bazë të kësaj metode është supozimi që nuk ekziston potenciali për ndryshim midis bankave që bëjnë pjesë në grupin e kontrollit dhe të trajtimit; ndërkohë ekzistojnë diferenca midis bankave të vendeve të ndryshme, të cilat përvec tipareve korporative dhe financiare kanë edhe tipare të ndryshme ligjore në varësi të vendit ku operojnë. Megjithatë, ky limitim është relativisht i zgjidhur, pasi janë marrë në konsideratë një numër relativisht i madh bankash. Një limitim tjetër i referohet spostimit në kohë të efektit të ristrukturimit dhe periudhës kohore të marrë për ndarjen midis grupeve të trajtuara apo të patrajtuara. Duke qënë se në vende të ndryshme efektet e kësaj reforme janë shfaqur herë në një periudhë afatshkurtër e herë në një periudhë afatmesme, saktësia e këtij modeli cënohet paksa.

ANALIZA QUASI EKSPERIMENTALE PËR IMPLEMENTIMIN E REFORMËS SË RISTRUKURIMIT FINANCIAR TË ASETVE TOKSIKE

Në këtë kapitull të këtij punimi doktoral, trajtohen rezultatet e analizës empirike si edhe interpretohen implikimet e tyre praktike. Nisur nga ky fakt, mund të konstatohet se në pjesën e dytë të këtij punimi, ndërthuret analiza empirike *quasi* eksperimentale si edhe propozimi i platformës strategjike për të implementuar procesin e ristrukturimit financiar të kredive me probleme.

Ky kapitull është i organizuar në dy seksione. Në seksionin e parë trajtohen në mënyrë të përmbledhur variablat dhe statistikat përshkruese lidhur me to, të tilla si varianca, mesatarja, intervalet e të tjera; ndërkohë në seksionin e dytë punimi trajton në mënyrë të thelluar tendencën e përputhshmërisë (*propensity score matching*) si edhe diferencën në diferenca midis grupit të trajtuar dhe grupit të kontrollit.

Në përfundim të këtij kapitulli lexuesi pritët të njihet me rezultatin e pritët të hipotezës dhe pyetjes kërkimore, sipas së cilës pritët që kjo reformë të gjenerojë një efekt të dukshëm pozitiv mbi indikatorët e përfitueshmërisë si edhe mbi indikatorët e matjes së aftësisë paguese.

Në seksionin në vijim të punimi paraqitet një përmbledhje e detajuar e tipareve statistikore përshkruese të variablave. Përpara se këto variabla të përpunohen në funksion të analizës së diferencave, të dhënat janë

axhustuar lidhur me outliers dhe shpërndarje normale. Njëkohësisht, nisur nga fakti se në analizë janë marrë në konsideratë shtete të ndryshme, variablat (të tilla si fitimi përpara tatimeve dhe taksave) është matur në miliona dollarë amerikanë. Njëkohësisht vlen të shpjegohet pse për të llogaritur përfitueshmërinë është marrë në konsideratë fitimi para tatimeve dhe taksave. Duke qenë se shtete të ndryshme kanë trajtime fiskale të ndryshme, është konsideruar e drejtë që të merret në konsideratë fitimi para tatimeve dhe taksave. Ndërkohë me qëllim që analiza të jetë kredibël, ky variabël është transformuar duke përdorur transformimin logaritmik, sipas të cilit variabli përmirësohet në dy drejtime: (i) përmirësimi i shpërndarjes normale dhe (ii) lehtësia e krahasimit me variablat e tjerë (të shprehur në përqindje) gjatë analizës.

5.1 Statistika Përshkruese

Përpara se të vijohet me analizën e diferencave që pësojnë variablat, përpara dhe pas ristrukturimit, në këtë seksion të punimi analizohen karakteristikat e variablave nisur nga treguesit e shpërndarjes.

Tabela 6 paraqet treguesit e vlerave të tilla si mesatarja dhe devijimi standard, treguesit e shpërndarjes normale të tilla si kurtosis dhe skewness. Po ashtu tabela paraqet në formë të përmbledhur relacionin që ekziston midis variablave. Statistikat përshkruese janë bërë duke i ndarë variablat në dy panele bazuar në indikatorët që ato masin. Në panelin e parë, paraqiten variablat që masin aftësinë paguese. Këto variabla janë përzgjedhur në bazë të literaturës së konsultuar në kapitullin e dytë të këtij punimi.

Matrica e korrelacionit paraqet masën e lidhjes midis variablave. Koeficienti i korrelacionit, merr vlera brenda segmentit $[-1 ; +1]$. Të dyja skajet e segmentit tregojnë që variablat janë plotësisht të korreluar, por në drejtime të ndryshme sipas shenjës së kahut. Në rastet kur koeficienti i korrelacionit merr vlera $[0.0 - 0.2]$ lidhja cilësohet e shumë dobët, $[0.21-0.4]$ lidhja cilësohet e dobët, $[0.41-0.6]$ konsiston në lidhje të moderuar, $[0.61-0.8]$ lidhje e fortë dhe $[0.81-1.0]$ lidhja cilësohet shumë e fortë. Në panelin (a) të matricës vihet re se variabli që përcakton kreditë e humbura paraqet një lidhje të shumë fortë korrelative me kreditë me probleme. Në këto raste nuk sugjerohen analiza regresive, pasi rezultatet priten të jenë të paragykuara nisur nga fakti se probabiliteti i ekzistencës së auto

korrelacionit dhe endogjenitetit është shumë i lartë. Lidhje të fortë po ashtu paraqet ROAE (kthimi kapitali mesatar), të ardhurat nga interesi dhe të ardhurat operationale në raport me ROAA (kthimi nga asetet mesatare). Ndërkohë që pjesa tjetër e variablave paraqesin një relacion mesatar dhe të dobët.

Përsa i përket shpërndarjes së vlerave, mesatares dhe medianës vihet re se indikatorët e aftësisë paguese, e kryesisht raporti i kredive me probleme kanë një mesatare 4.11, kur intervali i vlerave minimale dhe maksimale lëvizin brenda intervalit 0.01 deri në 69.06. Duke qenë se mesatarja është larg kufirit maksimal, po ashtu edhe mediana, konstatohet se vlerat maksimale janë të pakta në numër; pra, vetëm disa banka dalin afër bishtave të shpërndarjes normale. E njëjta logjikë funksionon për të gjitha rastet e tjera.

Ndërkohë nisur nga fakti se në shumicën e rasteve mediana është shumë afër vlerave të mesatares, tregon se variablat kanë shpërndarjeje statistikore, afër normales. Megjithatë, treguesit kryesor për vlerësimin e shpërndarjes janë kurtosis dhe skewness. Kurtosis përcakton sa e e mprehtë apo sheshtë është piku i shpërndarjes normale, në raport me këmbanën standarde të shpërndarjes normale.

Shpërndarja normale quhet mëso kurtile kur vlerat e kurtosis janë 3 ose shumë afër kësaj vlere. Në tabelën e mësipërme vihet re se indikator i aftësisë paguese matur me raportin e kapitalit ndaj aseteve dhe indikator i përfitueshmërisë matur me logaritmin e fitimi pas taksave dhe tatimeve janë më afër normave të shpërndarjes normale. Relativisht normale mund të quhet edhe shpërndarja për variablin e kredive me probleme ndaj aseteve dhe ROAA.

Skewness është indikator i shpërndarjes normale që mat asimetrinë dhe devijimin e vlerave nga shpërndarja normale. Vlerat negative të skewness tregojnë që pjesa dërrmuese e observimeve janë të përqendruara majtas dhe anasjelltas. Shpërndarja quhet normale nëse vlerat e këtij treguesi variojnë brenda segmentit $[-0.5; +0.5]$.

Në panelin (a) të tabelës 5 vihet re se variablat kanë një shpërndarje jo shumë afër normales, duke qenë se shumica e tyre janë të përqendruar djathtas. Kjo do të thotë që kreditë me probleme për shumicën e bankave, kapitali ndaj aseteve dhe kreditë e humbura— krijojnë një përqëndrim mbi vlerat mesatare. Kur flasim për kreditë me probleme, sigurisht që ky nuk është një lajm i mirë, pasi nënkupton që pjesa dërrmuese e bankave të

Tabela 5: Statistika Përshkruese

Kjo tabelë përmbledh statistikën deskriptive të variablave të marra në shqyrtim përgjatë këtij punimi doktoral. Kampionimi përfshin 492 banka të shtrira kryesisht në rajonin e Evropës Qendrore e Perëndimore si edhe në disa shtete të kontinentit Afrikan dhe Shteteve të Bashkuara të Amerikës. Variablat e përdorur në vijim të këtij punimi janë gjeneruar nga data-baza më e madhe bankare Bankscope Van Dijk. Ky punim merr në shqyrtim disa variabla, të cilët shërbejnë kryesisht si indikator për matjen e përfitueshmërisë dhe aftësisë paguese. Analiza me të cilën do të gjenerohen të dhënat në vijim kërkon ndarjen dhe përpunimin e variablave në dy dimensione: atë kohor dhe trajtues, për të cilat do të diskutohet në

Statistika Përshkruese						
Variable		PANEL A: AFTËSIA PAGUESE				
Obs		Mean		Median	Std.Dev	Kurtosis
(1)	NPL/Asete	492	4.113		4.951	6.311
(2)	Kapital/Asete	492	11.623		11.812	7.376
(3)	Impaired Loss	492	6.427		7.012	9.934
Variable		PANEL B: PËRFITUESHMËRIA				
Obs.		Mean	Median	Std.Dev	Kurtosis	Skewness
(1)	ROAA	492	0.74	0.810	1.801	4.70
(2)	ROAE	492	0.4325	1.272	30.123	7.71
(3)	Tier 1	492	17.975	18.015	8.122	19.71
(4)	Int Rev/Assets	492	3.049	3.542	4.279	11.3
(5)	Op.Income/Assets	492	1.575	1.684	4.594	18.7
(6)	Ln(Profit Bef.Tax)	492	9.86	9.991	2.578	2.62

marra në analizë kanë një portofol asetesh toksike, mbi normën mesatare të kampionit. Në panelin (b) shihet qartë se ROAE dhe fitimi pas taksave kanë një shpërndarje normale.

5.2 Analiza e Parakushteve të Metodës

Përsa i përket analizës së diferencave, siç është specifikuar edhe në seksionin 4.1, të dhënat grupohen sipas dy qasjeve: të dhëna kohore dhe trajtuese. Në terma të dimensionit të kohës, kemi dy periudha, periudha përpara implementimit të reformës ristrukturuese dhe periudha pas implementimit të reformës ristrukturuese (shiko detaje në seksioni 4.1). Nga ana tjetër kemi dy grupime bankash, banka të ristrukturuara që janë cilësuar si të trajtuara

vijim të analizës. Matrica e korrelacionit në tabelën bashkëlidhur, paraqet një panoramë të plotë të korrelacionit dhe fortësisë midis variablave. Sa më afër 1 të jetë ky koeficient, aq më e fortë është lidhja midis variablave dhe e anasjellta. Shenja pozitive nënkupton që variablat lëvizin në të njëjtin drejtim (pra janë pozitivisht të korreluara) dhe shenja negative nënkupton që variablat lëvizin në drejtime të ndryshme (pra, rritja e njërit variabël, shoqërohet me rënien e variablit tjetër). Tabela është e ndarë në dy seksione: (i) në seksionin e parë paraqiten indikatorët lidhur me aftësinë paguese dhe në seksionin e dytë paraqiten variablat që lidhen me përfitueshmërinë.

				Matrica e Korrelacionit					
	Min	Max	(1)	(2)	(3)				
	5.98	0.01	69.06	1.000					
	3.46	-2.31	69.06	0.4362	1.000				
	3.76	0	63.91	0.8699	0.4029	1.000			
				Matrica e Korrelacionit					
	Min	Max	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	
	6.42	-10.9	13.46	1.000					
	0.43	-388.9	40.35	0.6539	1.000				
	3.28	-8.09	71	0.3538	0.0735	1.000			
	9.54	-0.17	59.27	0.6434	0.3991	0.0412	1.000		
	12.99	-2.88	70.26	0.6366	0.2449	0.3765	0.0460	1.000	
	0.538	3.50	16.15	-0.0056	0.2137	-0.139	-0.0284	-0.041	1.000

dhe banka të pa ristrukturuara që janë cilësuar si grup kontrolli, pasi ky është grupi ku pritet të eksperimentohet efekti i ristrukturimit financiar të aseteve bankare. Për këtë arsye metoda cilësohet si metodë e efekteve fikse të dyfishta.

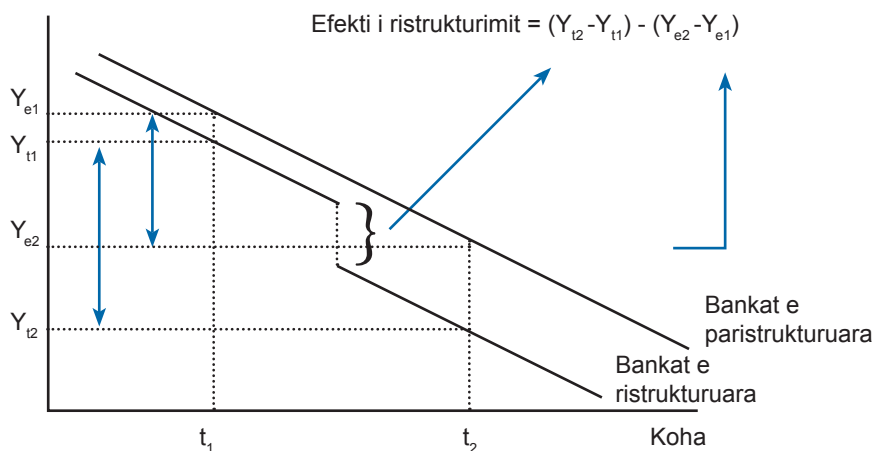
Tabela nr 6: Matrica e efekteve fikse të dyfishta

	Përpara Ristrukturimit	Pas Ristrukturimit	Diferenca
Grupi I	Y_{t1}	Y_{t2}	$\Delta Y_t = Y_{t2} - Y_{t1}$
Grupi II	Y_{c1}	Y_{c2}	$\Delta Y_c = Y_{c2} - Y_{c1}$
Diferenca			$\Delta \Delta Y = \Delta Y_t - \Delta Y_c$

Nisur nga tabela e mësipërme mund të specifikohen dy dimensionet e efektit fiks: (i) *efekti i grupit* (nëse është sistem bankar i ristrukturuar

apo jo) mat diferencën midis bankave në mënyrë konstante përgjatë gjithë harkut kohor; (ii) *Efekti i kohës* mat diferencën e produktivitetit të bankave përpara dhe pas ristrukturimit. Grafiku i mëposhtëm paraqet në formë të skematizuar këto dy diferenca (Grafiku 15).

Grafiku nr.16: Paraqitja Grafike e Matjes së Efektit të Ristrukturimit Bankar

Grupi i bankave të ristrukturuara, që për analogji të metodologjisë është quajtur grup kontrolli, përcakton atë pjesë të hapësirës kohore, që vlerëson si do të ishte përfitueshmëria dhe aftësia paguese nëse ristrukturimi nuk do të kishte ndodhur. Në grafikun e mësipërm paraqiten të grupuara dy dimensionet e efektit të fiksuar: koha në boshtin e abshisave dhe trajtimi i bankave në boshtin e ordinatave. Duke marrë në konsideratë dy diferencat matet efekti i ristrukturimit, i cili është i markuar në grafik. Kjo paraqitje e sintetizuar vizuale, materializohet nëpërmjet përdorimit të metodës së diferencave të dyfishta, rezultatet e së cilës trajtohen në seksionin në vazhdim.

5.3 Analiza e rezultateve

Në këtë seksion të punimit, vlerësohet dhe maten empirikisht diferencat e dyfishta dhe nëpërmjet tyre matet efekti i ristrukturimit bankar në produktivitet dhe aftësi paguese. Këto rezultate ndihmojnë për të pasur një

pasqyrë më të qartë të gjendjes aktuale të sistemit tonë bankar. Ekuacioni me të cilin matet efekti në këto dy variabla është si më poshtë:

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 R_{it} + \beta_2 T_{it} + \beta_3 R_{it} T_{it} + \epsilon_{it}$$

ku:

Y_{it}: variabli i kontrollit që mund të jetë aftësia paguese ose përfitueshmëria sipas rastit

R_{it}: ristrukturimi si variabël dikotomik merr vlerën 1 për bankat e ristrukturuara dhe vlerën 0 për bankat e pa ristrukturuara

T_{it}: koha si variabël dikotomik, që merr vlerën 1 pas ristrukturimit dhe vlerën zero përpara ristrukturimit

Qëllimi i kësaj metode është vlerësimi i efektit të ristrukturimit financiar të aseteve, nëpërmjet matjes së koeficientit të diferencës së dyfishtë, i cili derivon sipas matricës së mëposhtme:

Tabela. 7: Llogaritja e koeficientit të diferencës së dyfishtë

	Përpara Ristrukturimit	Pas Ristrukturimit	Diferenca
Bankat e Ristrukturuara	$\beta_0 + \beta_1$	$\beta_0 + \beta_1 + \beta_2 + \beta_3$	$\Delta Y_t = \beta_2 + \beta_3$
Bankat e pa Ristrukturuara	β_0	$\beta_0 + \beta_2$	$\Delta Y_c = \beta_2$
Diferenca			$\Delta \Delta Y = \beta_3$

Duke qenë se qëllimi dhe hipoteza e këtij punimi kërkon matjen e efektit të ristrukturimit për dy variablat themelor që përcaktojnë shëndetin financiar të një sistemi bankar: përfitueshmëri dhe aftësi paguese, ky ekuacion është përsëritur për secilin prej indikatorëve që masin këto variabla. Detaje mbi analizën e diferencave paraqiten në mënyrë të sintetizuar në tabelën e mëposhtme (Tabela 8).

Analiza e diferencës është bërë për secilin nga indikatorët, në mënyrë që të kemi një qasje më të qartë se cili prej tyre siguron një rëndësi statistikore, nisur nga fakti që kjo është një analizë *quasi* eksperimentale. Në panelin (a) të tabelës numër 8 më poshtë paraqitet vlerësimi për treguesit e përfitueshmërisë së sistemit bankar, ndërsa në panelin (b) për treguesit e aftësisë paguese.

5.3.1. Analizë e Efektit të Ristrukturimit në Përfitueshërinë e Bankave

Në këtë seksion analizohen efektet e vlerësuara empirike të impaktit të reformës ristrukturuese në përfitueshmërinë e sistemit bankar shqiptar. Nisur nga modeli i parë ROAA, vihet re se koeficienti β_3 —i cili mat efektin në produktivitet të ristrukturimit të bankave—është pozitiv.

Tabela 8: Rezultatet e analizës së diferencave të dyfishta

Kjo tabelë është një paraqitje e përmblendhur e analizës së diferencave. Variablat janë të ndarë në dy grupe të mëdha: njëri grup i korrespondon indikatorëve për matjen e përfitueshmërisë dhe grupi tjetër indikatorëve për matjen e aftësisë pagueuse. paneli (a) paraqet indikatorët për matjen e përfitueshmërisë, ndërsa paneli (b) paraqet indikatorët për matjen e diferencës së aftësisë pagueuse midis vendeve përpara se të aplikohet ristrukturimi nga vendet e trajtuara dhe efekti pas aplikimit të ristrukturimit. Njëri nga variablat është transformuar në versionin logaritmik në mënyrë që të korrektohet shpërndarja normale dhe të jetë lehtësisht i interpretueshëm në raport me pjesën tjetër të variablave të cilët janë shprehur në përqindje. Përpara aplikimit të analizës së diferencave të dhënat janë grupuar në dy drejtime duke krijuar 2 variabla: (i) variabli kohë, i cili është paraqitur në version dikotomik, duke marrë vlerat 0 përpara ndodhjes së ristrukturimit dhe 1 pas ndodhjes së ristrukturimit; (ii) variabli trajtim i cili po ashtu është variabël dikotomik dhe merr vlerat 1 për sistemet bankare, të cilat i janë nënshtruar ristrukturimit dhe 0 për sistemet bankare të cilat nuk kanë qenë subjekt i ristrukturimit. Baza e të dhënave është heterogjene, gjë e cila ndikon pozitivisht në kredibilitetin dhe rëndësinë statistikore të analizës.

	Paneli (a)					Paneli (b)		
	ROAA	ROAE	Te ardhura nga interesi	Të ardh Operative	Ln[Profit]	NPL/Asete	Kapital/Asete	Impaired Loan
Time	0.00095*** (0.01)	0.0007** (0.200)	-0.000056 (0.979)	0.00001 (0.241)	0.00006*** (0.000)	0.00009 (0.885)	0.00008 (0.591)	0.00002 (0.849)
Riskstrukturm	0.8468*** (0.000)	4.4887*** (0.000)	2.5421** (0.002)	1.06487 (0.227)	1.6451*** (0.000)	-1.9201** (0.044)	1.9197* (0.062)	-6.6140*** (0.000)
Diff in Diff	0.6244*** (0.008)	4.8845*** (0.000)	-2.8586*** (0.000)	-1.4492* (0.098)	0.1679 (0.648)	-1.8209** (0.025)	2.6295** (0.018)	-0.7599 (0.386)
Constant	0.6848*** (0.000)	7.4557*** (0.000)	2.3151*** (0.000)	1.3056*** (0.000)	10.9531*** (0.000)	5.1519*** (0.000)	9.9749*** (0.000)	9.6088*** (0.000)
Observations	492	492	492	492	492	492	492	492
R square	0.079	5.712	0.08	0.016	0.10	0.07	0.06	0.16

p-values ne kllapa, yjet janë markuar bazuar në rëndësinë statistikore 1% ***, 5% ** dhe 10% *

E shprehur ndryshe konstatohet nëpërmjet kësaj analize se në rast se sistemi bankar shqiptar futet në një proces ristrukturimi të aseteve, ROAA e sistemit bankar pas ristrukturimit do të rritet me 0.62 për qind krahasuar me periudhën përpara implementimit të reformës ristrukturuese. Ky koeficient është statistikisht i rëndësishëm në nivelin 1 për qind të besueshmërisë.

Përsa i përket treguesit të ristrukturimit në vetvete, vihet re se probabiliteti që ROAA të rritet me implementimin e ristrukturimit të kredive me probleme është 0.8 për qind, duke abstraguuar në këtë rast për rëndësinë e kohës në të cilën ndodh ristrukturimi. E shprehur ndryshe, bankat që kanë aplikuar ristrukturimin e aseteve, kanë një përfitueshmëri 0.8 për qind më të lartë se bankat të cilat nuk kanë hyrë në këtë proces. Analiza e këtij treguesi paraqitet në ekuacionin e mëposhtëm:

$$ROAA_{it} = 0.684 + 0.00009 * T_{it} + 0.8468 * R_{it} + 0.624 * T_{it} A_{it}$$

Në të njëjtën mënyrë argumentohet edhe efekti që reforma ristrukturuese do të ketë në ROAE, e cila po ashtu është një indikator për matjen e përfitueshmërisë. Në rastin e këtij indikatori lidhja duket më e fortë se në rastin e ROAA. Edhe në këtë rast konstatohet se bankat që kanë aplikuar ristrukturimin e kredive me probleme kanë një ROAE afërsisht 4.5 për qind më të lartë krahasuar me bankat që nuk kanë kaluar nëpërmjet këtij procesi. Nga ana tjetër, në funksion të hipotezës konstatohet se në rast se bankat shqiptare futen në procesin e ristrukturimit të aseteve toksike, me një probabilitet 90 për qind, pritet që përfitueshmëria e tyre (konkretisht ROAE) pas ristrukturimit të rritet afërsisht me 4.9 për qind (*shiko më poshtë ekuacionin deterministik*).

$$ROAE_{it} = 7.45 + 0.0007 * T_{it} + 4.488 * R_{it} + 4.88 * T_{it} A_{it}$$

Në rastin e të ardhurave nga interesi pritet të ketë një rënie të të ardhurave nga normat e interesit me rreth 2.8% në rast se bankat shqiptare futen në këtë proces. Kjo mund të jetë subjekt i reagimit të publikut gjatë dhe pas implementimit të kësaj skeme. Ndërkohë që të ardhurat operative, nuk japin asnjë informacion të rëndësishëm statistikore, dhe për këtë arsye në vijim të analizës nuk janë konsideruar.

5.3.2. Analizë e Efektit të Ristrukturimit në Aftësinë Paguese

Procesi i ristrukturimit, pritet gjithashtu të ketë edhe një efekt shumë të rëndësishëm në aftësinë paguese, nisur nga rekomandimet e literaturës së rishikuar në kapitullin e dytë të këtij punimi.

Reforma ristrukturuese në Shqipëri pritet të ketë një efekt të vlerësuar përmirësues në bilancin e bankave përsa i përket indikatorëve të aftësisë paguese. Nëse bankat futen në këtë proces, pritet që pas përfundimit të ristrukturimit, raporti i kredive me probleme ndaj aseteve dhe raporti i kredive të humbura të bjerë 1.8% dhe 0.75% respektivisht.

$$NPL_{it} = 5.15 + 0.00009 * T_{it} - 1.92 * R_{it} + 1.82 * T_{it} A_{it}$$

Nga ana tjetër raporti kapitalit ndaj aseteve, pritet të ketë një rënie. Kjo mund të shpjegohet si pasojë e rënies së numrin të aseteve totale të bankave, duke qenë se një pjesë dërrmuese e tyre do t'i kalojnë bankës së keqe. Në këto kushte kur kapitali nuk ndryshon, dhe asetet (në numërues) bien, raporti kapital/asete do të pësojë një rritje. Kjo rritje e vlerësuar nëpërmjet analizës së diferencave, është 2.6% krahasuar me rastin kur bankat nuk futen në procesin e ristrukturimit.

5.4 Zhvillimi i Hipotezës

Duke ju rikthyer pyetjes kërkimore — nëse ristrukturimi financiar i aseteve bankare në Shqipëri, do të kontribuojë në rritjen e përfitueshmërisë dhe aftësisë paguese — dhe hipotezave konstatohet se ristrukturimi pritet të ketë një efekt pozitiv si në përfitueshmëri ashtu edhe në aftësinë paguese. Në këtë mënyrë, analiza e diferencave konfirmon hipotezat e ngritura në krye të këtij punimi:

H_1	Implementimi i reformës për ristrukturimin e portofolit të kredive, do të rrisë përfitueshmërinë e sistemit bankar në Shqipëri.	✓
H_1	Implementimi i reformës për ristrukturimin e portofolit të kredive, pritet të ketë një efekt pozitiv në përmirësimin e indikatorëve të aftësisë paguese.	✓

Sipas argumenteve të listuar në këtë kapitull, empirikisht konfirmohet se implementimi i kësaj reforme për ristrukturimin e kredive me probleme, pritet të përmirësojë përfitueshmërinë dhe riskun e aftësisë paguese.

Përmbledhje Kapitulli

Ky kapitull përmbledhi në mënyrë të sintetizuar efektin e reformës ristrukturuese në Shqipëri, nëpërmjet metodës së diferencave të dyfishta. Në konkludim të kapitullit u konstatua se nëse bankat e vendit tonë aplikojnë këtë reformë, pritet që të ketë një përmirësim relativisht të ndjeshëm në indikatorët e përfitueshmërisë dhe ato të aftësisë paguese.

ROAA e sistemit bankar pas ristrukturimit vlerësohet se mund të rritet me 0.62 për qind krahasuar me periudhën përpara implementimit të reformës ristrukturuese dhe ROAE pas ristrukturimit të rritet me 4.9 për qind afërsisht.

Në terma të aftësisë paguese, nëse bankat futen në këtë proces, pritet që pas përfundimit të ristrukturimit, raporti i kredive me probleme ndaj aseteve dhe raporti i kredive të humbura të bjerë 1.8% dhe 0.75% respektivisht.

Përsa i përket hipotezave të ngritura në krye të këtij studimi konstatohet se të dy hipotezat vërtetohen. Konkretisht mund të pranohet me 95% nivel besueshmërie në kushte ceteris paribus, se implementimi i reformës për ristrukturimin e aseteve, do të rrisë përfitueshmërinë e sistemit bankar në Shqipëri dhe se kjo reformë pritet të ketë një efekt pozitiv në përmirësimin e indikatorëve të aftësisë paguese.

REFORMA RISTRUKTURUESE NË SHQIPËRI DHE PLATFORMA E PROPOZUAR

Kriza e fundit financiare, detyroi shumë sisteme bankare të shkojnë drejt rikapitalizimit, si zgjidhje e vetme e cila përpos kostove, ishte në gjendje t'i rikthejë sistemit përfitueshmërinë dhe eficiencën e cënuar nga kreditë me probleme. Çështja e kredive me probleme nuk është më një element i ri për t'u diskutuar, por zgjidhjet që mund t'i jepen, sigurisht që po.

Deri tani, kreditë me probleme i janë transferuar departamenteve përkatëse brenda bankës, dhe në një moment të dytë, kur departamenti dështon i kalojnë disa kompanive private, jo mirëfilltazi faktoringu të cilat bëjnë ndjekjen e kredive dhe grumbullimin e tyre. Po këto mënyra nuk kanë rezultuar gjithmonë efikase, edhe pse kanë lehtësuar disi problemin. Aktualisht, kreditë me probleme në Shqipëri kanë tejkaluar nivelin 20 për qind, dhe kulmin e tyre e arritën në vitin 2014 kur shënuan 24,88 për qind të aseteve totale të sistemit bankar. Ndërkohë nga eksperiencia e vendeve të tjera, kjo çështje është zgjidhur duke i konvertuar kreditë me probleme në kapital aksioner.

Qëllimi kryesor i këtij kapitulli është të analizojë platformën mbi të cilën do të organizohet procesi i ristrukturimit të kredive me probleme në Shqipëri. Duhet pasur në vëmendje sqarimi se ekziston një ndarje e qartë midis planit të menaxhimit të aseteve toksike dhe çështjeve strukturore

të sistemit. Megjithatë në disa segmente të punimit, këto dy çështje, në mënyrë të pashmangshme shkojnë tangjent me njëra tjetrën.

Një nga pjesët kryesore të këtij seksioni është analizimi i planit të rristrukturimit bankar të kredive me probleme, mënyra se si aktorët do të alternojnë kostot, përfitimet e sistemit, kostot totale, periudha e shtrirjes së procesit dhe marrëveshjet për mbikëqyrjen e sistemit dhe garantimit të reformës. Në vijim Schafet et.al (2009) thekson se pavarësisht kushteve të vendeve të ndryshme, elementët e planit funksionojnë në të gjitha shtetet që kanë të njëjtat tipare të rrezikut bankar, qe rrjedh nga asetet toksike.

Një nga trajtimet e kësaj reforme është krijimi i një lloj ndarje brenda sistemit bankar në bankë të mire dhe bankë të keqe¹.

Kjo reformë është aplikuar në disa vende, përfshi këtu edhe Gjermaninë, e cila pas rrezikut të sistemit bankar pranoi ndihmën e qeverisë me qëllim që të ruaj minimumin e raportit të kapitalit bazë në 4%. Sipas Bundesbank, (cituar ne Schafer et.al 2009, faqe 5) kapitali total i sistemit bankar gjerman në dhjetor të vitit 2008 u vlerësua rreth 415 bilion euro, ndërkohë që humbjet totale të derivuara nga kreditë me probleme u vlerësuan midis 200 deri ne 300 bilion euro, e cila e vlerësuar në tërma relativë në përqindje ndaj PBB-së së Gjermanisë për të njëjtën periudhë konsiston në 8 deri në 12 për qind e PBB-së.

6.1. Ku konsiston programi i rristrukturimit të kredive me probleme?

Plani për rristrukturimin e kredive me probleme është një nga sfidat më të mëdha me të cilën duhet të përballët sistemi bankar. Ky program nuk konsiston vetëm në rristrukturimin e asteve të bilancit të bankave, pra nuk është një projekt që fillon dhe mbaron në bankë. Ky program, kërkon bashkërendimin e shumë strukturave politike, ekonomike dhe sociale.

Me qëllim që ky plan rristrukturimi i kredive me probleme të funksionojë me sukses, Shqipëria duhet të përballët me tre sfida kryesore: (i) menaxhimi transparent i aseteve toksike, të cilat pasi “zhduken nga bilancet e bankave” e rigjallërojnë sistemin bankar; (ii) së dyti, sfida për të mbajtur koston e taksa-paguesve në vlera minimale; (iii) së treti, reduktimi i riskut moral (moral hazard).

¹ Shiko përkufizimin tek Fjalori i Termave në fund të punimit

Megjithatë elementi bazë i këtij programi është vlerësimi i aseteve toksike në vlerën e tyre të tregut, duke pasur në konsideratë sipas Schafer et.al (2009) që asetet të cilat nuk kanë një vlerë tregu do të vlerëson me zero. Këto humbje nga rivlerësimi do të mbulohen nga aksionerët.

Banka e keqe, do të operojë në treg derisa misioni i saj për zgjidhjen e problemit të aseteve toksike të kryhet. Në përfundim të këtij procesi, kjo bankë do të mbyllet, duke krijuar kështu kosto, si në punësim ashtu edhe kosto të tjera të cilat do të shpjegohen në seksionin në vijim.

6.2. Kushte që duhet të plotësojë Shqipëria për të hyre në një proces ristrukturimi

Ky seksion ka për qëllim të analizojë kushtet specifike që Shqipëria duhet të plotësojë në mënyrë që të përballojë në mënyrë sa më eficiente reformën e ristrukturimit bankar. Në kapitullin e parë u analizua situata aktuale e sistemit bankar në Shqipëri.

Ka shumë arsye që mund ta çojnë një vend drejt distresit financiar, të cilat janë kryesisht të lidhura ngushtë me eficiencën e këtij sistemi. Meka, E (2015) thekson se arsyeja kryesore, pse bankat shkojnë drejt një procesi ristrukturimi është kërcënimi që shkaktojnë kreditë me probleme. Për arsyet e përmendura në seksionin e kredive me probleme më sipër, vendet duhet të mbajnë nën kontroll portofolin e kredive, të cilat sipas Goldstein dhe Weatherstone (2001) nuk duhet të kalojnë nivelin 10 %.

Bazuar në presionin që ushtrojnë kreditë me probleme në sistem, duke reduktuar përfitueshmërinë e bankave dhe konkurrueshmërinë, është e domosdoshme që të ndërmerret një reformë ristrukturuese në mënyrë që t'i rikthejë sistemit përfitueshmërinë dhe performancën që duhet. Kjo do të rriste eficiencën e të gjithë sistemit bankar, financiar dhe disa parametra makroekonomik në Shqipëri. (Shehu, E dhe Xhindi, T, 2015).

Por, siç është përmendur edhe më lart, ristrukturimi nuk funksionon me parimin që “one size fits all”, për këtë arsye është e domosdoshme që të plotësohen disa kushte specifike në mënyrë që të rritet probabiliteti i suksesit të kësaj reforme. Ky seksion ka për qëllim kryesisht të përcaktojë cilat janë kushtet specifike që duhet të përmbushë Shqipëria dhe të analizojë sa prej tyre aktualisht përmbushin kërkesat e cilësuar. Përmbushja ose jo e këtyre kritereve do të përcaktojë nëse kjo periudhë është “momentum” për t'a implementuar këtë reformë apo jo.

Sistemet financiare shkojnë drejt rristurimit kur përfitueshmëria dhe risku i aftësisë paguese kërcënojnë pasqyrat financiare të bankave. Ky kërcënim vjen kryesisht nga dalja jashtë kontrollit e kredive me probleme (Shehu, E dhe Xhindi, T, 2015). Kur këto asete toksike kalojnë 10% të totalit të portofolit sistemi është i kërcënuar (Goldstein et.al 2001); nga ana tjetër Dziobek et.al (1998) thekson se në rast se këto asete kalojnë një të pestën e depozitave sistemi jep sinjalin e një krizë të mundshme financiare.

Për këto arsye, Dziobek et.al (1998) propozon marrjen e masave të cilat e çojnë sistemin drejt rifitimit të përfitueshmërisë. Një mënyrë efiçiente për të realizuar këtë është nëpërmjet rristurimit financiar. Vende të ndryshme e kanë aplikuar këtë reformë në mënyra të ndryshme duke dashur të përshtasin kushtet e tyre me kërkesat e reformës (*shiko seksionin 3.7*).

6.2.1 Rritja Ekonomike

Nga eksperiencia e vendeve që e kanë aplikuar procesin e rristurimit dhe sipas Dziobek et.al (1998) është konstatuar një korrelacion i fortë midis gjendjes ekonomike të shteteve dhe efektit të rristurimit. Dziobek and Pazarbasioglu (1998), Khemraj and Pasha (2009), Dash and Kabra (2010), Rajan and Dahl (2003) kanë evidentuar një relacion pozitiv midis këtyre dy treguesve. Kjo për faktin se rritja ekonomike, shoqërohet me rritje të përfitueshmërinë së sistemit, dhe për pasojë rrit edhe mundësinë për të pasur një reformë efiçiente rristuruese. Ky relacion përbën një indikacion se në rast se Shqipëria është në kushte të rritjes pozitive ekonomike përpara dhe gjatë implementimit të reformës për rristurimin e kredive me probleme, atëherë probabiliteti që kjo reformë të jetë e suksesshme është më i lartë.

Ndërkohë ka evidenca për ekzistencën e një relacioni të fortë negativ midis kredive me probleme edhe rritjes ekonomike (Murgasova, Ilahi, Miniane, Scott, Vladkova (2015), Khemaj and Pasha (2009), Dash and Kabra (2010), Rajan and Dahl (2003) and Shehu et.al (2015)); kjo shpjegohet lehtësisht me faktin që rritja e aseteve toksike në pasqyrat financiare të bankave, ul përfitueshmërinë e bankave, dhe për pasojë ul përfitueshmërinë e të gjithë sistemit financiar, i cili duke zënë një peshë shumë të lartë në ekonominë e vendit, ndikon negativisht rritjen ekonomike.

Një rritje në nivelin e PBB-së, përmirëson aftësinë e huamarrësve për të paguar kredinë, duke ulur në këtë mënyrë riskun e aftësisë paguese.

Grafiku: nr.17: Relacioni midis kredive me probleme dhe rritjes ekonomike

Burimi: Përshtatur nga autori

Grafiku i mësipërm paraqet relacionin midis kredive me probleme dhe nivelit të rritjes ekonomike në Shqipëri. Duke i'u referuar vijës lineare që tregon tendencën, vihet re se relacioni midis tyre është plotësisht negativ dhe simetrik. Thua se simetria është tregues i korrelacionit të plotë, që në kushte ideale do kishte magnitudën 1. Nga studimi i Shehu et.al (2015) kjo magnitudë është 0.84.

Lidhja midis rritjes ekonomike dhe portofolit të kredive me probleme është shumë e rëndësishme, kjo për faktin se ajo mund të çojë të gjithë sistemin ekonomik drejt një rrethi vicioz. Për shembull, përfitueshmëria e dobët e bankave, ul performancën dhe fitimet e tyre. Kjo çon në uljen e kontributit të bankave në buxhetin e shtetit, e cila përkethehet në rënie të GDP-së. Si pasojë e kësaj rënie ekonomike, me një efekt të shtyrë në kohë do të ketë një rënie të investimeve dhe për pasojë ulje të kërkesës së subjekteve për të marrë kredi, gjë që automatikisht ul mundësinë e bankave për të gjeneruar të ardhura. Relacionin negativ midis rritjes ekonomike dhe portofolit të kredive me probleme e ka vërtetuar Fuji dhe Kawai (2010) për një periudhë 15 vjeçare.

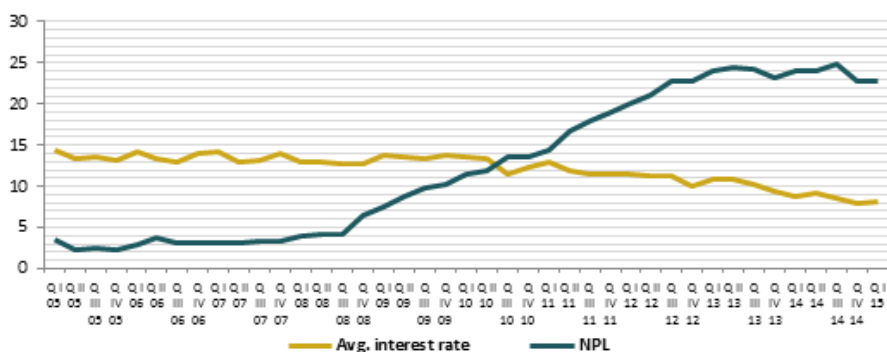
6.2.2. Normat e Interesit

Një nga kushtet e tjera specifike që Shqipëria duhet të plotësojë është edhe inflacioni dhe normat e interesit, për të cilin Dziobek et.al (1998) po ashtu konstatoi një relacion negativ midis inflacionit edhe efektit të rristrukturimit bankar të kredive me probleme. Sipas të njëjtit burim, efektet e reformës rristrukturuese vihen re në pas një periudhe afatshkurtër deri në afatmesme.

Sipas Bofondi dhe Ropele (2011) ekziston një relacion i fortë midis normave të interesit dhe kredive me probleme (duke u bazuar në korrelacionin e fortë midis kredive me probleme dhe rristurimit, supozohet kalimi nga normat e interesit tek rristurimi, bazuar në vetinë e kalimit). Fofack (2005) shton se normat e interesit (dhe rritja ekonomike) janë determinantët kryesorë të portofolit të bankave. Messai et.al (2013), Fofack (2005) Khemraj and Pacha (2009), Dash ad Kabra (2010) gjejnë një relacion pozitiv midis normave të interesit dhe kredive me probleme.

Grafiku i mëposhtëm, është një paraqitje e qartë midis relacionit të dy komponentëve. Siç vihet re nga grafiku kreditë me probleme kanë kaluar nivelin prej 20% sipas të cilit sistemi duhet konsiderohet në krizë financiare. Pas vitit 2008, kreditë me probleme janë rritur me ritme shumë të shpejta. Nëse sistemi mbahet në këto kushte, atëherë “alarmi i krizës” është shumë pranë.

Grafiku nr.18: Relacioni midis normës së interesit dhe kredive me probleme

Burimi: Përshtatur nga autori

Nga ana tjetër nëse shikojmë normën bazë të interesit, vihet re një ka pasur një trend konstant rënës. Po ashtu Shehu et.al (2015) gjeti një relacion negativ statistikisht të rëndësishëm midis normave të interesit dhe kredive me probleme, duke konkluduar empirikisht se një rritje prej 1 për qind e normave të interesit, shkakton një rënie me 3.35 për qind të kredive me probleme.

Duhet theksuar se ulja e NPL-ve, rrit eficiencën e sistemit bankar. Këto gjetje janë në përputhje me konstatimet e Avkiran et.al (2007), Messait et.al (2013), Fofack (2005), Khemraj dhe Pacha (2009), Dash dhe Kabra (2010).

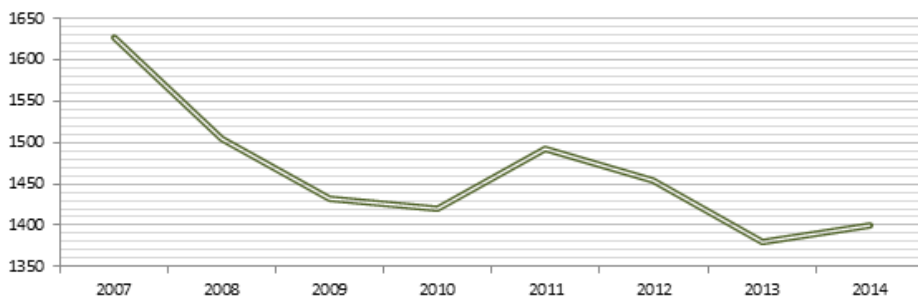
6.2.3. Konkurrueshmëria

Përsa i përket konkurrencës së tregut Avkiran dhe Thoraneenitiyan (2007) si dhe Adela e Iulia (2011) konstatojnë se tregu i përgjigjet më mirë reformave në rast se konkurrenca është e lartë. Për të matur konkurrencën e sistemit bankar, në këtë artikull është përdorur shkalla e përqendrimit të tregut e cila është matur nëpërmjet përdorimit të indeksit Herfindahl-Hirschman. Ky indeks sipas Bikker et.al (2002), ndër 10 indekset më të përdorura, është më i përshtatshmi. Të njëjtin index përdor edhe Banka e Shqipërisë në raportet periodike të vlerësimit të sistemit bankar.

Megjithatë ka pikëpamje të ndryshme nëse vendet duhet të kenë përqendrim të ulët (pra konkurrencë të lartë), apo të moderuar. Për pasojë, Deidda dhe Fattouh (2002) argumentojnë në artikullin e tyre se pavarësisht nëse vendet janë në fazë zhvillimi apo të zhvilluara, duhet të kenë një nivel të lartë konkurrueshmërie (përqendrim të ulët) në mënyrë që të stimulojnë rritjen ekonomike.

Ndërkohë që Vives (2001) dhe Musta et.al (2015) sugjerojnë se vendet në zhvillim, ndryshe nga vendet e zhvilluara duhet të kenë një nivel të moderuar konkurrence, sepse pasja e një shkalle shumë të lartë konkurrueshmërie, i nxit ata të marrin më shumë risk, duke rritur kështu edhe mundësinë e dështimit të tyre në treg. Lidhur me interpretimin e këtij indeksi, ka pikëpamje të ndryshme. Sipas standardit evropian (European Council Report 2004) nëse ky index merr vlera nga më të ulëta se 1000 pikë, atëherë sistemi bankar është shumë pak i përqendruar e për pasojë ka një nivel shumë të lartë konkurrence; nëse ai varion nga 1000 deri në 2000 pikë atëherë sistemi ka konkurrencë të moderuar dhe sistemi nuk është mjaftueshëm konkurrues nëse ky indeks kalon nivelin prej 2000 pikësh.

Grafiku nr.19: Niveli i konkurrueshmërisë në sistemin bankar shqiptar

Burimi: Përshtatur nga autori

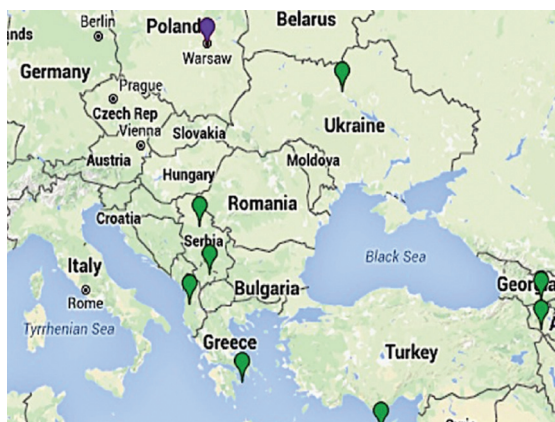
Sipas këtij grafiku vihet re se vitet e fundit niveli i përqendrimit të tregut bankar ka rënë, duke rritur kështu konkurrencën në nivele të moderuara, në përputhje me Vives (2001). Ky përqendrim i ulët është indikator pozitiv përse i përket konkurrueshmërisë së tregut bankar në Shqipëri.

6.2.4. Mbështetja e FMN

Përveç kushteve të mësipërme, Avkiran et.al (2007) përmend edhe mbështetjen nga Fondi Monetar Ndërkombëtar si një element që shton mundësinë e suksesit të reformës për ristrukturimin bankar të aseteve. Shqipëria është një nga shtetet që gëzon mbështetjen e FMN. Figura përbri paraqet një hartë ku evidentohen shtetet që përfitojnë suport financiar nga FMN. Duhet theksuar se siç vihet re edhe nga grafiku, shtetet janë markuar me ngjyra të ndryshme; kjo për faktin se FMN ka disa marrëveshje të ndryshme suporti, bazuar në objektivat e saj dhe nevojat e shteteve.

Shqipëria përfiton marrëveshjen Extended Fund Facility (EEF). Ky program synon të mbështesë shtete të cilët hasin vështirësi strukturore, ose vende që karakterizohen nga nivele të ulëta të rritjes ekonomike. Nëpërmjet këtij programi FMN synon të ndihmojë shtetet të implementojnë reforma strukturore afatmesme. Ky program, korrespondon plotësisht me nevojën e Shqipërisë për të implementuar reformën ristrukturuese si edhe me afatin kohor që merr kjo reformë për të dhënë “frytet”. Ky rezultat është në përputhje me literaturën e cituar më sipër.

Në mënyrë të përmbledhur, tabela e mëposhtme përmbledh kushtet kryesore që Shqipëria duhet të përmbushë në mënyrë që të përballojë me sukses reformën ristrukturuese. Po ashtu në tabele paraqiten edhe autorët

kryesorë, bazuar në të cilët janë përzgjedhur këto kushte. Kolona e fundit përmbledh analizën, duke përcaktuar nëse vendi ynë i përmbush aktualisht këto kushte apo jo.

Tabela nr.9: Përmbledhja e Kushteve Specifike për Shqipërinë

Kushtet Specifike	Literatura		Gjetjet
	Autorët	Korr.	
Normat e Interesit	Avkiran et.al (2007), Shehu et.al (2015), Avkiran et.al (2007), Messait et.al (2013), Fofack (2005) Jimenez et.al (2006), Khemraj et.al (2009), Dash et.al (2010), Adela et.al (2011)	-	√
Konkurrenca e Sistemit Bankar	Avkiran et.al (2007), Musta et.al (2015), Claessens et.al (2005), Deidda et.al (2002), Vives (2001), Shehu et.al (2015), Bikker et.al (2002), Bikker et.al (2005)	+	Jo plotësisht
Rritja Ekonomike	Dziobek et.al. (1998), Khemaj et.al (2009), Dash et.al (2010), Rajan et. Al (2003)	+	√
Mbështetja e FMN-së	Avkiran et.al (2007)	+	√

Burimi: Përshtatur nga autori

Në mënyrë të përmbledhur mund të konstatojmë se Shqipëria aktualisht, përmbush pjesën më të madhe të kushteve për të qënë në “*momentumin*” e implementimit të reformës rristrutturuese, por duhen marrë ende masa për të rritur konkurrueshmërinë e bankave, e cila megjithatë duhet theksuar që nuk është në nivele shqetësuese, por është në nivele të moderuara.

6.3. Platforma e Propozuar për hyrjen në Procesin e Ristrukturimit

Ky punim, ashtu siç u përmend edhe në krye të këtij punimi, i vjen në ndihmë politike bërësve nëpërmjet ngritjes dhe propozimit të një platforme e cila është në funksion të rristrukturimit bankar në Shqipëri. Ky seksion i këtij kapitulli—nisur nga eksperiencia e vendeve të tjera si edhe kushtet specifike që ka vendi ynë—propozon ndarjen e sistemit bankar në dy grupe, në banka të mira dhe një apo disa banka të këqija.

Banka të mira i referohet 16 bankave tregtare që operojnë në Shqipëri, të cilat cilësohen si të tilla, pasi sipas kësaj skeme do të pastrojnë bilancet e

tyre nga kreditë e këqija. Ndërkohë banka ose bankat e këqija (një apo disa në varësi të formës së centralizuar apo të decentralizuar të implementimit të procesit)—do të mbledhin kreditë e këqija të sistemit. Mënyrat se si do të procesohen këto kredi, pas marrjes nga banka e keqe, janë trajtuar në vijim të punimit.

6.4. Ndërtimi dhe Zhvillimi i Bankës së Keqe

Bankë e keqe është konceptuar si një institucion, i cili operon si Kompani për Menaxhimin e Aseteve (AMC). Banka e Keqe—nëpërmjet të cilës mendohet të ristrukturohet portofoli i kredive me probleme—do të blejë kreditë me probleme dhe më pas ka për qëllim t'i ristrukturojë dhe t'i menaxhojë këto asete me qëllim që të maksimizojnë vlerën e tyre. Kjo bankë ka për qëllim menaxhimin e kredive me probleme të sistemit bankar. Në eksperiencën e disa vendeve, ajo ka qenë një institucion i përkohshëm. Për analogji, kjo bankë do të funksionojë si një mekanizëm për qëllime të veçanta (Special Purpose Vehicle - SPV).

Qëllimi dhe objektivi primar i Bankës së Keqe është menaxhimi i portofolit të kredive me probleme me qëllim që t'i kthejë sistemit bankar përfitueshmërinë dhe aftësinë paguese. Megjithatë banka e keqe ka edhe disa objektiva të tjera në funksion të qëllimit primar: *së pari*, menaxhimi transparent i aseteve toksike si një domosdoshmëri për të krijuar një fillim të mbarë si për sistemin bankar ashtu edhe për publikun; *së dyti*, minimizimi i kostove të taksapaguesve; *së treti* banka e keqe duhet të limitojë barrën e problemeve që mbart sistemi bankar, duke i bërë me dije edhe aksionerët e bankave që ekziston një risk falimentimi.

6.4.1. Avantazhet

Përfshirja e bankës së keqe në këtë proces lehtëson sistemin bankar nga këto asete toksike dhe zvogëlon vlerën e aseteve. Ky proces i lehtësimit të bilanceve bankare, (i) minimizon dukshëm rrezikun për falimentim të bankave, (ii) krijon hapësira për rritjen e kapitalit dhe për pasojë rrit mundësinë për kredi-dhënie, si dhe (iii) rrit aftësinë për të marrë dhe përballuar më shumë risk.

6.4.2. Disavantazhet

Përtej efekteve pozitive që krijimi i një banke të “keqe” ka për sistemin bankar, ka edhe disa elementë që e bëjnë atë të disfavorshme. *Së pari*, për të krijuar një bankë të keqe nevojitet një sasi e konsiderueshme kapitali; *së dyti*, duke rikujtuar që banka e keqe do të jetë e përkohshme, në momentin e mbylljes së saj sipas Schafer et.al (2009), parashikohen humbje të konsiderueshme. Por nëse këto humbje kontrollohen dhe mbahen në nivele relativisht të ulëta, atëherë ato mund të jenë të kompensueshme nga një rritje e vlerës së aksioneve të qeverisë në bankat e shpëtuara.

Qeveria, ka një mundësi të mirë për të kompensuar humbjen nga investimi në bankën e keqe, nëse plotësohen kushtet në vijim (Schafer et.al 2009, fq 9):

- Asetet toksike të blihen apo të merren në dorëzim nga banka e keqe me një çmim relativisht të ulët; në këtë rast banka që rrezikon të dështojë do t’i transferojë bankës së keqe ato asete, vlera e tregut të së cilave është poshtë vlerës mesatare për të cilën është rënë dakort².
- T’i kushtohet rëndësi menaxhimit aktiv të këtyre aseteve; kjo konsiston në negociatat me huamarrësit, riskedulimin e huasë etj.
- Të përfshihen në proces disa ekspertë financiar, të cilët janë në gjendje të menaxhojnë këto asete në mënyrë eficiente; një mënyrë mund të jetë krijimi i paketave investuese tërheqëse për blerësit potencial, të cilat mund të mbështeten nga qeveria në mënyrë që të rrisin kredibilitetin.
- Procesi duhet të ketë në dispozicion kohën e domosdoshme për menaxhimin e këtij procesi;
- Të implementohet një strukturë e qartë qeverisjeje;

Në vijim të disavantazheve, Schafer, et.al (2009, fq.6) thekson se ky proces mund të shoqërohet me kosto shtesë. Këto kosto mund të rezultojnë nga procesi i blerjes së aseteve toksike si edhe nga nevoja që qeveria të shpëtojë bankat që konsiderohen shumë të mëdha për të falimentuar.

Megjithatë, nuk mund të ketë një qëndrim të prerë ndaj avantazheve dhe disavantazheve të krijimit të Bankës së Keqe; në varësi të kushteve ekonomike

² Në rastet kur tregu nuk gjeneron informacion për çmimin e një asemi, atëherë banka që rrezikon dështimin, ka avantazhe informacioni, krahasuar me bankën e keqe e cila do të blejë këtë aset. Kjo asimetri informacioni, krijon kushte për “lemon market”

dhe kostove që asetet toksike i krijojnë sistemit duhet vendosur nëse plan i bankës së keqe duhet implementuar apo jo. Nëse magnituda e kostove është më e ulët se e përfitimeve, atëherë kjo është një domosdoshmëri. Po ashtu duhet theksuar se ka disa variante sesi “banka e keqe” i vjen në ndihmë procesit të menaxhimit të kredive me probleme. Vende të ndryshme i kanë dhënë kësaj banke attribute të ndryshme. Gandrud dhe Hallerberg (2017) theksojnë se detyrimi financiar apo kosto që krijon përfshirja e Bankës së Keqe është shumë e vogël krahasuar me koston që duhet të marri përsipër Ministria e Financave të një vendi për të menaxhuar situatën e kredive me probleme.

6.5. Struktura Organizative e Bankes së Keqe dhe Bankës së Mirë

Banka e keqe mund të themelohet nëpërmjet financimit nga qeveria (indirekt nga taksapaguesit, pra publiku) dhe / ose nga sektori privat i ekonomisë. Kërkesa për likuiditet varet nga mënyra sesi do të shpëtohet banka në rrezik. Nëse kjo bankë do të shpëtohet nëpërmjet letrave me vlerë qeveritare, atëherë nevoja për likuiditet nuk është e menjëhershme.

Sipas Schafer et.al (2009), ekzistojnë dy faktorë bazë të cilët përcaktojnë shumën që banka e keqe mund të kapitalizojë: kostot operative dhe kostot e përvetësimit (nga blerja e aseteve toksike). Nëse banka e keqe i përvetëson këto asete me një çmim të ulët, minimizohet dukshëm risku i humbjeve në të ardhmen si edhe kërkesa për kapital fillestar e e bankës së keqe mbahet e ulët.

Në mënyrë që banka e keqe të menaxhojë me sukses programin e rristrukturimit të kredive me probleme, ajo duhet: (i) *së pari*, përpara se kjo të marrë në menaxhim portofolin e aseteve toksike, t’i vlerësojë ato bazuar në vlerën e tregut. Ndërkohë që ato asete për të cilat nuk disponohet një vlerë tregu, duhet t’i transferohen bankës së keqe me vlerë zero, e cila është njëkohësisht kosto zero edhe për qeverinë apo sponsorët e bankës së keqe.

Këtu duhet pasur parasysh edhe fakti se bankat e rrezikuara duke dashur të pastrojnë portofolin e tyre, si edhe duke përfituar nga avantazhi i informacionit që ata disponojnë lidhur me çmimin, mund të tentojnë t’ia shesin bankës së keqe me një çmim të caktuar, i cili përbën avantazh për to, por jo për bankën e keqe; (ii) *së dyti*, qeveria duhet të rikapitalizojë bankën

e rrezikuar nëpërmjet shkrirjes së aksioneve/kapitalit të aksionerëve; (iii) *së treti*, banka e keqe duhet të financohet nga qeveria dhe me shpenzimet e qeverisë duhet të punësohen ekspertë të jashtëm që të merren me menaxhimin dhe asetet toksike. Nëse në fund të procesit të shitjes së kredive me probleme, nëse gjenerohen të fitime pozitive, këto fitime duhet t'i shpërndahen aksionareve të bankës; (iv) *së katërti*, qeveria duhet të bëjë me dije vendosmërinë për të ri-privatizuar aksionet e veta në bankën e rrezikuar. Po ashtu afati kohor se për sa kohë do të operojë banka e keqe duhet përcaktuar që në krye të procesit; (v) *së pesti*, përpara fillimit të implementimit të programit rristurues, duhet arritur në marrëveshjen se të gjitha bankat duhet të marrin pjesë në proces, në mënyrë që kostot e qeverisë dhe të taksapaguesve të shkojnë për të gjithë sistemin.

Por ndërkohë nga ana tjetër nëse qeveria shqiptare do t'i merrte këto asete toksike në menaxhimin e bankës së keqe me kosto zero, sistemi do të shmangte shpenzimet dhe kostot që krijohen si pasojë e vlerësimit dhe çmimit të këtyre aseteve. Po ashtu në këto kushte, sistemi do të ishte më transparent pasi, kostoja e të gjitha kredive të këqija do të ishte zero, dhe po ashtu të parët që do rrezikohen nga humbja sipas kësaj mënyre janë aksionaret. Nëse humbja do të shihet nga të dyja anët e medaljes, do të ishte më e ndershme që për humbjen të paguajnë aksionaret sesa taksapaguesit. Në këtë mënyrë, krijohen premisa për reduktimin e rrezikut moral.

Ndërkohë nga ana tjetër nëse këto kredi të këqija do t'i jepen bankës së keqe me çmimin zero, një pjesë e konsiderueshme e bankave nuk do të plotësonin kërkesat për kapital bazë (core capital) sipas legjislacionit në fuqi dhe në këto kushte qeveria do të duhet të futej si aksionarë në këto banka në mënyrë që t'i rikapitalizojë ato. Nga ana tjetër duhet theksuar se kjo skemë i krijon qeverisë të dyja anët e medaljes: nga njëra anë humbja që qeveria mund të gjenerojë nga veprimtaria e bankës së keqe dhe nga ana tjetër mundësia për fitime që qeverisë mund t'i krijohet nga veprimtaria e bankës së mirë.

Ndërkohë nëse banka e keqe gjeneron të ardhura pozitive këto të ardhura duhet t'i ndahen aksionarëve. Pra këto të fundit trajtohen në mënyrë të drejtë për riskun që aktiviteti i tyre ka marrë përsipër. Përderisa sa banka ka rrezikuar asetet duke dhënë kredi tek subjekte me risk të aftësisë paguese shumë të lartë, është tërësisht e drejtë që për këtë risk të paguajnë aksionarët.

Nga ana tjetër në momentin që qeveria do të dalë nga skema, pra vendos të shesë aksionet në bankën që rikapitalizoi si aksionar, të ardhurat

e gjeneruara nga këto aksione do mbulojnë sasinë e investimit fillestar të taksa-paguesve për rikapitalizimin e bankës së mirë, dhe njëkohësisht nëse është e domosdoshme për të mbuluar humbjet që gjenerohen nga banka e keqe (shto këtu appendix 1, faqe 25. Schafer). Këtu duhet të kemi parasysh që banka e keqe mund të financohet nga qeveria dhe nga sipërmarrës privatë.

Ndarja e qartë e këtyre dy aktiviteteve (humbja e mundshme nga banka e keqe dhe përfitimi i mundshëm nga banka e mirë) dhe rritja e shkallës së informimit të publikut në mënyrë të vazhdueshme është domosdoshmëri në këtë situatë pasi rrit transparencën dhe kredibilitetin e publikut për sistemin bankar dhe jo vetëm. Në kushtet e situatës aktuale të tregut bankar, mënyra sesi informacioni do t'i përcillet publikut duhet të jetë shumë i qartë, i kujdesshëm dhe transparent.

6.6. Ndërhyrja dhe Roli i Qeverisë në procesin ristrukturimit të aseteve

Ky seksion analizon se si qeveria do të shpëtojë bankat e rrezikuara nga asetet toksike dhe si do të transferohen këto asete në një strukturë të vetme, e cila në vijim të këtij punimi do të referohet si bankë e keqe. Duhet theksuar se kur thuhet bankë e keqe, praktikisht nuk bëhet fjalë për një strukturë e cila rrezikon sistemin, por anasjelltas; një strukturë e cila ka për qëllim të jetë në funksion të përmirësimit të sistemit. Bazuar në Schafer et.al (2009), kjo strukturë duhet të jetë e financuar nga fondet publike. Nëse i rikthehemi këtu kapitullit të dytë, kjo është një pjesë e barrës që do të ketë publiku nëpërmjet taksave në këtë proces.

Po ashtu qeveria, përgjatë këtij procesi, mban përgjegjësinë e menaxhimit si edhe në të ardhmen shitjen e aseteve toksike dhe rikapitalizimin e bankës së mirë duke marrë pjesë në të si aksionar. Schafer et.al (2009) në raste ekstreme i referohet këtij rasti si “marrje në dorëzim” e bankës nga qeveria. Më tej ata shtojnë se pjesëmarrja e qeverisë si aksioner në bankën e mirë është menduar të jetë e përkohshme. Kjo pjesëmarrje në bankën e mirë është e domosdoshme pasi në këtë mënyrë qeveria mund të rikuperojë apo edhe të lehtësojë humbjet e taksapaguesve.

Sipas kësaj skeme qeveria supozohet të mbulojë humbjet e bankës së keqe, ndërkohë që përfitimet do t'u shpërndahen aksionerëve të

bankave që konsiderohet të jenë në kushte distresi financiar. Por në rast se qeveria vendos të mbulojë në vlerën 100 për qind, atëherë të gjitha humbjet që gjenerohen nga banka e keqe, bien si barrë ndaj publikut si taksapagues.

6.7. Program i Centralizuar apo i Decentralizuar

Programi mund të konsistojë një krijimin e një banke të vetme apo “bankë e keqe” e veçantë brenda çdo banke, pra me fjalë të tjera një bankë e keqe mund të integrohet në sistem në mënyrë të centralizuar ose të decentralizuar.

Sipas formës së decentralizuar, secila bankë e rrezikuar ndahet në dy banka (struktura të të njëjtës bankë): në bankë të keqe dhe bankë të mirë. Ky është rasti i aplikuar nga Berliner Bankgesellschaft në Gjermani në vitet 2006-2007, e cila u nda në një bankë të keqe që u quajt BIH dhe në një bankë të mirë që u quajt Landesbank. Ndërkohë, sipas formës së centralizuar, të gjitha kreditë me probleme të sektorit bankar depozitohen në një bankë të vetme, që është banka e keqe e sistemit³. Ky sistem është më shumë i ngjashëm me sistemin britanik të organizimit.

Shumica e bankave të këqija, bazuar në eksperiencat e vendeve që e kanë zbatuar këtë metodë më parë, kanë funksionuar në mënyrë të decentralizuar. Shembull të ngjashëm janë rasti i Retriva dhe Securum në Suedi, si dhe rasti gjerman i përmendur më sipër.

Nuk ekziston një mënyrë e mirë dhe superiore krahasuar me një mënyrë tjetër, por në varësi të kushteve qeveritë dhe sistemet bankare zgjedhin të aplikojnë një formë apo një tjetër. Për këtë arsye në rastin e Shqipërisë duhen marrë në konsideratë dy faktorë kryesorë: së pari madhësia e sistemit bankar shqiptar (numri i bankave për numër banorësh) në raport me atë të vendeve të tjera që kanë zbatuar formën e decentralizuar apo të centralizuar dhe së dyti qeveria duhet të ngrejë një tryezë diskutimi me përfaqësues të sistemit bankar dhe të vendoset nëpërmjet një konsensusi cila është mënyra më e mirë dhe me kosto më të ulët për të gjitha strukturat, interesi i të cilave preket drejtëpërdrejtë.

³ Sistemi konsiderohet i centralizuar edhe nëse krijohet një bankë e keqe për secilin prej sektorëve të tregut financiar: për shembull për unionet e kreditit, për bankat private, për bankat e kursimeve, etj (Schafer et.al 2009, fq. 12)

6.8. Ku Konsiston Ristrukturimi Financiar në Shqipëri?

Bazuar në diskutimin e ngritur në krye të këtij punimi lidhur me problematikat e sistemit dhe mundësitë për t'a nxjerrë sistemin nga ngërçi, duket se zgjidhja më optimale është krijimi i një strukture të re të tregut financiar në Shqipëri. Sipas Caprio dhe Klingebiel (1997) problemet në sistemin bankar, mund të shkatërrojnë burimet financiare, institucionale dhe politike të një vendi; për këtë arsye, duhen marrë masa rristuruese në mbështetje të sistemit financiar. Në këtë kontekst shtrohet nevoja për ndërtimin e një strukture të re financiare, bazuar në rikapitalizimin e portofolit të bankave. Ky rikapitalizim, propozohet të bëhet me anë të ndarjes së bankave në dy grupe: banka të mira dhe banka të këqija.

Në rastin e Shqipërisë, kjo strukture do të rigjeneronte sistemin dhe konsolidonte asetet e bankave. Referuar Faucette, Hart, Bruno, Cunningham, Loegering dhe Carpenter (2009), në mënyrë që sistemi financiar të pastrohet nga asete “toksike”, duhen krijuar të ashtëquajturat “Bankat e Keqija” të cilat do të blejnë asetet problematike, duke risjellë likuiditetin në tregun bankar dhe më tej në atë financiar. Caprio dhe Klingebiel (1997), gjykojnë se si pasojë e menaxhimit të keq bankar, lind domosdoshmëria e riorganizimit të kapitaleve dhe aseteve;

Kur flasim për “bankë të keqe”, në fakt, i referohemi bankës që nxjerr sistemin nga ngërçi i kredive me probleme. Në këtë kuadër, një bankë e keqe është një bankë që mban asetet toksike në portofolin e saj, duke lejuar bankat e tjera të ‘pastrohen’ nga këto asete dhe të bëhen në këtë mënyrë banka “të mira”.

Ky problem materializohet në dy modele të ndryshme: njëra i referohet rastit kur një bankë ‘në telashe’ ndahet në një bankë të mirë dhe një bankë të keqe dhe tjetra është rasti që qeveria krijon një bankë toksike të madhe në të cilën bankat me probleme shkarkojnë asetet e tyre toksike.

Bankat toksike krijohen për të marrë asetet risikoze nga bankat e mira. Në këtë mënyrë sistemi bankar përmirëson kapacitetin financiar dhe bëhet më konkurrues në tregun bankar. Punimi ngre një diskutim vertikal nëse duhet të konsiderohet rristurimi i sistemit bankar? Lind pyetja përse duhen bankat e këqia dhe a e ndihmojnë këto sistemin financiar në të vërtetë?

Asetet toksike shkojnë në bilancet e atyre që u lakuan si “banka të këqia”; këto të fundit duke marrë në portofolin e tyre asete të tilla, duken më të forta në treg, pasi ekziston perceptimi se ato janë në gjendje t’i menaxhojnë këto asete, dhe bëhen në këtë formë “shpëtimtarët” e sistemit bankar. Nga ana tjetër, këto banka menaxhojnë portofolin e tyre toksik duke krijuar letra me vlerë të tregueshme mbi këto asete me risk të lartë, e për pasojë edhe me kthim të lartë. Përveçse hapet një shteg drejt zhvillimit të tregut financiar, rritet kredibiliteti i klientëve në bankat e mira dhe ulet mundësia për panik bankar, i cili përbën shkakun kryesor të falimentimit të bankave.

Në aspektin e rregullimit dhe mbikqyrjes financiare ky model riskutrimimi propozon ngritjen e një agjencie shtetërore ose fondi garancie me financim publik me qëllim kontrollin e sasisë së riskut që marrin bankat e mira, dhe të financojë kur është e nevojshme bankat e këqia. Ky fond garancie duhet të marrë përsipër edhe kostot financiare të ndërtimit të skemës në fjalë.

Ristrukturimi, në kuadër të ndarjes së bankave është eksperimentuar që në vitin 1989. Sipas Schäfer dhe Zimmermann (2009) në fundin e vitit 1980, më shumë se 1000 institucione kreditimi dhe depozitimi në Shtetet e Bashkuara të Amerikës u ‘kërcënuan’ nga pa-aftësia paguese. Për pasojë në 1989 u themelua një “bankë e keqe” me financim qeveritar dhe privat, e cila operoi deri në 1995. Më tej, suktesi i platformës vijon për Suedinë në vitin 1990 dhe në vitin 2006 me Gjermaninë.

Një tjetër eksperiencë e mirë vjen nga sistemi bankar i Britanisë së Madhe⁴. Suktesi i këtij ristrukturimi në Britani qëndroi në kontrollin e fortë, menaxhimin dhe qeverisjen e mirë. Ata krijuan një komitet i cili raportonte rregullisht tek bordi qëndror i bankës.

Në mënyrë që kjo skemë të funksionojë mirë, shihet i domosdoshëm angazhimi i qeverisë. Schäfer et.al. (2009) analizojnë sistemin bankar gjerman dhe mundësinë e tij për rikapitalizim. Sipas tyre qeveria duhet të marrë përsipër përgjegjësinë e menaxhimit të kësaj skeme, duke marrë mbi vete kostot e bankave të këqia dhe duke përfituar aksione në bankat e mira.

Në vijim, të diskutimit shtrohet çështja nëse kjo skemë duhet ndërtuar mbi bazën e centralizimit apo decentralizimit. Referuar Schäfer et.al (2009) ky plan funksionon pavarësisht strukturave të centralizuara apo të decentralizuara; pra edhe kur qeveria drejton një bankë të keqe të

⁴ Britani krijoi një bankë të brendshme “toksike” e cila sipas Ross McEëan, menaxhon rreth 38 bilion pound të Bankës RBS (Royal Bank of Scotland). Banka “e keqe” u quajt RBS Capital Resolution, e cila pritet të menaxhojë 20 për qind të kapitalit të RBS-së. Ky proces ka filluar në 2014 dhe pritet të zgjasë deri në 2016.

centralizuar, edhe kur lejon decentralizimin sipas të cilit secili institut bankar krijon bankën e vet të keqe. Ky i fundit është rasti tipik i Britanisë së Madhe.

Holmberg, Sjogren dhe Hellstrom (2012) në studimin e tyre mbi centralizimin dhe decentralizimin e sistemit bankar, konstatojnë se—në kuadër të efikasitetit të kostove të borxhit—bankat e decentralizuara gjenerojnë më shumë fonde për huadhënie dhe kanë rreziqe më të ulëta. Nga ana tjetër ata theksojnë se bankingu i centralizuar është më efektiv përse i përket targetimit të klientëve dhe reduktimit të riskut. Në vijim, Canales dhe Nanda (2010), konkludojnë në studimin e tyre se bankat e decentralizuara janë më të përgjegjshme ndaj konkurrencës. Po ashtu, sipas Neuberger (1959)—në studimin e tij mbi rastin e bankingut jugosllav—centralizimi i sistemit bankar ngre pikëpyetje të mëdha mbi efektivitetin e kontrollit.

Bejan (2011) cilëson dy teori të mendimit ekonomik që mbështesin përkatësisht centralizimin dhe decentralizimin: Shkolla Keynesiane dhe Shkolla e Bankingut të Lirë⁵. Në këtë kontekst ka vend për diskutim se cilin model duhet të ndjekë kjo reformë në Shqipëri. Edhe pse Schäfer et.al (2009) shprehet se ky model i shkon çdo vendi, eksperiencia ka treguar të kundërtën.

Për implementimin e kësaj skeme, sistemi bankar dhe qeveritar në Shqipëri duhet të përballë me disa sfida në lidhje me zbatueshmërinë, menaxhimin, transparencën etj. Schäfer et.al (2009) thekson tre sfida kryesore të kësaj reforme: transparenca e eliminimit të aseteve toksike, mbajtja minimale e kostove të taksapaguesve dhe eliminimi i rrezikut moral.

Një nga disavantazhet dhe sfidat kryesore të pranuar të këtij modeli është risku moral. Duke qenë se bankat e mira do jua shesin asetet toksike bankave të këqija, ato do të shpërblehen me çmimin e shitjes. Por nga ana tjetër bankat e këqija nuk do të jenë të gatshme të paguajnë shumën të mëdha për disa asete me risk shumë të lartë. Për këtë arsye bankat e këqija, duhet të ofrojnë një çmim të tillë që të mos i favorizojë bankat e mira të marrin risk të tepruar në portofolat e tyre. Schäfer et.al (2009) thekson se problematika themelore e një platforme të tillë është vlerësimi i aseteve toksike në mënyrë të tillë që të eliminojë rrezikun moral.

Po ashtu, Schäfer et.al (2009) parashtron dy pengesa apo disavantazhe të tjera; së pari, ngritja e një strukture të tillë kërkon një kapital të madh

⁵ Termi Ang: New Banking School ose Free Banking School

filleshtar dhe së dyti, në fund të jetës së bankës së keqe mund të ketë humbje të konsiderueshme. Për këtë arsye, modeli paraqet në vetvete një sfidë të madhe dhe që reforma të funksionojë mirë, duhet krijuar një ndarje e qartë midis aseteve të mira dhe atyre toksike.

Avantazhi kryesor i këtij ristrukturimi qëndron në shndërrimin e asetit toksik në aset të shëndoshë përmes futjes në sistem të bankave të këqia. Ky model për ristrukturimin e sistemit bankar—i cili i referohet rikapitalizimit të portofolit të bankave—rrit sigurinë e investitorëve në sistemin bankar, redukton riskun dhe ul levën financiare.

Schäfer et.al (2009) thekson se ky plan i krijimit të bankës së keqe i studiuar për Gjermaninë mund të funksionojë për çdo vend. Pra, sipas tyre është gjetur modeli që i përshtatet çdo vendi. Por implementimi i këtij modeli në vendin tonë kërkon vëmendje më të lartë në vlerësimin e aseteve, kjo për arsye të shkallës së informalitetit dhe mungesës së transparencës. Po ashtu fondi i garancisë—i financuar nga qeveria—duhet të jetë i gatshëm të financojë skemën dhe të rikapitalizojë bankat e rrezikuara nëpërmjet blerjes së aksioneve. Skema kërkon pjesëmarrjen e të gjithë bankave që operojnë në vendin tonë.

Implementimi i kësaj ndarje kërkon njëkohësisht ndërtimin e një sistemi të ri të tregut financiar në Shqipëri. Realizimi korrekt i kësaj reforme rikapitalizimi, do të nxirrte sistemin bankar nga “vorbulla” e kredive me probleme dhe do të pastronte tërësisht asetet e tyre, duke rritur kështu mirëqenien ekonomike në vend.

Ku konsiston? Propozohet ngritja e një institucioni në Shqipëri, i cili do të menaxhojë të gjithë portofolin e kredive me probleme të sistemit. Pra, 16 bankat e nivelit të dytë në Shqipëri, do ja shesin, ose do i japin kreditë e tyre me probleme këtij institucioni kundrejt një komisioni. Ky i fundit, do të menaxhojë në mënyrë të licencuar mbledhjen e këtyre fondeve, administrimin e procesit dhe kontaktimin e shoqërive të faktoringut, ose titullizimin e këtyre kredive në formën e letrave me vlerë dhe tregtimin e tyre në tregun sekondar.

Prania e një agjencie e cila do të monitorojë procesin është e domosdoshme. Në kontekstin shqiptar të funksionimit të kësaj skeme, nuk kërkohet domosdoshmërisht ngritja e një agjencie të re, por bërja funksionale e agjencisë ekzistuese e cila momentalisht funksionon si Agjencia për Trajtimin e Kredive. Siç edhe parashikohet në kuadrin mbështetës ligjor (referencë ligji Nr.9731, datë 10.05.2007 “Për Agjencinë e Trajtimit të

Kredive” i ndryshuar). Brenda platformës që propozohet kjo agjenci duhet të marrë *de facto* privilegjet që i ligji i jep *de juro*.

Si duhet të funksionojë kjo agjenci?

Bankat e nivelit të dytë i transferojnë një portofol asetesh dhe kredish kësaj agjencie, e cila në përputhje me ligjin dhe aktet nënligjore në fuqi, ka të drejtën t’i trajtojë këto kredi. Ky portofol kredish dhe asetesh sipas parashikimit të nenit 4 të këtij ligji—i kalon në pronësi agjencisë së bashku me pasuritë dhe kolateralin që huamarrësit i kanë kaluar bankës si garanci për riskun e tyre të aftësisë paguese. Banka tregtare së bashku me këtë portofol kredish, i kalon agjencisë të gjitha të drejtat që i burojnë prej tij. Kjo agjenci duhet të realizojë pagimin nga debitorët apo palët e tjera, të detyrimit të plotë apo të pjesshëm drejtë bankës për detyrimin që lind nga kjo kredi. Duket se kjo hallke e skemës nuk ka funksionuar shumë mirë deri tani.

Nga ana tjetër Agjencia ka të drejtën që të ndryshojë kushtet kontraktuale të marrëdhënies midis bankës tregtare dhe subjektit huamarrës. Këto kushte mund të ndryshohen në favor të huamarrësit me qëllim që ai të gjenerojë mundësinë për shlyerjen e interesave dhe principalit. Kjo mund të përkthehet në lehtësimin e kushteve të huamarrësit kur ai ka boshllëqe likuiditeti, si për shembull dhënia e mundësisë për shlyerjen vetëm të interesave dhe rritjen e këtyre pagesave në momentet kur huamarrësi ka kushte të favorshme likuide. Po më konkretisht këto ndryshime parashikojnë zgjatjen e afatit të pagesës së kredisë me qëllim lehtësimin e barrës së detyrimit të debitorit duke e shtrirë atë në kohë; faljen e një pjese të detyrimit apo interesave të kredisë; kthimin e kolateralit të marrë në pronësi, kundrejt likuidimit të detyrimit nëpërmjet një kontrate shkëmbimi me debitorin; dhe shlyerjen e kredisë nëpërmjet sekuestrimit të kolateralit të lënë si garanci për shlyerjen e kredisë së marrë.

Një avantazh tjetër që ligji shqiptar i jep agjencisë është zëvendësimi i debitorit. Kjo konsiston në kalimin e detyrimit për shlyerjen e kredisë nga debitori i parë tek një debitor i ri, i cili vendos një kolateral të ri për mbështetjen e kredisë. Por megjithatë agjencia ende ka në pronësinë e saj kolateralin e debitorit të parë derisa të mbyllet detyrimi nga debitori i ri.

Në rast se përshtatja e kushteve kontraktuale në favor të huamarrësit dështon atëherë agjencisë i lind e drejta e shitjes së kolateralit. Po ashtu agjencia ka të drejtë t’i kërkojë autoriteteve gjyqësore fillimin e procedurave

të falimentit për subjektet ndaj të cilave kjo agjenci pretendon se nuk janë përmbushur detyrimet e paracaktuara kontraktuale. Integrimi konkret i Agjencisë në sistem do të bëjë të mundur që të gjithë debitorët e bankës tregtare të kalojnë si debitorë të agjencisë. Që nga ky moment agjencisë i transferohen të gjitha të drejtat e bankës mbi këtë debitor.

Fondet e grumbulluara nga Agjencia— sipas parashikimeve të përcaktuara në ligj— i kalojnë buxhetit të shtetit, dhe mban në llogarinë e saj 25 për qind të buxhetit operativ vjetor të Agjencisë, në përputhje me miratimin e Këshillit të Ministrave.

Duke qenë se në platformën e propozuar në këtë punim për zgjidhjen e problemit të aseteve toksike të sistemit bankar, Agjencia është konceptuar si një mekanizëm për qëllime të veçanta (termi në anglisht: Special Purpose Vehicle) dhe për pasojë kjo agjenci do të operojë përkohësisht deri sa të zgjidhet tërësisht problemi i shkaktuar nga kreditë me probleme. Kur bankat tregtare që operojnë në Shqipëri të kenë pastruar krahun e aktiveve në bilancet e tyre financiare, atëherë Këshilli i Ministrave duhet të kërkojë mbylljen e kësaj Agjencie, pjesa e mbetur e aktiveve dhe pasiveve të së cilës do t'i kalojë për administrim Ministrisë së Financave në Shqipëri.

Ky punim propozon një model të funksionimit të kësaj reforme, e cila paraqitet e thjeshtuar në skemën e mëposhtme.

Figura. 6: Skema e Funksionimit të Bankës së Keqe

Burimi: Autori

Skema e mësipërme paraqet në mënyrë të thjeshtuar propozimin për implementimin e reformës për rristurimin financiar të aseteve bankare. Aktorët e përfshirë në skemë janë: 16 bankat tregtare në Shqipëri, 1 bankë e

keqe për procesin operacional të grumbullimit të aseteve toksike, një agjenci për monitorimin e procesit dhe tregu i letrave me vlerë. Sa më i zhvilluar ky i fundit aq më shumë e ndihmon procesin.

Arsyeja pse në këtë skemë propozohet edhe një Agjenci edhe një Bankë e Keqe është se nëpërmjet ndarjes së procesit operacional dhe atij monitorues reduktohet mundësia e abuzimit. Ka eksperiencë të vendeve ku banka e keqe luan rolin e një kompanie për menaxhimin e aseteve (AMC) e cila njëkohësisht mund të luajë edhe rolin e agjencisë. Por nisur nga problematikat e vendit tonë, sidomos kur bëhet fjalë për rrezikun moral, pasja e këtyre dy autoriteteve me pushtete të ndara, e ndihmon më shumë procesin. Për efekt të lehtësirave operationale, mund të mbahet vetëm njëri institucion por të funksionojë me dy drejtori të ndryshme dhe tërësisht autonome nga njëra tjetra.

Në fazën e parë, Banka e Keqe grumbullon dhe blen të gjitha asetet toksike nga bankat tregtare. Këto asete nëpërmjet Agjencisë për Menaxhimin e Aseteve Toksike shndërrohen përmes procesit të titullizimit në letra me vlerë. Këto letra me vlerë—pasi janë vlerësuar nga pikëpamja e sigurisë dhe plotësojnë kushtet për t'u cilësuar të tilla nëpërmjet vlerësimit të inxhinierëve financiar—dalin nga bilanci i Bankës së Keqe. Ka disa alternativa se si vijon ky proces, në varësi të zhvillimit financiar të vendit. Në rastin konkret, duke qenë se vendi ynë nuk karakterizohet nga një nivel i përparuar i tregut financiar, korniza e alternativave ngushtohet. Megjithatë duhet theksuar në këtë pikë, ky punim doktoral lë hapësira për kërkim të mëtejshëm në fushën në fjalë.

Në rast se tregu financiar në Shqipëri do të ishte më i zhvilluar, ky proces do të ishte më i lehtë pasi, një pjesë e këtyre kredive mund të titullizohen, dhe të tregtohen si letra me vlerë me risk të lartë. Duhet theksuar këtu se, në treg ka edhe investitorë pranues risku të cilët preferojnë të investojnë në *junk securitites*⁶, me qëllim që të gjenerojnë të kthim sa më të lartë.

Krijimi i bankës së keqe është mënyra kryesore sesi do të menaxhohet procesi i transferimit të kredive me probleme. Duhet theksuar se mënyra sesi banka e keqe skematizohet brenda reformës, bën diferencën nga shteti në shtet. Përveç formës së centralizuar apo të decentralizuar, Hauck, Neyer dhe Vieten (2011, fq 2) evidentojnë edhe dy mënyra sesi banka e keqe mund të konceptohet.

⁶ Termi i referohet letrave me vlerë me risk shumë të lartë

Sipas skemës së parë, i gjithë risku i transferimit të aseteve toksike bie mbi taksapaguesit; banka e rrezikuar ja shet të gjitha asetet toksike bankës së keqe me një çmim të ndryshëm nga zero, dhe në këtë rast e gjithë barra e blerjes së kredive me probleme bie mbi publikun si taksapagues. Ndërkohë sipas skemës së dytë, risku mbetet mbi bankën e rrezikuar; sipas kësaj skeme transferimi i aseteve bëhet nëpërmjet një marrëveshje riblerjeje midis bankës së rrezikuar dhe bankës së keqe, sipas së cilës risku i kredive me probleme mbetet tek banka e rrezikuar.

Që kjo skemë të funksionojë siç duhet, është e domosdoshme që të plotësohen disa kritere: (i) së pari, të forcohet kuadri ligjor, përta i përket kontrollit të kolateralizimit. Aktualisht sipas Marcus Evans (2016) procesi i kontrollit të kolateralit merr nga 24 orë deri në më shumë se 10 vjet në varësi të shteteve. Për këtë arsye është e domosdoshme një lloj standardizimi i kësaj procedure në mënyrë që të përafrojnë sistemet, (ii) së dyti ngritja e një grupi ekspertësh që do jenë në krye të procesit me qëllim që të shmangen pasaktësitë, (iii) së treti përforcimi i mbikëqyrjes bankare; (iv) së katërti, mbështetje transparente nga autoritetet shtetërore në mënyrë që të rritet kredibiliteti i procesit në publik; (v) gjetja e “momentumit” të përshtatshëm ekonomik (shiko kriteret që duhet të përmbushë Shqipëria për t’a përballuar me sukses reformën); (vi) sigurimi i një mase të konsiderueshme kapitali për të përballuar kostot e provigjonimit dhe shitjes së NPL-ve, dhe së fundmi (vii) bankat në mbështetje të shoqatës së bankave dhe Autoretit të Trajtimin të Kredive duhet të zhvillojnë një plan strategjik afat-gjatë për të menaxhuar sistemin derisa të normalizohen parametrat e përfitueshmërisë. Realizimi i këtij procesi kërkon koordinimin e të gjitha njësive dhe institucioneve, me qëllimin e vetëm të rritjes së përfitueshmërisë së sistemit bankar.

Një rol të rëndësishëm në skemë do të ketë Autoriteti i Mbikëqyrjes Financiare, në drejtim të përforcimit të Tregjeve Financiare, qofshin këto bankare ose jo bankare. Aktualisht roli i AMF-së është të mbikëqyrë dhe monitorojë sistemin financiar në Shqipëri në tërësi, por aktiviteti i këtij institucioni shtrihet kryesisht vetëm në sektorin jo bankar, të tilla si kompanitë e sigurimit apo fondet e pensione. Roli i AMF-së në mbikëqyrjen e sektorit bankar është thajse inekzistent, për këtë arsye propozohet rritja e presionit që ky institucion duhet të ushtroje në drejtim të sektorit bankar.

Po ashtu një funksion tjetër i Autoritetit të Mbikëqyrjes Financiare është përmirësimi i cilësisë së ndërmjetësimit financiar. Për të realizuar këtë funksion AMF bashkëpunon me Bankën e Shqipërisë.

Një tjetër rol që ky institucion kryen në drejtim të tregut financiar është përforcimi i kuadrit rregullator kundër pastrimit të parave, i cili është një funksion që mund të implelementohet në periudha afatshkurtra.

6.8.1 Çmimi i transferimit të aseteve toksike

Në një analizë më të thelluar kuptohet se risku dhe barra financiare e cila mund të bjerë tek publiku ose tek banka, është ngushtësisht e lidhur me çmimin e transferimit të aseteve toksike. Nëse transferimi i aseteve bëhet me një çmim relativisht të lartë, banka e rrezikuar e ka më të lehtë të dalë nga rreziku dhe të rrisë përfitueshmërinë, por ndërkohë banka e keqe nëpërmjet taksapaguesve merr gjithë barrën financiare dhe e anasjellta (shiko Hauck, Neyer dhe Vieten (2011, fq 3)

6.9. Klasifikimi i Bankës së Keqe bazuar në formën e transferimit të aseteve toksike

Në varësi të mënyrës së transferimit të aseteve toksike, bankat mund të klasifikohen në dy forma. Njëra formë korrespondon me rastin kur banka e keqe i blen asetet toksike të bankave të rrezikuara (të cilat më pas do të quhen si banka të mira) dhe rasti i dytë i përket situatës kur bankat e rrezikuara i shkëmbejnë asetet toksike me bono thesari. Tabela ë mëposhtme përmbledh disa raste që i korrespondojnë këtyre dy klasifikimeve sipas Schafer et.al (2009, faqe 25).

Tabela nr.10: Klasifikimi i Bankave të Këqija bazuar në formën e transferimit të aseteve toksike.

Blerje / Marrje në dorëzim të plotë të aseteve toksike	Shkëmbim i aseteve toksike për Bono Thesari
Bankat e Këqija Suedeze Securum dhe Retriva Shtetet e Bashkuara të Amerikës: RTC Berlin: BIH	Propozimi i Qeverisë Gjermane: Bonot qeveritare duhet të mbulojnë të gjitha humbjet e aksionerëve përgjatë periudhës së rristurimit. Propozimi i Bundesbank: parashtron barazi me garantuesit e borxhit. Shoqata Gjermane e Bankave: Ndarje e drejtë e barrës financiare nëpërmjet përdorimit të letrave me vlerë qeveritare

Burimi: Schafer dhe Zimmermann (2009, fq: 25)

Në seksionin ku diskutohet rasti i Shqipërisë, argumentohet se cila prej këtyre dy formave përshtatet më shumë me kontekstin tonë aktual ekonomik dhe politik.

Platformë alternative për t'a nxjerrë sistemin bankar shqiptar nga ngërçi

Zgjidhja e këtij problemi vjen me një faturë të konsiderueshme financiare për bankat dhe shtetin shqiptar. Do të ishte e udhës që kostoja e këtij problemi të ndahej midis këtyre dy enteve kryesore; bankat duhet të marrin përsipër gjysmën e kostove për dëmin që i shkaktuan ekonomisë duke dhënë kredi subjekteve që kanë një historik të dobët kredi marrjeje si dhe për keq llogaritjen e aftësisë paguese të këtyre subjekteve. Si mund ta menaxhojë banka këtë situatë? Banka mund të zgjedhë të:

- Riorganizojë skemën dhe shpërndarjen e pagesave;
- Të rivlerësojë kolateralin (kolateralizimi i kryqëzuar);
- Të konvertojë borxhin në kapital;
- T'i titullizojnë në një portofol të vetëm dhe t'i shesin në tregun sekondar (fondet e investimeve).

Shteti mund të ofrohet për pjesën tjetër të kostove, nisur nga fakti se një krizë e mundshme bankare do shkaktonte efekte të konsiderueshme sociale dhe ekonomike. Për të evituar humbjen e besueshmërisë së publikut në sistemin vendas, shteti duhet të marrë përsipër 40 deri në 50 për qind të kostove. Këto kosto indirekte janë barra që duhet të mbajë publiku për të ruajtur sistemin nga falimentimi.

Përmbledhje kapitulli

Në mënyrë që kjo skemë në Shqipëri të funksionojë saktë, dhe të ketë probabilitet të lartë për sukses është e domosdoshme që plani dhe program i ristrukturimit të kredive me probleme të jetë i mirë përcaktuar dhe i mirë menduar në detaje.

Që të menaxhohen kreditë e këqija, propozohet krijimi i një banke të keqe. Sipas këtij programi, bankat e rrezikuara do të lehtësojnë dhe pastrojnë bilancet e tyre dhe rifillojnë aktivitetin nga e para me një bilanc të shëndoshë. Po ashtu, kjo skemë krijon një barrë të përkohshme për taksapaguesit, pasi

qeveria e financon bankën e keqe dhe rikapitalizon bankën e mirë nga të ardhurat e buxhetit të shtetit, por nëse procesi realizohet me sukses, mund të gjenerohen të ardhura dhe të minizohet barra e taksapaguesve.

Në momentin e fillimit të programit, qeveria duhet të ketë një sasi të konsiderueshme fondesh në dispozicion të reformës për të përballuar rikapitalizimin e bankës së mirë si edhe financimin e bankës së keqe. Nga ana tjetër në shumicën e rasteve, qeveritë në marrëveshje me bankat kanë zgjedhur të implementojnë formën e decentralizuar të bankës së keqe. Por, për rastin e Shqipërisë propozohet ngritja e një sistemi të centralizuar, për shkak të përmasave modeste të tregut, mendohet që kjo formë do të funksionojë.

Po ashtu bazuar në rekomandimin e Schafer et.al (2009: 22), implementimi i planit për bankën e keqe shkon paralelisht me ngritjen e strukturave të një tregu të ri financiar. Duke qënë se Shqipëria nuk ka një treg të mirëfilltë financiar, kjo reformë do të ishte një hap i mirë për të “shkundur” tregun financiar në Shqipëri dhe për t’i dhënë atij një shtysë drejt zhvillimit të tregut sekondar dhe inxhinierisë financiare.

Po ashtu implementimi i ristrukturimit të portofolit të kredive, kërkon të rishikohet konteksti rregullator i sistemit bankar. Heqja e kredive me probleme nga bilanci me çmim zero si edhe futja e shtetit si aksioner në këto banka, ndryshon parametrat e kërkesës për kapital bazë. Për këtë arsye programi duhet të shoqërohet me një plan dhe program masash.

Ky proces kërkon një bashkërendim të gjitha strukturave ekonomike dhe politike të vendim marrjes në vend, në mënyrë që të garantojë sukses.

KONKLUZIONE DHE REKOMANDIME

Ky punim doktore sjell në vëmendjen e studiuesve të rinj të fushës një element të rëndësishëm të sistemit financiar e në mënyrë më specifike të atij bankar. Punimi propozon ngritjen e një platforme për ristrukturimin e kredive me probleme. Kjo platformë synon të kontribuojë në rritjen e përfitueshmërisë së sistemit bankar në Shqipëri. Implementimi i kësaj platforme shoqërohet me një numër të konsiderueshëm sfidash, të cilat nuk vijnë si një recetë e gatshme për t'u zbatuar, por paraqesin nevojën e përshtatjes me kontekstin tonë shqiptar.

Në përmblyllje të këtij punimi doktoral, janë përmbledhur një sërë rekomandimesh dhe konkluzioneve, të cilat i vijnë në ndihmë jo vetëm akademikëve dhe kërkuesve të rinj por edhe politikë-bërësve. Në vijim të këtij kapitulli diskutohen përfundime përmbylëse të punimit si dhe rekomandime të cilat garantojnë eficiencën dhe suksesin e kësaj reforme për ristrukturimin e aseteve bankare në Shqipëri.

Deri në këtë fazë punimi ka evidentuar formën kryesore për zgjidhjen e problemit të kredive me probleme dhe platformën për implementimin e kësaj reforme. Reforma nuk është e panjohur për një pjesë të rajonit dhe më gjerë, por implementimi i saj krijon vështirësi pasi lind nevoja e domosdoshme për të përshtatur këtë reformë me kushtet specifike të vendit tonë. Me qëllim që implementimi i saj të funksionojë në mënyrë eficiente dhe të kontribuojë në rritjen e produktivitetit dhe rënien e përfitueshmërisë është konceptuar një përmbledhje sintetike e rekomandimeve dhe konkluzioneve.

7.1 Konkluzione Përmbyllëse

Sistemi bankar përbën mbi 90 për qind të sistemit financiar në Shqipëri. Për pasojë, ky sektor ka një rëndësi të konsiderueshme jo vetëm për sistemin financiar por edhe për sistemin ekonomik në tërësi. Menaxhimi dhe reduktimi i kredive me probleme, rrit përfitueshmërinë e sistemit. Keq-menaxhimi i portofolit të kredive me probleme, krijon kosto të konsiderueshme për sistemin bankar dhe për të gjithë ekonominë në tërësi, ndaj menaxhimi eficient i tyre është domosdoshmëri. Ky proces rekomandohet të kryhet nëpërmjet reformës për ristrukturimin e aseteve.

Ecuria e ristrukturimit të aseteve varet nga një sërë faktorësh të rëndësishëm për sistemin bankar të tilla si: forma e privatizimit, ambienti ekonomik ku bëjnë pjesë kushtet specifike të tilla si: rritja ekonomike, inflacioni, konkurrueshmëria e sistemit bankar, politikat dhe marrëveshjet ekonomike me organizata ndërkombëtare të tilla si Fondi Monetar Ndërkombëtar. Në këtë kontekst, ky proces kërkon një bashkërendim eficient me kushtet ekonomike; norma të ulëta interesi, shkallë të ulët përqendrimi të tregut bankar, ritme pozitive të rritjes ekonomike, dhe norma të ulëta të inflacionit.

Rikapitalizimi ka qenë një nga format më të përdorura deri më tani për të nxjerrë sistemin bankar nga ngërçi në shumë shtete. Rikapitalizimi në vetvete është i rëndësishëm për t'i rikthyer bankës përfitueshmërinë, por nuk nuk mjafton për të garantuar zgjidhjen e problemit. Sistemi ynë bankar, portofoli toksik i të cilit mbetet dyshifror duhet të konsiderojë futjen në një proces ristrukturimi financiar të aseteve.

Procesi i ristrukturimit të aseteve synon të përmirësojë aftësinë paguese si dhe ti rikthejë sistemit normat optimale të përfitueshmërisë. Përmirësimi i aftësisë paguese buron kryesisht nga ristrukturimi financiar afatshkurtër; ndërkohë që përfitueshmëria kërkon ristrukturim operacional për një periudhë më afatgjatë.

Brenda procesit të ristrukturimit financiar të aseteve, duhet pasur në vëmendje edhe ristrukturimi operacional, i cili konsiston në menaxhimin korrekt dhe transparent të programit.

Ristrukturimi i kredive me probleme duhet shoqëruar me implementimin e një institucionit rregullator të fortë dhe të pavarur. Po ashtu ngritja dhe

bërja funksionale e tregut financiar do të ndihmonte së tepërmi këtë proces. Aktualisht, Bursa e Tiranës është vetëm një hap larg, nisur nga fakti që të gjitha procedurat ligjore dhe administrative janë të kryera, fakt ky që avantazhon reformën për ristrukturimin e kredive me probleme.

Diagnostifikimi i natyrës dhe përmasave të problemeve të sistemit bankar është komponenti më i rëndësishëm i programit të ristrukturimit. Shkaqet që kanë çuar vendet drejt ristrukturimit kanë qenë të ndryshme, megjithatë kryesisht ato që kanë pasur sukses me implementimin e kësaj reforme kanë qenë kryesisht vendet që kanë identifikuar qartë problematikën dhe e kanë dizenuar reformën në mënyrë të tillë që t'i përgjigjet problemit.

Implementimi i suksesshëm i ristrukturimit në sistemin bankar shqiptar kërkon përpos të tjerash edhe një bashkërendim të gjithanshëm të strukturave. Programi nuk duhet fokusuar vetëm në procesin operacional të zgjidhjes së kredive me probleme, por po ashtu duhet të shoqërohet edhe me ndërhyrje rregulluese të sistemit kontabël dhe ligjor si edhe rritjen e rëndësisë së mbikëqyrjes bankare. Në kuadër të kësaj çështjeje rekomandohet rritja e rezervës së likuiditetit, rritja e kontrollit ndaj normave të interesit, lehtësimin e barrës fiskale të bankave të rrezikuara.

Një element tjetër i rëndësishëm është rritja e vazhdueshme e monitorimit të procesit, duke pasur parasysh se ristrukturimi i sistemit bankar është një proces i cili zgjat disa vite dhe ka kosto të konsiderueshme.

Një tjetër konkluzion i rëndësishëm është koncepti i kohës për të rezultuar në sukses. Ndërhyrja e menjëhershme, pa e lënë sistemin të përkeqësohet. Shumica e vende që kanë pasur sukses në implementimin e programit, kanë ndërhyrë brenda një viti nga evidentimi i problemit. Kreditë e këqija konsiderohen të rrezikshme kur niveli i tyre kalon 10%, dhe cilësohen si alarmante dhe sinjalizues për gjendje krize kur kalojnë 20%. Në këto kushte aktuale, kur kreditë me probleme vijnë të jenë në norma relativisht të larta, kjo ndërhyrje konsiderohet e domosdoshme.

Në qendër të programit duhet të jetë një institucion, apo agjenci që e udhëheq procesin. Sipas rekomandimeve të Dziobek et.al (1998) ky institucion rekomandohet të jetë i ndryshëm nga banka qendrore, pasi kjo e fundit përfshihet në konflikt me objektivat e saj primare. Megjithatë për një treg të vogël bankar siç është ky vendas, Banka Qendrore potencialisht mund të menaxhojë edhe monitorimin edhe udhëheqjen e procesit.

Banka Qendrore gjatë gjithë procesit duhet të jetë e gatshme të mbështesë me likuiditet bankat e nivelit të dytë. Një alternativë tjetër operative

dhe e shpejtë mund të ishte edhe reduktimi i përkohshëm i rezervës së detyrueshme ose kredi afatshkurta drejt bankave të nivelit të dytë me qëllim rritjen e likuiditetit të tyre.

Qeveria duhet të jetë e gatshme të mbështesë bankat e rrezikuara financiarisht, nëpërmjet transferimit të bonove dhe përdorimit të instrumenteve të tjerë nëse është e nevojshme.

Barra financiare e ristrukturimit të këtyre aseteve në sistemin bankar shqiptar duhet ndarë midis tri aktorëve kryesorë të procesit të diskutuar në këtë punim: qeverisë, sistemit bankar dhe publikut.

Reduktimi dhe “zhdukja” e kredive të këqija rrit në mënyrë të menjëhershme përfitueshmërinë e sistemit bankar. Për këtë arsye një rëndësi shumë të madhe duhet të marri procesi i transferimit të kredive të këqija nga bilanci i bankës në bankën e keqe.

Në përmblyllje është llogaritur se nëse bankat e vendit tonë aplikojnë këtë reformë, pritet që të ketë një përmirësim relativisht të ndjeshëm në indikatorët e përfitueshmërisë dhe ato të aftësisë paguese.

ROAA e sistemit bankar pas ristrukturimit vlerësohet se mund të rritet me 0.62 për qind krahasuar me periudhën përpara implementimit të reformës ristrukturuese dhe ROAE pas ristrukturimit të rritet me 4.9 për qind afërsisht.

Në terma të aftësisë paguese, nëse bankat futen në këtë proces, pritet që pas përfundimit të ristrukturimit, raporti i kredive me probleme ndaj aseteve dhe raporti i kredive të humbura të bjerë 1.8% dhe 0.75% respektivisht.

Tabela nr. 11: Përmbledhje e konkluzioneve të punimit

	Fusha		Konkluzione
I	Situata e sistemit financiar	i	Sistemi financiar në Shqipëri ka një përbërje heterogjene, pjesën dërrmuese të të cilit e zë sistemi bankar me një përqendrim shumë të lartë, mbi 90 për qind.
		ii	Asetet e 3 bankat më të mëdha në sistem janë ekuivalente me rreth 50% të PBB
		iii	Sistemi ynë financiar cilësohet i moderuar nga pikëpamja e konkurrencës
		iv	Që prej kohës kur sistemi bankar kaloi në dy nivele, numri maksimal i bankave të nivelit të dytë ka qenë 17, por aktualisht është 16.
		v	Sistemi shqiptar bankar është i dominuar nga bankat me kapital të huaj, të cilat janë burim importimi për rreziqet sistematike
		vi	Në vitin 2013, sistemi bankar shqiptar për nga pesha zinte rreth 91 për qind të PBB-së.
		vii	Sistemi ynë financiar paraqet ndjeshmëri të lartë nga ndonjë shok ekonomik për shkak të përfitueshmërisë së ulët dhe sasisë së lartë të kredive me probleme në bilancet e bankave.

II	Përfitueshmëria e sistemit bankar	i	Përfitueshmëria e sistemit bankar në tërësi ka pësuar një rënie të theksuar
		ii	Bankat e vogla kanë ndjeshmëri më të lartë ndaj rrezikut përsa i përket përfitueshmërisë, dhe për pasojë janë bankat që i rëndojnë më shumë sistemit tonë bankar.
III	Portofoli i Kredive me Probleme	i	Niveli i kredive me probleme arriti në 24,88% të portofolit të kredive të sistemit bankar duke rrezikuar kështu pozicionin e bankave në treg.
		ii	Vështirësitë për vlerësimin e kapitalit, si pasojë e mos rregjistrimit të pronave, kanë kontribuar negativisht në drejtim të vlerësimit të pasurive të paluajtshme.
		iii	Kreditimi në monedhë të huaj ka rritur ekspozimin e bankës ndaj rreziqeve.
		iv	Kreditë me probleme nuk gjenerojnë të ardhura nga interesat për bankën, duke ulur kështu përfitueshmërinë e bankave.
		v	Sasia e lartë e aseteve toksike në bilancin e bankës, vështirëson dukshëm mundësitë për financim apo fonde shtesë të kësaj banke, për shkak të pamundësisë për të gjeneruar fitime dhe shlyer interesat
		vi	Kreditë me probleme rrezikojnë të dëmtojnë marrëshënien e Bankës me depozituesin, për shkak se duke qënë se këto kredi shkaktojnë një rënie të likuiditetit, rritet rreziku i mos plotësimit të kërkesave të depozituesve në kohë
		vii	Kreditë me probleme në tërësi shkaktojnë kosto shumë të larta për ekonominë dhe rritjen ekonomike të një vendi.
		viii	Kreditë me problem shkaktojnë shpenzime operationale shtesë.
IV	Propozimi për Zgjidhjen e Problemit	i	Ky proces kërkon një bashkërendim të strukturave ekonomike dhe politike
		ii	Në momentin e fillimit të programit, qeveria duhet të ketë një sasi të konsiderueshme fondesh në dispozicion të reformës për të përballuar rikapitalizimin e bankës së mirë.
		iii	Kreditë me probleme pasi i kalojnë Bankës së Keqe duhet të shndërrohen përmes procesit të titullizimit në letra me vlerë të tregtueshme
		iv	Asetet toksike të blihen apo të merren në dorëzim nga banka e keqe me çmim të ulët
		v	I duhet kushtuar më shumë rëndësi menaxhimit aktiv të këtyre aseteve lidhur me negociatat me huamarrësit, riskedulimin e huasë etj.
		vi	Të përfshihen në proces disa ekspertë financiar, të cilët janë në gjëndje të mënaxhojnë këto asete në mënyrë eficientë;
		vii	Krijimi i paketave investuese tërheqëse për blerësit potencial, të cilat mund të mbështeten nga qeveria në mënyrë që të rrisin kredibilitetin.
		viii	Procesi duhet të ketë në dispozicion kohën e domosdoshme për menaxhimin e kësaj reforme;
		ix	Të implementohet një strukturë e qartë qeverisjeje;
V	Reforma	i	Reforma për ristrukturimin e aseteve me probleme ka kosto të konsiderueshme.
		ii	Banka e Keqe grumbullon dhe blen të gjitha asetet toksike nga bankat tregtare

Burimi: Autori

7.2. Rekomandime

Përtej konkluzioneve të ngritura në pjesën e parë të këtij kapitulli, ky seksion i shërben në mënyrë të veçantë si akademikëve ashtu edhe politikë-bërësve. Për këtë arsye në vijim të këtij seksioni paraqiten një seri rekomandimesh. Nga kombinimi i analizës cilësore dhe asaj sasiore, punimi nxjerr një set rekomandimesh të cilat shtjellohen si më poshtë.

Procesi i ristrukturimit, nisur nga eksperiencat e tjera, deri tani është bazuar në tri shtylla kryesore: (i) së pari injektim kapitali, (ii) detyrimi i bankave për të likuiduar aksionet e kompanive me performancë të dobët, nga Agjencia e Shërbimeve Financiare, (iii) ndryshime në sistemin kontabël të bankave, sipas të cilit bankave i'u lejohej të regjistronin asetet e tyre në vlerën e tregut apo vlerën historike.

Si mund të ndihmohet sistemi bankar shqiptar? Nëse do të bazoheshim në eksperiencën e vendeve të tjera do të propozojmë: (i) rikapitalizimi, (ii) garancitë, (iii) lehtësimi i aseteve dhe (iv) mbështetja për likuidimin.

Programi për ristrukturimin e kredive me probleme u hartua duhet bazuar në krijimin e Fondit për Menaxhimin e Aseteve Toksike, i cili synon përmirësimin e cilësisë së portofolit të kredive bankare. Qëllimi i këtij fondi është t'i detyrojë bankat të pranojnë humbjen dhe në këtë mënyrë lehtësojnë bilancin e bankave nga asetet jo likuide.

Po ashtu ky program duhet mbështetur në përmirësimin e kontrollit të autoriteteve mbi sektorin financiar. Kërkesat për menaxhimin e riskut dhe kontrollet e brendshme të bankave duhet të rriten ndjeshëm. Të gjitha bankat duhet të orientohen në mënyrë harmonike drejt monitorimit të riskut të aftësisë paguese.

Kjo reformë pritet të rrisë besueshmërinë e publikut në sistemin bankar. Ristrukturimi i kredive me probleme synon të pastrojë bilancet e bankave nga asetet toksike, të kontribuojë në zhvillimin e qëndrueshëm si dhe të krijojë kushtet për rritjen e performancës.

Bazuar në rregulloren dhe kërkesat e Komitetit të Bazelit, Banka e Shqipërisë—me qëllim që të ruajë sistemin bankar nga rreziku i vazhdueshëm i degradimit të aseteve bankare — duhet të marrë në konsideratë këto rekomandime: (i) së pari të shtrëngohen kërkesat për kapital; (ii) së dyti të prezantohen masa të reja për rregulloren ndaj likuiditetit në sistemin

bankar; (iii) së treti të prezantohen rregullat e ristrukturimit; (iv) së katërti, trajtim të veçantë për bankat me rëndësi të madhe sistemike (Iwanicz 2016; fq.13). Po ashtu duhet t'i kushtohet vëmendje shumë e madhe forcimit të kapitalit të bankave, pra raportit të mjaftueshmërisë së kapitalit.

Një proces i suksesshëm ristrukturimi, duhet të konsistojë në rritjen e përfitueshmërisë, në mënyrë që kjo e fundit të realizohet është e domosdoshme që vendet të marrin masa gjithë përfshirëse. Kjo kërkon harmonizimin e të gjithë sistemit bankar, në bashkëpunim me qeverinë dhe publikun.

Gjatë ristrukturimit, Banka Qendrore duhet të jetë e gatshme të mbështesë me likuiditet bankat e nivelit të dytë. Megjithatë ka qëndrime që Banka e Shqipërisë nuk duhet të mbështesë bankat e nivelit të dytë me financim afatgjatë, dhe njëkohësisht nuk duhet të përfshihet në aktivitetin tregtar të bankave, pasi bie në kundërshtim me objektivat e politikës monetare.

Në mënyrë që të evitohet ndërhyrja e Bankës Qendrore bankat përdorin gjerësisht instrumente financiare dhe obligacioneve të transferueshme, të cilat jo gjithmonë rezultojnë të suksesshme. Prandaj duhet pasur kujdes në dizejnimin e platformës në kuadër të rolit të Bankës Qendrore dhe masën e ndërhyrjes së saj.

Banka e keqe do të operojë vetëm për një periudhë afatmesme, pasi nëse operon edhe në periudhë afatgjatë apo më shumë, krijon kosto të rrezikut moral për bankat e nivelit të dytë, të cilat duke ditur që kanë një plan shpëtimi mund të marrin përsipër më shumë risk.

Duke qenë se procesi i ristrukturimit ka një barrë të konsiderueshme financiare, rekomandohet që gjatë periudhës së ristrukturimit, qeveria të ndihmojë sistemin bankar, por pa u përfshirë në të, nëpërmjet reduktimit të barrës fiskale. Rekomandohet favorizimi fiskal për sistemin bankar gjatë ristrukturimit dhe pas tij, deri në një periudhë afatmesme. Punimi rekomandon marrjen e masave për lehtësira fiskale për bankat gjatë periudhës së ristrukturimit. Nga ana tjetër Autoriteti Mbikëqyrës duhet të shtojë kontrollet dhe të marrë masa për një mbikëqyrje rigoroze të sistemit bankar; (Raporti FMN fq 17)

Duhet zgjeruar baza operationale e politikës monetare shqiptare. Kjo, sipas FMN-së mund të realizohet duke rritur pranimin e kolateralit nëpërmjet shitjes së letrave me vlerë të thesarit si kolateral bankar. Kjo do t'i siguronte Bankës së Shqipërisë më shumë fleksibilitet për të menaxhuar

likuiditetin. Po ashtu kjo në mënyrë të tërthortë do të dekurajonte kredi dhënien në euro, krahasuar me atë në monedhë vendase, duke rritur në këtë mënyrë likuiditetin e lekut në ekonomi.

Gjatë këtij procesi duhet mbajtur parasysh vënia në funksion e kanaleve të informimit të publikut në mënyrë që publiku të marrë informacionin e duhur;

Po ashtu duhen konsideruar çështjet e etikës. Procesi i ristrukturimit, angazhon në vetvete jo vetëm çështjen e riorganizimit të bankave nga pikëpamja e aseteve por gjithashtu edhe lidhur me stafin dhe njësitë administrative.

Duhen intensifikuar përpjekjet për të evidentuar në kohë problemin që shkaktojnë kreditë e këqija. Autoritetet duhet të marrin disa masa për menaxhimin e këtij problemi, të tilla si: ngritja e një grupi pune që të kontrollojë çështjet fiskale që i pengojnë bankat për të hequr kreditë me probleme nga bilanci i tyre; hartimi i një guide që do të ndihmojë bankat për të thjeshtuar procesin e shitjes së kredive me probleme; hartimi dhe zhvillimi i masave që garantojnë praktika të forta të raportimit financiar; marrja e masave për të forcuar politikat e kreditimit bankar dhe së fundi marrja e iniciativës për vlerësimin e cilësisë së aseteve.

Implementimi i suksesshëm i ristrukturimit kërkon përpos të tjerash edhe një qasje të gjithanshme. Programi nuk duhet fokusuar vetëm në procesin operacional të zgjidhjes së kredive me probleme, por po ashtu duhet të shoqërohet edhe me ndërhyrje rregulluese të sistemit kontabël dhe ligjor si edhe rritjen e rëndësisë së mbikëqyrjes bankare. Në kuadër të kësaj çështjeje rekomandohet rritja e rezervës së likuiditetit, rritja e kontrollit ndaj normave të interesit, lehtësimin e barrës fiskale të bankave të rrezikuara.

Lidhur me bankën e keqe duhet dhënë mesazhi që kjo nuk mund të përsëritet sërish në të ardhmen sepse në të kundërt bankat do të kishin sërish incentive për të marrë përsipër më shumë risk.

Një mënyrë për të rritur aftësinë paguese është nëpërmjet shkëmbimit të bonove dhe kredive me probleme. Por megjithatë kjo metodë jo gjithmonë garanton përmirësimin e përfitueshmërisë.

Përsa i përket bankave në vetvete, secila prej tyre duhet të pregatisë një plan rikuperues. Kjo është një nga kërkesat e Bank Recovery and Resolution Directives – (BRRD)¹. Ky plan synon të mos lejojë bankën të falimentojë.

1 Shiko Bank Recovery and Resolution Directives, artikulli 37, pika 3.

Shqipëria mund të huazojë platformën e zgjidhjes që propozon BRRD në rastin kur plani i vetë bankës dështon dhe kjo e fundit shkon drejt falimentimit. Sipas kësaj platforme kur një bankë falimenton, propozohen katër instrumenta kryesore: (i) shitja e biznesit; (ii) krijimi i një banke “urë” (bridge bank), roli i së cilës është të gjejë një blerës për bankën me probleme dhe të ndihmojë në stabilizimin e saj financiar; (iii) krijimin e një banke të keqe që do të menaxhojë ndarjen e aseteve toksike nga ato jo toksike, dhe (iv) bail-in, që konsiston në reduktimin e kostove të shpëtimit të bankës dhe transferimin e këtyre kostove nga taksapaguesit tek sistemi privat bankar. Këto rekomandime, të cilat kërkojnë një bashkëpunim të domosdoshëm me sektorin privat— vlejné nëse sistemi bankar është duke shkuar drejt dështimit dhe nuk po e suporton plotësisht reformën rristruruese të portofolit të kredive me probleme.

Tabela 12 përmbledh në mënyrë të sintetizuar rekomandimet themelore të këtij punimi, duke u nisur nga institucionet përgjegjëse të përfshira në këtë skemë.

Tabela nr. 12: Paketa e rekomandimeve të punimit

	Institucioni		Rekomandime	Afati ¹
1	Banka e Shqipërisë	i	Të nxitet procesi i pastrimit të balanceve bankare nga kreditë e këqija	AM
		ii	Të përforcohet mbikqyrja bankare	AS
		iii	Të përmirësohet procesi i auditimit të brendshëm në banka	AG
		iv	Të implementohet një iniciativë për vlerësimin e cilësisë së aseteve	AS
		v	Të zgjerohet baza e kolateralit drejt letrave me vlerë	AM
		vi	Të rriten kostot e likuiditetit për përdorimin e moedhës së huaj.	AS
		vii	Të respektohen në mënyrë rigorozë kriteret për klasifikimin e kredive	AS
		viii	Përdorimi i instrumenteve për monitorimin e riskut sistematik në kohë dhe hapësirë	AM
		ix	Të përshpejtohen procedurat për ekzekutimin e kolateralit,	AS
		x	Të evidentohen masa të rrepta për shlyerjen e detyrueshme të kredisë	AS
		xi	Të monitorohen vazhdimisht bankat tregtare që operojnë në Shqipëri	AG
		xii	Të realizohen stres teste për të kontrolluar nivelin e likuiditetit dhe mjaftueshmërinë e kapitalit të bankave tregtare në Shqipëri	AM
		xiii	Diferencimi i kërkesave për likuiditet të monedhës së huaj/vendase	AS
2	Ministria e Financave	i	Të krijohet strategjia për menaxhimin e borxhit	AS
		ii	Të rriten kërkesat e qeverisë për menaxhimin e riskut të aftësisë paguese	AM
		iii	Të rriten kërkesat e qeverisë për menaxhimin e riskut të NPL-ve	AM

3	Autoriteti i Mbikqyrjes Financiare	i	Sigurimi i pavarësisë së plotë operacionale	AM
		ii	Rritja e mbikqyrjes së AMF-së drejt institucioneve financiare në Shqipëri	AS
		iii	Të minimizohen kostot e taksapaguesve	AM
4	Qeveria	i	T'i kushtohet rëndësi menaxhimit aktiv të kredive me probleme	AS
		ii	Të përfshihen në proces disa ekspertë financiar të cilët janë në gjëndje të menaxhojnë këto asete në mënyrë eficiente;	AS
		iii	Të krijohet një Action Plan për përfshirjen e vet në këtë proces	AM
		iv	Qeveria duhet të jetë e gatshme të mbështesë bankat e rrezikuara financiarisht, nëpërmjet transferimit të bonove dhe përdorimit të instrumentave të tjerë nëse është e nevojshme	AG
5	Bankë e Keqe	i	Banka e keqe duhet të blej NPL-tw nga 16 bankat tregtare	AM
		ii	Banka e keqe mund të financohet nga qeveria dhe nga sipërmarrës privatë	AM
		iii	Të gjitha bankat duhet të marrin pjesë në proces, në mënyrë që kostot e qeverisë dhe të taksapaguesve të shkojnë për të gjithë sistemin.	AS
6	Agjencia	i	Përforcimi i strategjisë së komunikimit për t'i siguruar kredibilitet publikut	AS
		ii	Menaxhimi transparent i aseteve toksike është një domosdoshmëri për të krijuar një fillim të mbarë si për sistemin bankar ashtu edhe për publikun;	AM

* Afati është përcaktuar nëpërmjet akronimeve: AS – Afatshkurtër; AM – Afatmesëm; AG-Afatgjatë

Institucionet kryesore që kanë rëndësi në zhvillimin e këtij procesi dhe mbarëvajtjen e reformës për ristrukturimin e aseteve janë: Banka e Shqipërisë, Autoriteti i Mbikëqyrjes Financiare, Ministria e Financave, Banka e Keqe dhe Agjencia. Bashkërendimi i veprimtarisë së këtyre institucioneve, rrit mundësinë për realizimin me sukses të reformës për ristrukturimin e kredive me probleme.

7.2.1.Rekomandime për kërkime të mëtejshme

Punimi krijon një shteg të ri diskutimesh, të cilat mund të zhvillohen më tej nga studiues të rinj të fushës. Interes të veçantë do të përbënte trajtimi i titullizimit nga pikëpamja e inxhinierisë financiare. Konkretisht si do të vlerësohej çmimi i portofolit të kredive me probleme nisur nga profili i riskut që mbart dhe procesi i titullizimit. Një analizë e tillë pastërtisht empirike, do të krijonte një vlerë të shtuar në fushën e inxhinierisë financiare.

Një këndvështrim tjetër do të ishte zgjerimi i konceptit të bankës së keqe, si institucion për menaxhimin e aseteve dhe format e saj të financimit, në drejtim të politikave për menaxhimin e detyrimeve dhe aseteve (ALM

– Asset and Liability Management). Ky do të ishte një artikull modest në fushën e menaxhimit financiar.

Së fundmi, çështja e kredive me probleme është problematikë e vazhdueshme dhe mjaft dinamike; për pasojë gjetja e një alternative statike për zgjidhjen e një problemi dinamik është tejet e vështirë. Megjithatë, fusha të tilla studimi ngrenë hipoteza dhe shtegje të pashkelura të cilat kontribuojnë në mënyrë të konsiderueshme në literaturën akademike.

LISTA E REFERENCAVE

- Abbasoglu, F. O., Aysan, F.A. and Gunes, A. (2007). Concentration, Competition, Efficiency And Profitability of the Turkish Banking Sector in the Post-Crisis Period. *Banks and Bank Systems*, Vol 2, Issue 3, 106- 115.
- Adela, S., and Iulia I. (2011). Study of Correlation between average interest rate and non-performing loans in Romanian banking system during 2006 – February 2010. University of Oradea, Faculty of Economics. *The Journal of the Faculty of Economics – Economic*.
- Agarwal, N. P., and Mishra, B. K. (2007). Working Capital Management. *ChauraRasta, RBSA Publishers*.
- Agbeja, O., Adelakun, O. J., and Olufemi, F. I. (2015). Capital Adequacy Ratio and Bank Profitability in Nigeria: A Linear Approach. *International Journal of Novel Research in Marketing Management and Economics*, Vol 2, Issue 3. Available at ISSN 2394-7322, 91-99.
- Alfani, L., and Rustandar, I. (2013). The Impact of Inflation to Private Banking Profitability. *International Journal of Science and Research*, Vol.2, Issue 3. Available at ISSN 2319-7064, 469-473.
- Amidu, M., and Wilson, O.S. (2014). Competition in African Banking: Do Globalization and Institutional Quality Matter? University of St. Andrews. *Centre for Responsible Banking and Finance*, Vol. 4, Second Quarter.
- Asghar, A., and Daly, K. (2010). Modelling Credit Risk: A comparison of Australia and the USA. *Journal of International Finance and Economics*. vol.10, no. 1, 123-131.

- Avkiran, K. N., and Thoraneenitiyan, N. (2007). Has East Asian banking restructuring following the crisis improved efficiencies? *JASSA, issue 2*.
- Axel, D. (2006). Does Globalization Affect Growth? Empirical Evidence from a new Index, *Applied Economics*, 38.
- Axel, D., Gaston, N., and Martens. P. (2008). Measuring Globalization - Gauging its Consequence. *New York: Springer*.
- Barros, C. P., and Williams, J. (2013). The random parameters stochastic frontier cost function and the effectiveness of public policy: Evidence from bank restructuring in Mexico. *International Review of Financial Analysis. Vol30*, 98-108.
- Barth, R. J., Prabha, A., and Swagel, P. (2012). Just how big is the too big to fail problem?. *Journal of Banking Regulation. Vol. 13, 4*, 265-299
- Berger, A. N., and Humprey. B. (1997). Efficiency of Financial Institutions: International survey and directions for future research. *European Journal of Operations Research*, 98, 175- 212.
- Berger, A.N. (1995). The Profit-Structure Relationship in banking- Tests of Market Power and Efficient-Structure Hypotheses. *Journal of Money, Credit and Banking, Vol.27*, no.2, 404-431.
- Berger, A.N., and De Young R. (1997). Problem loans and cost efficiency in commercial banking. *Journal of Banking and Finance 21*, 849-870.
- Berger, A.N., and DeYoung, R. (1997). Problem loans and cost efficiency in commercial banks. *Journal of Banking & Finance 21*, 849-870.
- Bergstro m, C., P. Englund., and P. Thorell. (2003). Securum and the Way Out of the Swedish Banking Crisis. *Summary of a report commissioned by SNS - Center for Business and Policy Studies, Stockholm*.
- Bikker, A. J., and Bos, J.W.B. (2008). Bank Performance: A theoretical and empirical framework for analysis of profitability, competition and efficiency. *Routledge International Studies in Money and Banking. Routledge, London & New York*, 176.
- Bikker, A.J., and Bos, J. W. B. (2005). Trends in competition and profitability in the banking industry: a basic framework. *Suerf Series: 2005/2*.
- Bikker, A.J. (2009). Sizing up Performance measures in the Financial Services Sector. page 66.
- Bikker, A.J., and Haaf, K. (2002). Measures of Competition and Concentration in the Banking Industry: *a Review of Literature. Vol 4*, 20.
- Blackburn, K., and Huang, V. (1998). A theory of growth, financial development and trade. *Economica*, 65, 107-124.

- Blatt, A. (2001). *Análise de Balanços: Estrutura e Avaliação das Demonstrações Financeiras*. São Paulo: *Makron Books*.
- Bofondi, M., and Ropele, T. (2001). Macroeconomic determinants of Bad Loans: Evidence from Italian Banks. Available at SSRN: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1849872
- Canales, R., and Nanda, R. (2010). Dark Side of Decentralized Banks: Market Power and Credit Rationing in SME Lending.
- Caprio, G. J., and Klingebiel, D. (1997). Bank Insolvency: Bad Luck, Bad Policy or Bad Banking? *The International Bank for Reconstruction and Development*, World Bank.
- Casu, B., Girardone, C., (2009). Testing the relationship between competition and efficiency in banking: A panel data analysis. *Economics Letters* 105, 134-137.
- Cavallo, M., and Majnoni, G. (2002). Do Banks provision for bad loans in good times? Empirical evidence and policy implications. *The New York University Salomon Center Series on Financial Markets and Institutions*, Vol.9. Available at ISBN: 978-1-4613-5344-7 (Print) 978-1-4615-0999-8 (Online)
- Claessens, C. A., Klingebiel, D., and Laeven, L. (2014). Resolving systemic financial crisis: policies and institutions. *Working Paper No.3377*. World Bank, Washington, D.C. Available at: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/14149>
- Claessens, S., and Laeven, L. (2005). Financial Dependence. *Banking Sector and Economic Growth*, Vol.5.
- Constancio, V. (2017). Resolving Europe's NPL burden: Challenges and Benefits. Bruegel Event on Tackling Europe's non-performing loans crisis: restructuring debt, reviving growth. Belgium. *European Central Bank*.
- Csiszárík-Kocsir, Á. (2015). A hazai vállalkozások által alkalmazott finanszírozási stratégiák egy kérdőíves kutatás eredményeinek tükrében, *Vállalkozásfejlesztés a XXI. században V. – Tanulmánykötet*, Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar, 33-55.
- Csiszárík-Kocsir, Á. and Medve, A. (2015). Germany sneezes, Hungary catches a flu – Is it true?, MEB 2015 – 13th International Conference on Management, Enterprise and Benchmarking, Budapest Óbuda University. 351 – 365.
- Csiszárík-Kocsir, Á., Elek, E., Fodor, M. and Varga, E: Financial Stability and Instability presented by the example of sub-prime crisis, MEB

- 2008 – 6th International Conference on Management, Enterprise and Benchmarking, Budapest, Óbuda University. 253 – 261.
- Dam, L., and Koetter, M. (2012). Bank bailouts and moral hazard: Evidence from Germany. *Review of Financial Studies*, 25(8), 2343–2380.
- Dash, M., and Kabra, G. (2010). The determinants of non-performing assets in Indian commercial bank: An econometric study. *Middle Eastern Finance and Economics*, 7, 94–106.
- Deidda, L., and Fattouh, B. (2002). Concentration in the Banking Industry and Economic Growth, Vol.5. Paper provided by Centre for North South Economic Research, *University of Cagliari and Sassari, Sardinia in its series Working Paper CRENoS with number 200202*.
- Demirgüç, K., and Detragiache, E. (2005). Cross Country Empirical Studies of Systemic Bank Distress: A Survey. *IMF Working Paper*.
- Demiroglu, C., and Christopher, J. (2015). Bank Loans and Troubled Debt Restructurings. *Journal of Financial Economics* 118. 192–210.
- Dong, H. P., and Su, J. T. (2010). The relationship between öorking capital management and profitability: A Vietnam case. *International Research Journal of Finance and Economics*, vol.49, 62–71.
- Dziobek, C., and Pazarbasioglu, C. (1998). Lessons from Systemic Bank Restructuring. *International Monetary Fund*. ISBN 1-55775-739-9.
- Eljelly, A. (2004). Liquidity-Profitability Tradeoff: An Empirical Investigation in an Emerging Market. *International Journal of Commerce & Management*. Vol. 14, No 2, 48–61.
- Espinoza, R., and Prasad, A. (2010). Nonperforming Loans in the Banking Systems and their Macroeconomic Effects, *IMF Working Paper 10/224* (Washington: International Monetary Fund).
- Faucette, D. P., Hart, J.C., Bruno, J., Cunningham, J. T., Loegering, J., and Carpenter. (2009). Good Bank/Bad Bank.
- Ferreira, C. (2012). Bank market concentration and efficiency in the European Union: a panel Granger causality approach. 11. University of Lisbon. *Working Paper* ISSN No 0874-4548
- Ferrouhi, M., and Agdal, M. (2014). Liquidity and Solcency in the International Banking Regulation. *Paper presented in The Clue Institute: International Academic Conference*. Germany.
- Fiordelisi, F., Ibanez, M. D., and Molyneux, P. (2010). Efficiency and Risk in European Banking. *European Central Bank Working Paper Series*, No 1211.

- Fofack, H. (2005). Non-performing loans in sub-Saharan Africa: Causal Analysis and Ghosh, Saibal. Does leverage influence banks' non-performing loans? Evidence from India. *Applied Economics Letters* 12, 913-918.
- Fuji, M., and Kawai, M. (2010). Lessons from Japan Banking Crisis, 1991 – 2005. *ADBI Working Paper Series* (222), 1-23, Asian Development Bank Institute.
- Gallinger, G. W., and Healey, P. B. (1991). Liquidity Analysis and Management (2nd ed.). *Reading MA: Addison-Wesley Publishing Company, Inc.*
- Gandrud, C., and Hallerberg, M. (2017). How not to create zombie banks: lessons for Italy from Japan. *Policy Paper, Issue nr.6*. Bruegel.
- Gjergji, A., Idrizi, E., and Shehu, E. (2010). Aplikimi i kolones se dyte te pensioneve ne Shqiperi. Universiteti Aleksander Moisiu, Durres
- Gong, N., and Jones, K. D. (2013). Bailouts, monitoring and penalties: An integrated framework of government policies to manage to the too-big-to-fail problem. *International Review of Finance*, 13(3), 299-325.
- Gorton, G., and Huang, L. (2004). Liquidity, efficiency, and bank bailouts. *American Economic Review*, 94(3), 455-483.
- Graham, D., and Humphrey, D. (1978). Bank Examination Data as Predictors of Bank Net Loan Losses. *Journal of Credit, Money, and Banking* 10, no. 4, 491-504.
- Greenidge, K., and Grosvenor, T. (2010). Forecasting Non-performing loans in Barbados. *Business, Finance & Economics in Emerging Economies* 5, no. 1, 79-108.
- Gropp, R., Hakenes, H., and Schnabel, I. (2011). Competition, risk-shifting, and public bail-out policies. *Review of Financial Studies*, 24(6), 2084-2120.
- Guy, K., and Lowe, S. (2012). Non performing loans and Bank Stability in Barbados. *Economic Review, Vol.1*.
- Hakenes, H., and Schnabel, I. (2010). Banks without parachutes: Competitive effects of government bail-out policies. *Journal of Financial Stability*, 6, 156-168.
- Hasan, K., and Sanchez, B., & Yu, S. (2010). Financial development and economic growth: New evidence from panel data. *The quarterly review of economics and finance* 51, 88-104.
- Hauck, A., Neyer, U., and Vieten, T. (2011). Reestablishing Stability and Avoiding a Credit Crunch: Comparing Different Bad Bank Schemes.

- Dusseldorf Institute for Competition Economics (DICE)*. ISSN 2190-9938. Germany.
- HM Treasury. (2013). RBS and the case for a bad bank: the Government's Review: ISBN 978-1-909790 43-8.
- Holmberg, U., Sjogren, T., and Hellstrom, J. (2012). Comparing Centralized and Decentralized Banking: A Study of the Risk-Return Profiles of Banks. *Umea School of Business and Economics*.
- Hou, Y. (2007). The Non-performing Loans: Some Bank-level Evidences. *The 4th Advances in Applied Financial Economics, the Quantitative and Qualitative Analysis in Social Sciences conferences*.
- Huan, J. C., and Huang, C. S. (2011). The effects of bank relationships on firm private debt restructuring: evidence from an emerging market. *Research in International Business and Finance* 25, 113-125.
- Huang, H. C., and Lin, S. C. (2009). Non-linear finance-growth nexus. *Economics of Transition* 17, 439-466.
- Hughes, J.P., and Mester, L.J. (1993). A quality and risk-adjusted cost function for banks: evidence on the "too-big-to-fail" doctrine. *Journal of Productivity Analysis* 4, 293-315.
- Hughes, P. J., and Mester, J. L. (2008). Efficiency in Banking: Theory, Practice and Evidence. *Oxford Handbook of Banking*.
- International Monetary Fund (2014). Albania; Financial System Stability Assessment. *IMF Country Report, No.14/79*. Washington, D.C.
- International Monetary Fund (Monetary and Exchange Affairs Department). (1997). Lessons from Systemic Bank Restructuring: A Survey of 24 Countries. Retrieved from: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp97161.pdf>
- International Monetary Fund. (2009). The Economics of Bank Restructuring: Understanding the Option. Retrieved from: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/spn/2009/spn0912.pdf>
- Iwanicz-Drozdowska, M., et al. (2016). Bank restructuring in the EU: Which way to go? *Journal of Policy Modeling*. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jpolmod.2016.03.001>
- Jackson, P., Perraudin, W., and Saporta, V. (2002). Regulatory and economic solvency standards for internationally active banks. (Bank of England working papers, N.161). *Bank of England*.
- Jassaud, N., and Kang, K. (2015). A Strategy for Developing a Market for Nonperforming Loans. *IMF working paper*.

- Jiao, T., Koning, M., Mertens, G., and Roosenboom, P. (2012). Mandatory IFRS adoption and its impact on analysts' forecasts. *International Review of Financial Analysis*, No.21, 56–63.
- Karen, C., and Greenidge, K. (2005). Winston Moore, and DeLisle Worrell. Quantitative Assessment of a Financial System - Barbados. *IMF Working Paper*, 05/76.
- Khan, A. (2001). Financial development and economic growth. *Macroeconomics Dynamics*, 5, 413–433.
- Khan, A.W., Shahid, M., Bari, R., Anam, W., Shehzad, N., and Siddique, S. (2014). Impacts of Inflationary Trends on Banks' Performance (Large Bank Segment) in Pakistan. *International Journal of Accounting Asand Financial Reporting*, Vol.4, No.1. Available at ISSN 2162-3082, 296–306.
- Khemraj, T., and Pasha, S. (2009). The Determinants of Non Performing Loans: An Econometric Case Study of Guyana. Presented at the Caribbean Centre for Banking and Finance. *Annual Conference on Banking and Finance*, St. Augustine, Trinidad.
- Kick, Th., Koetter M., and Poghosyan, T. (2010). Recovery Determinants of Distressed Banks: Regulators, Market Discipline or the Environment? *IMF Working Paper*.
- Kim, H.E., and Lee, B.Y. (2004). The Effects of Foreign Bank Entry on the Performance of Private Domestic Banks in Korea. *Basel: Bank for International Settlements*.
- King, R., and Levine, R. (1993). Finance and growth: Schumpeter might be right. *Quarterly Journal of Economics*, 108, 717–738.
- King, R., and Levine, R. (1993). Finance, entrepreneurship, and growth: Theory and evidence. *Journal of Monetary Economics*, 32, 513–542.
- Klagge, B., and Martin, R. (2005). Decentralized versus Centralized financial systems: is there a case for local capital markets? *Journal of Economic Geography*, Vol 5, 387–421.
- L. R. Crum., and Itzhak. G. (1998). *Restructuring & Managing the Enterprise in Transition*. Economic Development Institute of The World Bank. Available at http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/1998/07/01/000009265_3980928162633/Rendered/PDF/multi0page.pdf (last seen on February 2014).
- Labonte, M. (2014). Systematically Important ot “Too Big Too Fail” financial institutions. Vol.1, 5–7.
- Levine, R. (1997). Financial development and economic growth: Views and agenda. *Journal of Economic Literature*, XXXV, 688–726.

- Levine, R. (2004). Finance and Growth: Theory and Evidence. *NBER Working Paper No. 10766, National Bureau of Economic Research*, Cambridge, MA.
- Levine, R. (2005). Finance and growth: Theory and evidence. In P. Aghion, & S. Durlauf (Eds.), *Handbook of economic growth*. The Netherlands: Elsevier Science
- Louzis, D.P., Vouldis, A.T., and Metaxas, V.L. (2010). Macroeconomic and bank specific determinants of non-performing loans in Greece: a comparative study of mortgage, business and consumer loan portfolios. *Bank of Greece, Working Paper, nr.118*.
- Lucas, R. E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22, 3–42.
- Lyrودي, K., Mc Carty D., Lazaridis, J., and T. Chatzigagios. (1999). An Empirical Investigation of Liquidity: The Case of UK Firms. *Presented at the Annual Financial Management Association Meeting in Orlando*.
- Macey, J. R. (1999). Are Bad Banks the Solution to a Banking Crisis?. *SNS Ocasional Paper No. 82*.
- Mamatzakakis, E., et al. (2015). What is the impact of bankrupt and restructured loans on Japanese bank efficiency?. *J. Bank Finance* <http://dx.doi.org/10.1016/j.jbankfin.2015.04.010>
- Marques, J. A. C., and Braga, R. (1995). Análisedinâmica do capital de giro: o Modelo Fleuriet. *RAE – Revista de Administração de Empresas*. 35 (3), 49-63.
- Mejra, F., and Beko. J. (2008). The banking sector and macroeconomic indicators: Some evidence from Hungary and Poland. *Our Economy (NaseGospodarstvo)* 54, no. 5/6, 118-125.
- Meka, E. (2015). Bursa dhe Tregu i Letrave me Vlere ne Shqiperi: diskutime, analiza, studime dhe analiza, 1998 – 2015. UET Press
- Meka, E. (2015). Non-Performing Loans – Thinking and Going Out of the Traditional Box. *European University of Tirana*. Available at SSRN: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2612905
- Messai, S. A., and Jouini, F. (2013). Micro and Macro Determinants of Non-Performing Loans. *International Journal of Economics and Financial Issues*, Vol. 3, No.4, 852-860. ISSN: 2146-4138
- Mester, L.J. (1993). Efficiency in the savings and loan industry. *Journal of Banking & Finance* 17, 267–286.
- Miço, A., and Panizza, U. (2005). Bank Concentration and Credit Volatility. *Central Bank of Chile, Working Paper, No.352*.

- Miencha, I. O., and Selvam, M. (2013). Operational Efficiency and Profitability of Kenyan Commercial Banks. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2335851>
- Murgasova, Z., Ilahi, N., Miniane, J., and Scott, A. (2015). Vladkova, I. and IMF staff team: Regional Economic Issues, the Western Balkan: 15 years of Economic Transition. Special Report. *International Monetary Fund*. Washington D.C.
- Musta, E., and Shehu, E. (2015). Analizë e Konkurrueshmërisë së Sistemit Bankar në Shqipëri sipas madhësisë së Bankave. In *proceedings of 2nd International Conference Albanian Studies Days Tirana, Albania*, UET Press.
- Nazaj, T. S., and Meka, E. (2012). The Trend of Non-Performing Loans in Albania's Banking Sector- Causes- Challenges and Recommendations. *Paper presented in the 1st International Conference: Corporate Albania-The past, the present and the future*. Tirana, Albania.
- Neuberger, E. (1959). Centralization vs Decentralization: The case of Yugoslav Banking. *Vol.18, No.3* [accessed 24 march 2014] <http://www.jstor.org/discover/10.2307/3004132?uid=3737464&uid=2&uid=4&sid=21103864684721>
- Niresh, J. A. (2012). Trade off between Liquidity and Profitability: A study of selected manufacturing firms in Sri Lanka. *Journal of Arts, Science and Commerce, Vol.III, Issue 4(2)*, 34-40. Available at ISSN 2231-4172
- Norris, P. (2000). Global governance and cosmopolitan citizens, in J.S. Nye and J.D. Donahue (eds.) *Governance in a Globalizing World*. Washington: Brookings Institution.
- Nyamao, R. N., Patrick, O., Simeyo, O. and Nyanyuki, F. N. (2013). An Empirical Analysis of the Liquidity, Solvency and Financial Health of Amall and Medium Enterprise in Kisii Municipality, Kenya. *European Journal of Business and Management, Vol.5, No.8*. Available at ISSN 2222-1905.
- Olagunju, A., David, A. O., and Samuel, O. O. (2011). Liquidity Management and Commercial Banks' Profitability in Nigeria. *Research Journal of Finance and Accounting, Vol.2, No.7/8*. Available at ISSN 2222-1697.
- Olalekan, A., and Adenyinka, S. (2013). Capital Adequacy and Banks' Profitability: An Empirical Evidence from Nigeria. *American International Journal of Contemporary Research. Vol 3, No 10*, 87- 93.

- Oral, M., and Yolalan, R. (1990) . An empirical study on measuring operating efficiency and profitability of bank branches. *European Journal of Operational Research*. Vol 46, Issue 3, 282-294.
- Owolabi, S.A., and Obida, S.S, (2012). Liquidity Management and Corporate Profitability: Case Study of Selected Manufacturing Companies Listed on the Nigerian Stock Exchange. *Business Management Dynamics*, Vol.2, No. 2, 10-25.
- Petria, N., Capraru, B., and Ihnatov, I. (2015). Determinants of banks' profitability: evidence from EU 27 banking systems. *Paper presented at 7th International Conference on Globalization and Higher Education in Economics and Business Administration*, GEBA. Published by Elsevier. Available at ISSN 2212-5671.
- Philippon, T., and Schnabl, P. (2013). Efficient Recapitalization. *Journal of Finance*, 68, 1-42.
- Pilloff, S.J., and Rhoades, S.A. (2002). Structure and Profitability in Banking markets. *Review of Industrial Organization*, Vol. 20, N.1, 81- 98.
- Rajan, R., and Dhal, S.C. (2003). Non performing Loans and terms of credit of public sector banks in India: An empirical assessment. *Reserve Bank of India*, Vol 24 (3), 81-121.
- Rajan, R., and L. Zingales. (1998). Financial Dependence and Growth. *American Economic Review* 88, 559-86.
- Richard, E. (2011). Factors that cause Nonperforming Loans in Commercial Banks in Tanzania and Strategies to Resolve Them. Available at http://www.na-businesspress.com/JMPP/RichardE_Web12_7_.pdf
- Robinson, J. (1952). The Generalization of the General Theory. In *The Rate of Interest and Other Essays*. London: MacMillan.
- Robinson, J. (1952). The rate of interest and other essays. London: Macmillan.
- Rousseau, P. L., and Sylla, R. (2001). Financial Systems: Economic Growth and Globalization. *NBER Working Paper No. 8323*.
- Royal Bank of Scotland (2013). Is a 'bad bank' any good?. *The Economist* [burimi: <http://www.economist.com/blogs/schumpeter/2013/11/royal-bank-scotland-0> (accessed on 22 march 2014)
- Saibal, G. (2005). Does leverage influence banks' non-performing loans? Evidence from India. *Applied Economics Letters* 12, 913-918.
- Salas, V., and Jesus, S. (2002). Credit Risk In Tëo Institutional Regimes: Spanish Commercial and Savings Banks. *Journal of Financial Services Research*. Volume 22, no. 3, 203-224.

- Sander et al. (1996). Economic and corporate restructuring: Experiences and challenges of the decade Mass market Paperback. Lansa.
- Sathye, M. (2002). The Impact Of Foreign Banks On Market Concentration: The Case Of India. *Applied Econometrics and International Development*. AEEADE. Vol. 2-1
- Schafer, D., and Zimmermann, F. K. (2009). Bad Bank(s) and Recapitalization of the Banking Sector. *German Institute of Economic Research*. Berlin, Germany. ISSN 1433-0210.
- Schäfer, D., and Zimmermann, K. F. (2009). Bad Bank(s) and Recapitalization of the Banking Sector. *IZA Policy Paper No.10*, Germany.
- Schneide, F. and Lenzelbaue, W. (1993). An Inverse Relationship between Efficiency and Profitability According to Size of Austrian Firms? Some Further Tentative Results. *Small Business Economics*, Vol 5, No 1, 1-22.
- Scott, W. J., and Arias, C. J. (2011). Banking Profitability Determinants. *Business Intelligence Journal*, Vol.4, No.2. London. 209-231
- Shan, J., Morris, A., and Sun, F. (2001). Financial development and economic growth: An egg-chicken problem? *Review of International Economics*, 9, 443-454.
- Sharma, A. K., and Satish, K. (2011). Effect of Working Capital Management on Firm Profitability: Empirical Evidence from India. *Global Business Review*, 12, 159-173.
- Shehu, E. (2016). What Drives Profitability in Albanian Banking System? *E Bulletin Scientific Journal*. Obuda University, Budapest, Hungary.
- Shehu, E., and Kaci, M. (2014). Restructuring of the banking system in Albania; Necessity or Opportunity. Paper presented at Albanian Studies Days. *European University of Tirana Press*.
- Shehu, E., and Meka, E. (2015). NPL-s; The Solution Recipe for Albania. *European Journal of Economics and Business Studies*. Impact Factor: 0.941
- Shehu, E., and Xhindi, T. (2015). Why is Financial Restructuring a "MUST Do" Package for Albanian Financial System. In *proceedings of University "Luigj Gurakuqi"*, Shkodra, Albania.
- Shen, C. H., Lee, C. C. (2006). Same financial development yet different economic growth – why? *Journal of Money, Credit and Banking* 38(7), 1907-1944.
- Shim, J. K., and Siegel, J. G. (2000). Financial Management. 2nd edition; Barron's.

- Shu, C., (2002). The impact of macroeconomic environment on the asset quality of Hong Kong's banking sector. *Hong Kong Monetary Authority Research Memorandum*, 1-25.
- Sinkey, J., and Greenwalt. M., (1991). Loan-Loss Experience and Risk-Taking Behaviour at Large Commercial Banks. *Journal of Financial Services Research* 5, 43-59.
- Stijepović, R. (2014). Recovery and Reduction of Non-Performing Loans – Podgorica Approach. *Journal of Central Banking Theory and Practice*, 3, 101-118.
- Thorsten, B., Demirguc-Kunt, A., and Levine, R. (2003). Bank Concentration and Crises. *Journal of Banking and Finance*.
- Tumenbayeva, O. (2012). Kazakhstan Banking system restructuring (2007-2010). *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 62, 1107-1109.
- Tushaj, A. (2010), Market Concentration in the Banking Sector: Evidence from Albania. *BERG Working Paper Series on Government and Growth*. ISBN 978-3-931052-81-2
- Varga – Csiszárík-Kocsir, Á. (2015). A gazdasági proaktivizmus hiánya a hazai gazdaságban és a válságkezelésben, Vállalkozásfejlesztés a XXI. században V. – Tanulmánykötet, Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar, 409-437.
- Velnampy, T., and Nimalathahas, B. (2010). Firm Size on Profitability: A comparative Study of Bank of Ceylon and Commercial Bank of Ceylon Ltd in Srilanka. *Global Journal of Management And Business Research, North America*, 10.
- Vishnani, S., and Bhupesh, K.S. (2007). Impact of Working Capital Management Policies on Corporate Performance: An Empirical Study. *Global Business Review* 8, 267.
- Vives, X. (2001). Competition in the Changing World of Banking. *Oxford Review of Economic Policy*, 2001, Vol 17(4), 535-547.
- Wang, Y. J. (2002). Liquidity Management Operating Performance and Corporate Value: Evidence Form Japan And Taivan. *Journal of Multinational Financial Management*, Vol. 12, Iss. 2, No. 12, 159-169.
- Ware, E.O. (2015). Liquidity Management and its Effect on Profitability in a Tough Economy: A case of companies listed on the Ghana Stock Exchange. *International Journal of research in Business Studies and Management*, Vol.2, Issue 11, 34-66. Available at ISSN 2394-5923.
- Wilson, L. (2012). Debt overhang and bank bailouts. *International Journal of Monetary Economics and Finance*, 5, 395-414.

- Zhuang, J., Guantilake, H., et al. (2009). Financial sector development, economic growth, and poverty reduction: Literature review. *ABD economic working papers series nr. 173*.
- Zygmunt, J. (2013). Does liquidity impact on profitability? A Case of Polish listed IT companies. *Paper presented in 2nd Conference of Informatics and Management Sciences*. 247-252.

FJALOR I TERMAVE¹

Ristrukturim Bankar

Ristrukturimi bankar është një reformë strukturore, e cila synon të pastrojë bilancet e bankave nga asetet toksike, të reduktojë borxhin e huaj, të rrisë qëndrueshmërinë si edhe besueshmërinë e publikut në mënyrë që të rrisë sa më shumë përfitueshmërinë e bankave.

Ristrukturimi i portofolit të kredive me probleme

Ristrukturimi i portofolit të kredive me probleme i referohet në mënyrë specifike reformës për ristrukturimin e kredive me qëllim reduktimin deri në zhdukjen e kredive me probleme nga bilanci i bankës.

Asete Toksike

Asete të cilat nuk i gjenerojnë përfitueshmëri sistemi bankar, por vetëm kosto. Për efekt të këtij punimi, këto asete i referohen portofolit të kredive të këqija që kanë bankat në bilancin e tyre.

Difference in Difference

Modeli i diferencave të dyfishta, siç është përshtatur në këtë punim, është një teknikë statistikore e përdorur për vlerësime ekonometrike dhe kërkime sasiore. Kjo teknikë cilësohet si një metodë quasi eksperimentale.

¹ Ky fjalor është përshtatur nga autori dhe ka për qëllim të qartësojë në mënyrë më specifike lexuesit jo të fushës së financës.

Ristrukturimi Financiar

Ristrukturimi financiar konsiderohet si procesi i riorganizimit të strukturës financiare të një korporate me qëllim rritjen e performancës dhe përfitueshmërisë financiare të saj.

Ristrukturimi Operacional

Ristrukturimi operacional ndryshe nga ai financiar mbështetet në çështjet operationale të një industrie apo biznesi, dhe nuk merr në konsideratë strukturën kapitale apo politikat e financimit të një korporate.

SHTOJCA

Shtojca A

Fondet rezervë për humbjet nga huatë kërkohen me qëllim që të mbahet një gjendje minimale e rezervës me një shumë të barabartë me:

- Huatë standarde (përfshi huatë e pakthyer në afat): 1%
- Huatë në ndjekje: 5%

Fondi rezervë minimal i përcaktuar më sipër llogaritet si për kryegjënë dhe për interesin e përlogaritur. Fonde rezervë për amortizim të huave nën standarde, të dyshimta dhe të humbura. Fonde rezervë për amortizimin kontabilizohen çdo herë që banka sheh se ka rrezik lidhur me arkëtimin tërësor ose pjesor të një huaje. Norma e përcaktuar për fondin rezervë do të mbulojë të gjitha humbjet e identifikuara potenciale aktuale dhe të ardhme. Ajo bazohet në vlerësimin e rrezikut, historinë e kredisë së klientit, gjendjen e tij financiare aktuale dhe të parashikuar, vlerën dhe mundësinë për të vënë dorë mbi garancinë dhe kolateralin dhe çdo fakt tjetër që mund të merret në konsideratë në vlerësimin e rrezikut të mospagimit. Vlerësimi i nivelit të mjaftueshëm të nevojshëm të fondeve reserve duhet të kryhet në çdo datë mbylljeje.

Kryegjëja

Fondet rezervë për kryegjënë për mbulimin e humbjeve nga huatë kërkohen me qëllim që të mbahet një gjendje minimale e rezervës. Fondet rezervë

në bazë të rregulloreve të Bankës së Shqipërisë llogariten sipas normave minimale të mëposhtme:

Huatë nën standarde: 20%

Huatë e dyshimta: 50%

Huatë e humbura: 100%

Interesi i përlllogaritur

Për interesat e përlllogaritur të huave nënstandarde, të dyshimta dhe të humbura, duhet të krijohet fond rezervë në masën 100%. Siç u përmend më sipër, kur huatë klasifikohen nën standarde, të dyshimta dhe të humbura, nuk duhet të llogaritet më interesi. Ky rregull zbatohet kur pagesat kanë kaluar 90 ditë. Fondet rezervë kontabilizohen si zhvlerësim i mjeteve (në bilanc) kundrejt llogarisë së humbjes në pasqyrën e fitimeve dhe të humbjeve. Në rast shlyerjeje ose kur fshihet nga bilanci, ky veprim stornohet.

Llogarite ne bilance:

2381 fond rezervë për amortizimin e huave nënstandarde – kryegjësja

2382 fond rezervë për amortizimin e huave nënstandarde – interesi

2481 fond rezervë për amortizimin e huave të dyshimta – kryegjësja

2482 fond rezervë për amortizimin e huave të dyshimta – interesi

2581 fond rezervë për amortizimin e huave të humbura – kryegjësja

2582 fond rezervë për amortizimin e huave të humbura – interesi

Fitimi dhe humbja

6523 shpenzimet për amortizimin e huave nën standarde

6524 shpenzimet për amortizimin e huave të dyshimta

6525 shpenzimet për amortizimin e huave të humbura

7523 stornim (transferim) i fondit rezervë për amortizimin e huave nën standarde

7524 stornim (transferim) i fondit rezervë për amortizimin e huave të dyshimta

7525 stornim (transferim) i fondit rezervë për amortizimin e huave të humbura

Huatë e humbura

Nëse shlyerja përfaqëson pagesën e fundit për huanë (ose një grup huash) dhe nëse janë ezauruar të gjitha procedurat ligjore, llogaritë e kryegjësë, interesit dhe fondit rezervë mbyllen. Të gjitha fondet reserve të regjistruara për këto shuma do të stornohen.

Huaja do të fshihet duke debituar llogaritë:

* 656.. Humbje nga llogaritë për t'u arkëtuar të pambledhshme.

Fondet rezervë debitoen duke kredituar llogaritë:

* 75.. Transferim nga fondet rezervë.

Nëse huatë e humbura rifinancohen ose garantohen nga institucione ndërkombëtare, të ardhurat që vijnë nga shlyerja që bën institucioni ndërkombëtar duhen kredituar në llogarinë 762 "Të ardhura nga shlyerja e huave të humbura prej palëve të treta".

Nëse nuk janë ezauruar të gjitha procedurat ligjore, huaja klasifikohet tek huatë e humbura dhe për të krijohet fond rezervë në masën 100%.

Shlyerja e huave për të cilat është regjistruar fondi rezervë

Shlyerjet e huave për të cilat janë regjistruar fonde rezervë së pari shkojnë për shlyerjen e tepricës së interesit dhe pastaj të kryegjësë. Të gjitha fondet rezervë për këto shuma do të stornohen kundrejt pasqyrës së fitimeve dhe humbjeve.

Shlyerja e huave të regjistruara si hua të humbura Shlyerjet e huave të cilat janë konsideruar si të humbura, dhe për pasojë janë fshirë nga bilanci, regjistrohen në llogarinë:

* 761 Shlyerja e huave të regjistruara si hua të humbura

Regjistrimi i veprimeve kontabël:

Hua dhënë klientit

D	K	Ditari
2131		Hua afatgjatë për individin
	2711	Llogari rrjedhëse e individit

Në mbyllje interesat e përlllogaritur regjistrohen:

D	K	Ditari
2039		Interesa të përlllogaritur për huanë afatgjatë
	70121	Interesat për huatë dhënë individëve

Kur klienti paguan kështin:

D	K	Ditari
2711		Llogari rrjedhëse e individit
	2031	Hua afatgjatë dhënë individit
	2039	Interesa të përlllogaritur për huanë afatgjatë

Shlyerja nëpërmjet llogarisë rrjedhëse:

D	K	Ditari
2711		Llogari rrjedhëse e individit
	2031	Hua afatgjatë dhënë individit
	2039	Interesa të përlogaritur për huanë afatgjatë

Shlyerje në para fizike

D	K	Ditari
1111		Kartëmonedha dhe monedha metalike në lekë
	2031	Hua afatgjatë dhënë individit
	2039	Interesa të përlogaritur për huanë afatgjatë

Me vlerësimin e rrezikut të kredisë, në rastin kur një hua konsiderohet si e dyshimtë, regjistrimet kontabël në lidhje me transferimin e shumës (kryegjësë dhe interesit të përlogaritur) së huasë në kategori të ndryshme, janë si më poshtë:

D	K	Ditari
2431		Hua afatgjatë dhënë individit (e dyshimtë)
	2131	Hua afatgjatë dhënë individit (standarde)
2439		Interesa të përlogaritur për huanë afatgjatë (e dyshimtë)
	2139	Interesa të përlogaritur për huanë afatgjatë (standarde)

Regjistrimet kontabël në lidhje me fondet rezervë janë si më poshtë:

D	K	Ditari
6524		Shpenzime për fondet rezervë për huatë e dyshimta
	248	Fonde rezervë për huatë e dyshimta

Shtojca B

Sistemi i Kodimit të Shteteve¹

AT	Austri	BE	Belgjike	CY	Qipro	DK	Danimarkë
FR	Francë	GR	Greqi	ES	Spanjë	NL	Holandë
IE	Irlandë	LT	Lituani	LU	Luksemburg		
LV	Letoni	DE	Gjermani	PT	Portugali	SI	Slloveni
SE	Suedi	UK	Mbretëria e Bashkuar			IT	Itali

¹ Referencë: Grafiku numër 3 dhe 4, renditur sipas paraqitjes grafike

Shtojca C

Në tabelën e mëposhtme paraqitet pesha e secilës prej bankave tregtare bazuar në të dhënat e tremujorit të dytë të vitit 2017. Bazuar në të dhënat e gjeneruara nga Shoqata Shqiptare e Bankave janë bërë llogaritjet më të fundit sipas të cilave, 5 bankat më të mëdha tregtare në Shqipëri zënë rreth 74 për qind të sistemit bankar.

Tabela B.1: Pesha e bankave tregtare sipas aseteve

Klasifikimi	Nr	Banka Tregtare	Totali i Aseteve ne Lek*	Totali i Aseteve ne %
G3	1	Banka Kombëtare Tregtare	382 025 387 922	26,95%
	2	Raiffeisen Bank Albania	254 249 205 014	17,93%
	3	Credins Bank	168 445 933 076	11,88%
	4	Intesasanpaolo Bank Albania	159 441 915 761	11,25%
G2	5	Societe Generale Albania	81 918 255 921	5,78%
	6	Tirana Bank	78 839 350 726	5,56%
	7	Alpha Bank Albania	73 369 279 309	5,18%
	8	Union Bank	42 695 768 529	3,01%
	9	NBG Bank Albania	40 492 761 334	2,86%
	10	American Bank of Investments	38 392 538 895	2,71%
	11	ProCredit Bank	32 690 867 537	2,31%
G1	12	Veneto Banka	25 563 624 301	1,80%
	13	FIBANK Albania	19 179 754 688	1,35%
	14	International Commercial Bank	9 865 544 485	0,70%
	15	United Bank of Albania	8 063 146 618	0,57%
	16	Credit Bank of Albania	2 498 271 130	0,18%
		Totali i 5 bankave me te medha	1 046 080 697 694	73,79%
		Shuma 1-16	1 417 731 605 245	

* Totali i asetëve në monedhën vendase i korrespondon të dhënave të tremujorit të dytë të vitit 2017, të gjeneruara nga Shoqata Shqiptare e Bankave